

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME PROGRAMI

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ FİRMALARIN

FİNANSAL PERFORMANSINA ETKİLERİ : TÜRKİYE'DEKİ

FİRMALAR ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uğur UZUN

TEMMUZ - 2008

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME PROGRAMI

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ FİRMALARIN

FİNANSAL PERFORMANSINA ETKİLERİ : TÜRKİYE'DEKİ

FİRMALAR ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Uğur UZUN

Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (İşletme)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 30.05.2008

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 23.07.2008

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Osman KARAMUSTAFA

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüseyin DAĞLI

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Yakup KÜÇÜKKALE

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

TEMMUZ - 2008

TRABZON

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının etkileri üzerinde durulan bu çalışmada, doğrudan yabancı sermaye ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra Türkiye’de bulunan doğrudan yabancı sermayeli firmalardan bir bölümüne uygulanan anketten elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Anket çalışmasında yabancı sermayeli firmalardan ortak girişim şeklinde olanlar hedef alınmıştır. Bu firmaların yabancı ortaklık öncesi ve sonrasındaki durum karşılaştırılmaya çalışılarak, yabancı sermayenin etkileri belirlenmeye çalışıldı.

Çalışmada karşılaşılan en önemli sorun firmaların adres bilgilerine ulaşmakta yaşandı. Firma adreslerine sahip olan kuruluşlara başvurulmuş, ancak bu kuruluşlardan adres bilgileri temin edilememiştir. Bu sebeple adres bilgileri firmalar tek tek araştırılarak bulunmaya çalışılmıştır. Çalışmaya katılan tüm firmalara teşekkür ederiz.

01. İçindekiler

Sayfa Nr.

0. SUNUŞ.....	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler	IV
02. Özet	VII
03. Summary.....	VIII
04. Tablolar Listesi	IX
05. Grafikler Listesi	XII
07. Kısaltmalar Listesi.....	XIII
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	5-51
10. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Kavramının Tanımı ve Açıklaması.....	5
11. Doğrudan Yabancı Yatırımların Yapılış Şekilleri	8
110. Ortak Girişim (Joint Venture).....	8
111. Şirket Birleşmeleri ve Satın Almalar	10
112. Stratejik Birleşmeler	11
12. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihçesi.....	11
120. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi	14
13. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Nedenleri	22
130. Hammadde Kaynakları	23
131. Unvanın ve Sırların Korunması.....	24

132. Faaliyetlerin Bütünleştirilmesi	24
133. Ürünün Yaşam Dönemi Hipotezi	25
134. İthalatçı Ülkenin Koyduğu Tarife ve Kotalardan Kaçınma	25
135. Yurtiçi Kısıtlamalardan Kurtulma	25
136. Üretim Esnekliği	26
137. Yatırımları Uluslararası Çeşitlendirme	26
138. Ucuz Yabancı Faktör Kullanımı	27
139. Yabancı Teknoloji Kullanılması	27
1310. Monopol Avantajından Yararlanma	27
14. Gelişmekte Olan Ükelere Giden Yabancı Sermayede Artışın Nedenleri	28
15. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler	30
150. Siyasal Faktörler	30
151. Ekonomik Faktörler	34
152. Yatırım Ortamıyla İlgili Faktörler	37
16. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Etkileri	39
160. Piyasa Hacmi	40
161. Ücretler	41
162. Döviz Kuru	43
163. Büyüme	44
164. Vergi	45
165. Açıklık	45
166. Ticaret Engelleri	46
167. Ticaret Açığı	47
168. Değerlendirme	47
17. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Avantaj ve Dezavantajları	49

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLE İLGİLİ DÜNYADA YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	52-69
20. ABD	52
21. ABD – Kentucky, Georgetown	54
22. Kuzey İrlanda ve Bahreyn	55

23. Singapur	56
24. Hindistan	57
25. Meksika.....	58
26. Macaristan.....	58
27. Çin	59
28. Rusya ve Ukrayna	65
29. Kırgızistan.....	66
210. Türkiye.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ FİRMALARIN FİNANSAL PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ ÖLÇMEYE YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI	70-119
30. Çalışmanın Amacı.....	70
31. Yöntem ve Metodoloji.....	70
32. Anket Verileri ve Frekans Dağılımları.....	72
320. Firmaların Finansal Performans Göstergeleriyle İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	73
321. Yabancı Sermayenin Firmalara Bazı Konularda Avantaj Sağlayıp Sağlamadığı İle İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	84
322. Firma Amaçlarıyla İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları	89
323. Firmaların Yabancı Ortaklığa Gitmelerinde Etkili Olan Faktörlerle İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları	94
324. Türkiye'ye Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelmesinde Etkili Olan Faktörlerle İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	98
33. Önemlilik Analizi.....	109
34. İlişki Analizi.....	113
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	120-123
YARARLANILAN KAYNAKLAR	124
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının firmaların finansal performansı üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, Türkiye’de bulunan ortak girişim (Joint venture) biçimindeki firmalar ele alınarak, bu firmalara anket uygulanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, doğrudan yabancı yatırımların tanımı, tarihçesi, doğrudan yatırımın şekilleri, avantaj ve dezavantajları, yatırım sebepleri, ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, dünyada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıyla ilgili yapılmış olan bazı ampirik çalışmalar incelenmiştir. Son bölümde ise, çalışmanın amacı ve çalışmada kullanılan yöntem ve metodoloji hakkın bilgi verilmiştir. Bununla beraber, Türkiye’de bulunan yabancı sermayeli firmalara uygulanan anket çalışmasından elde edilen veriler ortaya koyulmuş ve bu veriler incelenerek değerlendirmeler yapılmıştır.

03. Summary

Purpose of this study, foreign direct investment are effects on financial performance of firms. For this purpose, some of joint ventures investigates in Turkey and survey apply this joint ventures. The first chapter of study, definition of direct foreign investment, FDI forms, advantage and disadvantages of FDI and factors that effecting foreign direct investment dwell upons.

The second chapter, about same subject studies that making in the world give informations. The last chapter, survey datas that applying joint venture firms in Turkey shows and this datas investigates.

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr</u>
1	Dünyada Bölgeler İtibariyle Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (2006).....	16
2	2006 Yılı'nın Başlıca Sınır-Ötesi B&S Anlaşmaları.....	17
3	Yeni (Greenfield) Yatırım Projeler (2006).....	18
4	En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Çeken Ülkeler (2006).....	19
5	En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Yapan Ülkeler (2006).....	20
6	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Etkileri	39
7	Firmalarda Yabancı Ortağın Payının Frekans ve Yüzde Dağılımları	72
8	Yabancı Ortağın Menşei.....	72
9	Sabit Yatırım Miktarındaki Değişim.....	73
10	Satış Düzeyindeki Değişim.....	73
11	Net Kârdaki Değişim.....	74
12	İhracat Miktarlarındaki Değişim.....	75
13	İthalat Miktarlarındaki Değişim.....	75
14	Mal Alış İskontosundaki Değişim.....	76
15	Mal Satış İskontosundaki Değişim.....	76
16	Öz Sermaye Kârlılığındaki Değişim	77
17	Kapasite Kullanım Oranlarındaki Değişim	77
18	AR-GE Giderlerindeki Değişim	78
19	Reklam Harcamalarındaki Değişim	78
20	Yönetim Giderlerindeki Değişim.....	79
21	Kısa Vadeli Borçlardaki Değişim	79
22	Çalışma Sermayelerindeki Değişim.....	80
23	“Toplam Borç/Toplam Aktif” Oranındaki Değişim	80
24	“Kısa Vadeli Borç/Toplam Borç” Oranındaki Değişim.....	81
25	Firmaların Piyasa Değerlerindeki Değişimin Dağılımı.....	81
26	İstihdam Miktarlarındaki Değişim.....	82
27	Kredili Satışlardaki Değişim.....	83
28	Firmaların Çevreye Karşı Duyarlılıklarında Oluşan Değişim.....	83

29	Vergi Miktarındaki Değişim.....	84
30	Yabancı Ortaklık Sayesinde Krizlerden Daha Az Etkilenilir	85
31	Yabancı Ortaklıkla Birlikte Firmanın İtibarı Artmıştır	85
32	Borçların Vadesinde Ödenmesi	86
33	Daha İyi Çalışma Koşulları ve Çalışan Ücretleri.....	87
34	Daha Etkin Firma Organizasyon Yapısı.....	87
35	Yabancı Ortaklığın Ürün Çeşitlendirmesine Sebep Olması	88
36	Bankalardan Daha Kolay Kredi İmkânı	88
37	Daha Fazla Teşvik İmkânı	89
38	Şirket Kârını Arttırmak.....	90
39	İstikrarlı Bir Büyüme Sağlamak	90
40	Ortakların Servetini Maksimize Etmek	91
41	Satış ve Pazar Payını Arttırmak	91
42	Maliyetlerin Minimize Etmek.....	92
43	Yeni Yatırım Sermayesi Bulmak	92
44	Yeni Teknolojiler Oluşturmak	93
45	Teknoloji Transferi Sağlamak	94
46	Ekstra Yatırım Sermayesi Bulmak.....	95
47	Maliyetlerin Azaltılması.....	95
48	Yeni Yatırım Alanlarına Girmek	96
49	Faaliyet Riskinin Paylaşmak.....	96
50	Know-How Sağlamak	97
51	İhracat Artışı Sağlamak	97
52	Bürokratik İşlemleri Azaltmak	99
53	Vergi Mevzuatının Düzenlenmesi.....	100
54	Ekonomik İstikrarın Sağlanması.....	100
55	Politik İstikrarın Sağlanması.....	101
56	İç Talebin Artması.....	102
57	Özelleştirmede Yapılan İlerleme	102
58	Bölgesel Piyasalara Yakınlık	103
59	Enflasyondaki İstikrar	104
60	Yabancı Sermaye Kanunundaki Düzenlemeler	104
61	Ucuz İşçilik.....	105

62	Doğal Kaynaklara Yakınlık	106
63	AB Uyum Programı	106
64	Firmaların Sektörel Dağılımı	107
65	Firmaların Satış Yaptığı Piyasaların Dağılımı.....	108
66	Firmaların İstihdam Sayılarının Dağılımı	108
67	Yabancı Ortaklığın Getirdiği Avantajların Önem Düzeyi.....	109
68	Firma Amaçlarının Önem Düzeyi.....	110
69	Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Üzerinde Etkili Faktörlerin Önem Düzeyi	111
70	Firmaların Yabancı Ortaklığa Gitmelerindeki Sebeplerin Önem Düzeyi	112
71	Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre Net Kâr	113
72	Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre İstihdam Miktarı	114
73	Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre İhracat Miktarı	115
74	Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre İthalat Miktarı.....	116
75	Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre Öz Sermaye Kârlılığı	116
76	Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre “KVB / Toplam Borç” Oranı.....	117
77	Firmaların Yabancı Ortakla İşbirliğine Gitmesinde Faaliyet Riskinin Paylaşılması .	118
78	Firmaların Yabancı Ortağının Menşei ile Teknik Bilgi Sağlama Amacının İlişkisi..	119

05. Grafikler Listesi

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Dünyada Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (1970-2006)	15
2	Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri	21

06. Kısaltmalar Listesi

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
Ar-ge	Araştırma geliştirme
B&S	Birleşme ve satın alma
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
CRSP	Center for Research in Securities Prices
ÇUŞ	Çokuluslu Şirket
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DYS	Doğrudan Yabancı Sermaye
FDI	Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırım)
GDA	Güneydoğu Avrupa
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKO	Kapasite Kullanım Oranı
KVB	Kısa vadeli borç
MNC	Çokuluslu Şirket
NIE	Newly Industrializing Economies (Yeni sanayileşen Ekonomiler)
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
TNC	Ulusötesi Şirket
UDY	Uluslararası doğrudan yatırım
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının firmaların finansal performansı üzerine etkilerini ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşabilmek için de ortak girişim (Joint Venture) yapısındaki firmalar incelenmiştir. Yabancı sermaye yatırımları tüm dünyada, ekonomik gelişme ve büyüme hedeflerine ulaşmada, önemli araçlardan birisi olarak görülmüştür. Mal ve hizmetlerin yabancı pazarlara taşınmasını sağlayan yabancı sermaye yatırımları dünya ticaretinin yönünü, şeklini ve hacmini belirleyip uluslararası üretimi organize etmektedir. Yabancı sermayenin, dış ticaretin büyüme ve gelişmesi üzerindeki pozitif etkisi genel kabul görmüş ve ülkelerin ekonomi politikalarını yönlendirmiştir. Yabancı sermayenin büyüme ve ekonomik kalkınmaya olan pozitif etkisi yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin politikalarda görülmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde yabancı sermayeye karşı olumsuz bir hava oluşmuştur. Ancak 1980'li yıllardan itibaren ülkeler yaşadıkları borç krizinin de etkisiyle çekilen kaynak sıkıntısının giderilmesi için dış piyasalardan borçlanmaktansa, yabancı sermaye yatırımlarına yönelmenin daha avantajlı olacağını düşünmüşlerdir. Böylece yabancı sermayeye karşı tutum da değişmeye başlamıştır.

Bugün, yabancı sermaye yatırımlarının uluslararası sistemde düzenlenmesine ilişkin iki görüş ağırlık kazanmış durumdadır. Birinci görüş; konuyla ilgili mevcut ulusal düzenlemelerin ülkelerin kendileri tarafından geliştirilmesi ve genişletilmesi üzerinde yoğunlaşırken, ikinci görüş ise; uluslararası ekonomideki küreselleşme sürecine uygun olarak geniş kapsamlı ve çok taraflı bir yabancı sermaye çerçevesi hazırlanmasını ve bütün ülkelerin bunu temel almalarını veya uymalarını önermektedir.

Hükümetler yabancı sermaye yatırımları konusunda daha geniş bir uluslararası işbirliğine istek duyduklarından ötürü ikinci yaklaşımı daha fazla benimsemişlerdir. Bu çerçevede, iki yaklaşımın amacının da yabancı sermaye yatırımları konusunda daha fazla işbirliği sağlanması olduğu göz önünde bulundurularak, birbirlerini tamamlayıcı nitelikte

oldukları söylenebilir. Diğer yandan, konuyla ilgili çok taraflı kuralların bağımsız bir anlaşma ile oluşturulması için yapılacak görüşmelere Dünya Ticaret Örgütü'nün uygun bir forum oluşturacağı hususunda görüş birliği bulunmaktadır.

Günümüzün globalleşen dünyasında hem sanayileşmiş ve gelişimini tamamlamış ülkeler, hem de gelişmekte olan ülkeler yabancı sermayeyi, özellikle de doğrudan sabit sermayeyi kendilerine çekebilmek için büyük çaba göstermektedirler. Bunun nedeni, yabancı sermayenin ülke ekonomilerine sağlayabileceği sermaye, yeni teknoloji, modern know-how, yönetim becerisi, pazarlama katkısı, ihracat imkanı vb. gibi faydalarıdır.

Döviz açığını gidermede önemli bir araç olması nedeniyle özellikle döviz açığı olan ülkelerin yabancı sermayeye çok fazla ihtiyacı vardır. Bir ülkeye yabancı sermaye girişleri esas itibarıyla,

- Doğrudan yatırımlar
- Portföy yatırımları ve
- Kredi ve dış yardımlar şeklinde girmektedir.

Günümüzde her bir sermaye hareketinin yönü ve miktarı dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak değişebilmekte, bu da ülkelerin ekonomik durumuna doğrudan etki etmektedir. Portföy yatırımları farklı şekillerde olabilir. Örneğin; yabancı sermaye, borsadan hisse senedi toplamak için gelebilir. Burada amaç bir şirkete ortak olmak değil, borsa işlemleri ile döviz kuru hareketlerinden kazanç sağlamaktır. Ayrıca yabancı sermaye, devletin ve özel sektörün çıkardığı tahviller ile bonoları satın almak için de gelebilir. Burada yabancı sermayeyi ülkeye çeken tahvil ve bononun faizinin yüksek olmasıdır.

Yabancı sermaye ülkeye kredi veya dış yardım olarak da gelebilir. Bu durumda kredi eğer üretimi artırmak ya da yatırım yapmak için kullanılmış ve vadesi uzun ise, ülkeye yarar getirir. Eğer kredi, tüketimde ya da faiz ödemede kullanılıyor ve kısa vadeli ise, "günü kurtarmaya yardımcı olur". Kısa vadede fayda sağlayabilir ama uzun vadede pek yarar sağlamaz.

Yatırım yapılan ülkeler açısından incelendiğinde, ülke ekonomilerinin istikrarı üzerinde yabancı yatırım türlerinin farklı etkilerinin olduğu görülmektedir. Kredi veya portföy yatırımı olarak gelen yabancı sermaye, ekonomik kriz ve sıkıntılara bağlı olarak ani düşümlere açık olması nedeniyle güvenilir bir kaynak değildir. Bu tür yabancı sermaye girişlerine "sıcak para" girişi adı verilir. Yüksek likidite özelliğine sahip olması sebebiyle sermaye çıkışını kolaylaştırdığından, ülkedeki herhangi bir istikrarsızlık durumunda ülkeden çıkan portföy yatırımları, ciddi bir finansal krize neden olabilmekte ya da mevcut bir finansal krizi daha da derinleştirebilmektedir. Örneğin; portföy yatırımı hisse senedi alımı şeklinde yapılıyorsa yabancı sermaye, borsada kazanç imkânı azalınca ya da ekonominin durumu bozulunca, hisse senetlerini yok pahasına satıp gidebilir. Bunun dışında portföy yatırımı yabancı ülkeden tahvil ve bono yolu ile gerçekleştiriliyorsa, yabancı sermayenin satın aldığı tahvil ve bonoların vadesi uzun ve bu tahvil ile bononun satışıyla ülkeye giren döviz, yatırımda ve üretimde kullanılıyor ise bu tür yabancı sermaye yarar getirebilir. Tahvil ve bononun vadesi kısa ve faizleri yüksek ise, ekonomide tehlike ihtimali ortaya çıkınca, yabancı sermaye elindeki tahvil ve bonoyu yok pahasına satarak kaçıp gidebilir. Bu ise ülke ekonomisini olumsuz etkiler. Sonuç itibariyle portföy yatırımları yatırım yapılan ülke açısından en riskli yatırım türüdür.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının likiditesi düşük olduğundan ani bir geri dönüş olasılığı bulunmamaktadır. Bu açıdan doğrudan yabancı yatırımlar portföy yatırımlarına göre çok daha düşük risk taşımaktadırlar ve ülkeler yabancı sermaye olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerinde görmek isterler. Ayrıca doğrudan yabancı sermaye yatırımları politika özerkliğine getirdikleri kısıtlama ve taşıdıkları potansiyel risk açılarından da portföy yatırımlarına göre yabancı sermaye alan ülkeler açısından daha avantajlı özelliklere sahiptir.

Yatırımcılar açısından yabancı sermayeye bakıldığında ise, yatırım yapılan ülkelerde ortaya çıkacak ekonomik ya da siyasi bir istikrarsızlık durumunda likiditesinin düşük olması sebebiyle en riskli yatırım türü doğrudan yatırımlardır. Risk büyüklüğü açısından doğrudan yatırımları dış yardımlar ve ticari krediler izlemektedir. Portföy yatırımları ise çok kısa sürede likiditeye çevrilip yurtdışına çıkarılabildiğinden dolayı yatırımcılar açısından en az riskli yatırım türüdür.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının portföy yatırımlarından önemli bir farkı, yatırım yapılan ülkelerdeki istikrarsızlık ortamlarında bile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının devam edebilmesidir. Bu farklılığı yaratan en önemli faktörün yatırımların vadeleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Uzun vadede kazanç elde etmeye yönelik doğrudan yatırımların aksine portföy yatırımları çok kısa vadelerde kazanç sağlamayı amaçladığından finansal kriz ortamlarında mevcut portföy yatırımları tamamen ülke dışına kaçmakta ve yeni yatırımlar da tamamen durmaktadır.

Yabancı sermayenin ülkeye sağladığı yararları maksimize edebilmek için, her şeyden önce yabancı sermayeye karşı peşin hükümlü olmamak, ülkenin çıkarları ile yabancı sermayeli kuruluşların çıkarları arasında akılcı bir denge kurmak gerekir. Nitekim Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk, 1923 yılında İzmir’de toplanan 1. İktisat Kongresi’nin açılış konuşmasında; geçmişin acı tecrübelerine rağmen akılcı bir tutumla yabancı sermayeye karşı olmadığını, yasalarımıza uymak şartıyla yabancı sermayeye gerekli güvencenin verileceğini açık bir şekilde belirtmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

10. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Kavramının Tanımı ve Açıklaması

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, bir ülkede firma satın almak veya yeni kurulan bir şirket için kuruluş sermayesi sağlamak ya da mevcut bir şirketin sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan şirketler tarafından diğer bir ülkede bulunan şirketlere yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır(KARLUK, 2001, s.100). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ülkeler arasında sermaye transferlerinin bir piyasa işlemi olmadan bir ülkeden diğerine aktarılması şeklinde olmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları bir sermaye transferi olmakla birlikte girişim, teknoloji, risk ve organizasyon aktarımı da sağlamakta ve bu nedenle işletmelerin sadece kuruluş ve teçhizatının finansmanı olarak değerlendirilmemektedir. Doğrudan yabancı yatırımları bu rolünden dolayı, işletmecilik bilgisi ve teknik bilgiyi de beraberinde getirerek rekabet faktörünü ülkeye sokmaktadır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) yaptığı tanıma göre ise, yabancı sermaye kavramı;

- Yabancı yatırımcının şirketin dağıtılmayan ve yatırıma tekrar aktarılan kazançlardaki payını,
- Yabancı yatırımcının şirkete sağladığı kredileri,
- Yabancı yatırımcının nakit veya aynî sermaye yoluyla ana şirketten hisse ve borç senetleri (değişik vadelerde borç senetleri) alımını,
- Yabancı yatırımcının şirketten nakit dışı makine ve üretim hakları alımlarını,
- Yabancı yatırımcının sağladığı ticari ve diğer kredileri kapsamaktadır.

Türkiye’de Yabancı Sermaye kavramı ise;

- T.C. Merkez Bankası’nca alım satımı yapılan konvertibl döviz ve efektif cinsinden nakdi sermayeyi,
- Makine, teçhizat, alet vb. mallar, makine aksamı, malzeme ve hazine müsteşarlığının kabul ettiği diğer gerekli malları,
- Yabancı sermayeli kuruluşlarda, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin hissesine karşılık gelen kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri ile lisans, know-how, teknik yardım, yönetim ve franchise anlaşmaları karşılığında ödenecek meblağların dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin transferi veya transfer edilebilir değerleri,
- Yurtdışında yerleşik kişi ve kuruluşların kambiyo mevzuatı çerçevesinde doğan her türlü mevcut ve alacaklarından Hazine Müsteşarlığının sermaye payı olarak kabul edeceği meblağları,
- Patent ve ticari marka gibi fikri haklardan Müsteşarlıkça kabul edilenleri ifade etmektedir(<http://www.hazine.gov.tr>, 2001, s.11).

Yabancı ülkede edinilen şirkete “yavru şirket”, “yabancı sermaye şirketi”, “tabi şirket” veya “şube” denmektedir(OKSAY, 1998, s.1). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki en temel özellik, kısmen veya tamamen şirketin mülkiyetinin elde tutulmasının yanında, yönetiminin de denetim altında bulundurulmasıdır. Yavru şirket genellikle ana şirketin sahip olduğu teknoloji, ticari sırlar, ticaret unvanı, yönetim bilgileri ve diğer kolaylıklardan faydalanma imkanına sahiptir. Bunun karşılığında ana şirkete kazanılan kârların bir kısmı ya da tamamı ona kalır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında, bir ana merkezin denetimi altında farklı ülkelerde faaliyet gösteren, ortak politikalara izin veren, kaynakları paylaşarak mülkiyet ya da diğer kontrol şekilleri ile birbirine bağlı olan firmaya Çokuluslu Şirket (ÇUŞ) adı verilmektedir.

“Sermayenin Milliyeti” kavramının ortadan kalkmasıyla birlikte şirketler arası ilişkiler artmış, sermaye ve ticaret hacimleri daha da büyüyen uluslar arası şirketler “Ulusötesi” şirket olarak adlandırılmaya ve doğrudan yabancı yatırımlar bu şirketler aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu şirketlerin üretim faaliyetlerini genel olarak üç grupta toplamak mümkündür(DPT, 2000, s.3).

a) Geriye Bağımlı Üretim Faaliyetleri : Çoğunlukla doğal kaynakları işletmeye yönelik bu faaliyetlerle firmaların kendi sanayi üretimleri için veya dünya pazarlarına çıkan diğer ülkelerdeki firmalar için gerekli hammaddelerin çıkarılması, işlenmesi veya satışı gerçekleştirilmektedir.

b) İleriye Bağımlı Üretim Faaliyetleri : Ana şirketin yabancı ülkelerdeki satış faaliyetlerinin düzenlenmesi veya ana şirketin bulunduğu ülke pazarlarının sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelerde yatırım yapılması faaliyetlerini kapsamaktadır.

c) Yatay Bağımlı Üretim Faaliyetleri : En yaygın üretim faaliyeti şeklidir. Yatırım yapılan ülkedeki yavru şirkete sermaye ile birlikte teknoloji, teknik yardım ve işgücü transfer edilerek, bağlı şirketin ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda üretim yapması sağlanmaktadır.

Başka bir tanıma göre; doğrudan yabancı sermaye yatırımı, bir şirketin üretimini kurulu olduğu ülkenin sınırlarının dışında gerçekleştirmek üzere ana merkezinin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması ya da varolan üretim tesisinin sermayesini arttırarak kendine bağlı bir şirket durumuna getirmesidir(SEYİDOĞLU, 2001, s.397). “Yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınması” (DPT, 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No:2514, Ankara, 2000, s.1.) şeklinde de ifade edilebilen doğrudan dış yatırımlar, üretime dönük olan yabancı ülkelerin fiziki üretim araçları üzerinde gerçekleştirilen yatırımlardır.

Bazı ülkelerde ise yatırım konusunun doğrudan yabancı sermaye olarak sayılması için bazı unsurların aynı anda mevcut olması şartı aranmaktadır. Bu unsurların bazıları şunlardır;

- Yönetim kurulunda temsil yetkisi
- Şirketler arasında somut bir ilişki
- Politika oluşturma sürecine katılım
- Yerli ve yabancı personeller arası yer değiştirme
- Teknik bilgi tedariki
- Uzun dönemli borçların yatırım yapılan işletmeye mevcut piyasa oranlarından düşük oranlarda sağlanması.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı normlarına göre; doğrudan yabancı yatırım (FDI - Foreign Direct Investment) bir ülkede yerleşik bulunan kişi ya da kurumların başka bir ülkede kalıcı ekonomik çıkar sağlama amacını yansıtmaktadır. Kalıcı çıkar kavramı yabancı sermaye yatırımcısı ile yatırım ve yatırımın kontrolü konularında uzun dönemli bağımlılığı ifade etmektedir(OECD, 1999, s.5).

Yabancı sermaye yatırımcısı, yerleşik olduğu ülkeden farklı bir ülkede şube, büro, bağlı kuruluş ya da ortaklık şeklinde doğrudan yabancı sermaye yatırımına sahip olan kişiler, şirketleşmemiş kamu ya da özel teşebbüsler, devletler, birbiriyle bağlantılı bireyler, şirketler veya şirketleşmemiş girişimcilerdir(OECD, 1999, s.6).

OECD normlarına göre doğrudan yabancı sermaye yatırımları şahıslar veya şirketlerden oluşan yabancı yatırımcının şirket kurması veya varolan bir işletmede şirket bünyesinin en az %10 oranında temsil gücüne sahip olduğu yatırımları kapsamaktadır. Burada %10'luk payın şirket yönetiminde etkili bir oran olduğu farz edilmiş, daha fazla paya sahip yatırımcıların daha az etkili olabileceği ya da %10'dan az paya sahip olmasına rağmen çok daha etkili yabancı yatırımcılar olabileceği hususu ihmal edilmiştir.

11. Doğrudan Yabancı Yatırımların Yapılış Şekilleri

Doğrudan yatırımlar, hem yatırım yapılan ülkeler hem de yatırımı yapacak olan firmalar için çok önemlidir. Uluslararası girişimciler bir ülkeye yatırım kararını alırken o ülkenin şartlarını çok iyi analiz ederler ve bu yatırımlarından mümkün olduğunca kâr elde etmeye çalışırlar. Yatırım kararıyla birlikte doğrudan yatırımın hangi şekilde yapılacağı da önemli bir karardır. Firmanın stratejisi, mülkiyet tercihi ve pazarın özellikleri doğrudan yatırımda hangi yolun izleneceği kararı üzerinde etkilidir. Genel olarak doğrudan yabancı yatırım şekilleri, ortak girişim(joint venture), şirket birleşmeleri ya da satın alımı ve stratejik birleşmeler olmak üzere 3 başlık altında toplanabilir.

110. Ortak Girişim (Joint Venture)

Joint venture, yasal ve iktisadi olarak birbirinden bağımsız iki ya da daha fazla gerçek veya tüzel kişinin, belirli bir işi ya da süreklilik arz eden bir faaliyeti gerçekleştirmek ve

kazanç elde etmek amacıyla bir sözleşme çerçevesinde ticari ortaklık kurarak, bir araya gelmeleri ve o faaliyetin risklerini, her birinin ortaklaşa üstlendikleri anlaşmadır(ULAŞ, 2003, s.57).

Diğer bir tanıma göre; ortak girişim, iki ya da daha fazla ortağın, kendi faaliyetlerini sürdürürken, belirli bir işi görmek üzere sürekli veya geçici olarak şirket kurup bu şirkete kendi işletmelerinden teknik, mali ve ticari destek sağlamaları üzerinde anlaşmalarıdır(DAYINLARLI, 1999, s.51).

Yabancı kişi ve kuruluşlar, yerel bir ortak olsun ya da olmasın ortak girişimi anonim veya limited şirket şeklinde oluşturabilir. Şirketler bilgi ve sermayesini birleştirmek suretiyle ortak bir ekonomik amaç için bir araya gelmekte ve joint venture adı altında bir ortaklık oluşturmaktadırlar. Ortak girişimler, büyük sermayeli projelerin uygulanmasında kullanılan bir yöntem olduğu gibi, yeni pazarlara girmek, rekabet üstünlüğü sağlamak isteyen firmalar tarafından da sık kullanılan bir ortaklık yapısıdır. İki firmanın değişik hisse oranlarıyla, kendi ülkelerinde ya da yabancı bir ülkede kurdukları "yeni bir firma" joint venture kapsamına girmektedir.

Joint venture anlaşmaları ile başka ülkelerde ortak bulup, o ortak aracılığıyla farklı piyasalara girmenin yolları kolaylaşmaktadır. Bu nedenle joint venture sistemi, yabancı bir ülkede yerel bir firmaya ortak olarak katılma, yerel firmanın hisse senetlerinin bir bölümünü satın alma ya da yerel firmayla yeni bir şirket kurmak gibi değişik şekillerde oluşabilir.

Ortak girişimler yerli ve yabancı firmalar açısından bazı temel avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar şu şekilde sıralanabilir:

- Yerli firmalar, daha gelişmiş olan yabancı teknoloji elde eder.
- Yabancı girişimciler için yabancı bir piyasaya girmek, yerli ortağın katkı ve bilgisiyle daha az riskli ve kolay olur.
- Hem yerli hem de yabancı ortaklar için, maliyetlerde azalma, kaynak bulma kolaylığı, teknoloji ve rekabet üstünlüğü gibi faydalar sağlar.

- Joint venture sadece yabancı bir firmayla yerli firmanın ortak girişimi olarak algılanmamalıdır. Örneğin; iki ya da daha fazla yerli firma, yatırım yapmadıkları bir alanda ortak girişim oluşturup, yeni bir firma kurabilir ve böylece hem bu yeni alandaki yatırım yükünü ve riskini paylaşırlar hem de güçlerini birleştirdikleri için, piyasadaki diğer rakiplerine göre büyük bir rekabet gücü elde ederler(<http://www.kobitek.com>, 01.11.2004, s.1).

111. Şirket Birleşmeleri ve Satın Almalar

Küreselleşme ile birlikte artan rekabet, firmaların yaşam mücadelelerini gün geçtikçe zorlaştırmış ve firmalar için ayakta kalabilmek, bir takım stratejik kararların doğru zamanda ve doğru biçimde uygulanabilmesine bağlı hale gelmiştir. Bu sebeple firmalar varlıklarını koruyabilmek amacıyla maliyetlerini, sermayelerini, teknolojilerini, iletişim ve pazarlara ulaşım imkanlarını ve belki de en önemlisi risklerini paylaşarak büyümeyi tercih etmiş ve şirketlerini birleştirme yoluna gitmeye başlamışlardır.

Şirket birleşmeleri, iki ya da daha fazla işletmenin hem ekonomik hem de hukuksal yönden işletmelerini tek bir şirket haline getirerek faaliyetlerini ve aynı zamanda mal varlıklarını birleştirmesini ifade etmektedir. Birleşme, bir şirketin devralımı ya da yeni bir şirketin kurulması şeklinde olabilir(CORUPBEKOV, 2005, s.36).

Devralma yolu ile birleşme, bir şirketin diğer bir şirketi devralıp, alınan şirketin tüzel kişiliğinin sona ermesine karşılık, devralan şirketin tüzel kişiliğinin devam etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu tür birleşmelerde devralınan şirketin tüm malvarlığı ve borçları devralan şirkete geçip, şirket sona ererken diğer şirket varlığını sürdürmektedir.

Yeni şirket kurulması yolu ile birleşmelerde ise tüm şirketlerin tüzel kişiliği sona ermekte ve yeni bir tüzel kişilik oluşturulmaktadır. Bu durumda birleşen şirketlerin varlıklarının ve borçlarının tamamı yeni kurulan şirkete aktarılmaktadır. Birleşme sonrasında tarafların hakları korunmakta ve ortağı oldukları eski şirketin hisselerine karşılık, yeni kurulan şirketin hisselerinden vermek ya da başka bir menkul kıymet veya nakit para ödemek mümkün olmaktadır. Şirket birleşmeleri genel olarak dikey birleşme, yatay birleşme, karma birleşme ve coğrafi birleşme olmak üzere 4 şekilde yapılabilir.

Şirket satın almada, satın alınan şirketin hem ekonomik hem de hukuki bağımsızlığı sona ermektedir. Birleşmeler genellikle benzer büyüklükteki firmalar arasında olurken, satın alma farklı büyüklükteki firmalar arasında olmakta ve büyük firmalar küçük şirketleri satın almaktadır.

112. Stratejik Birleşmeler

Stratejik birleşmeler de firmaların hisse senetleri ön plandadır. Şirketler hem hisse senetlerinin dost ve güvenilir ellere geçmesini sağlamak amacıyla belirli bir bölümünü birbirleriyle değiştirirken hem de mal ve hizmet üretimi amacıyla ortak bir girişim kurarlar. Stratejik birleşmeler, özellikle AR-GE masraflarının çok yüksek olduğu ve piyasaya girişte zamanlamanın önemli olduğu ileri teknoloji ürünleri için daha uygun bir yaklaşımdır. Bu birleşmeler daha çok otomobil, telekomünikasyon, elektronik ve uçak sanayi gibi alanlarda yaygındır(CORUPBEKOV, 2005, s.37).

12. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihçesi

Sanayi devrimi ile birlikte kapitalizmin gelişimi ve sermaye oluşumu sonrasında ticari ve endüstriyel işletmelerin bir evrim sürecine girdiği gözlenmiştir. Başlangıçta ulusal bazda işletmeler faaliyette bulunurken, daha sonra uluslararası, çok uluslu ve ulusötesi şirketlerin ekonomik alanda yer almaya başladığı, küreselleşme ile beraber günümüzde inanılmaz boyutlara ulaşan bir uluslararası yabancı sermaye trafiğinin ekonomik gelişmeleri ve değişimleri etkilediğini söylemek mümkün olmuştur(DEMİRCAN, 2003, s.10).

Yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı sömürgecilik dönemine kadar uzanmaktadır. 19. yüzyıl boyunca sanayileşen batı ülkeleri sanayi devriminden sonra sahip oldukları birikimleri farklı ülkelerde en fazla kârı elde edebilecekleri yatırım alanlarına yöneltme ihtiyacı duymuşlardır. Genellikle Avrupa sanayisinin ihtiyacı olan hammaddelerin bulunduğu, ucuz işgücüne sahip sömürgeler ve bazı az gelişmiş ülkeler batı ülkeleri için cazip yatırım alanları olarak ön plana çıkmışlardır. Özellikle İngiltere'nin ihtiyaç duyduğu hammaddeleri (madenler, petrol) sağlayabilmek için 1800'lü yılların başında,

sömürgelerinde yapmış olduğu girişimler, yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir(CÖMERT, 1998, s.1).

1800'lü yıllarda doğal ve tarımsal kaynaklarla başlayan yabancı sermaye yatırımları günümüze kadar bilgi işlemden nükleer maddelere ve hizmet sektörü yatırımlarına kadar uzanan bir gelişim süreci geçirmiştir. 1800-1890 yılları arasında yün, petrol, mineral, kauçuk, meyve gibi doğal ve tarımsal kaynaklar üzerinde yoğunlaşan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 1891-1940 yılları arasında kimyasal maddeler, ilaç, yiyecek ve motorlu taşıtlar üzerinde, 1941-1945 yılları arasında ulaştırma ve savunma sanayinde, 1946-1960 yılları arasında ise finansal hizmetler, haberleşme, makine, otelcilik ve mühendislik sektörlerinde yoğunlaşmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda elektronik eşya, araştırma, turizm, eğitim, gıda, sağlık ve temizlikle ilgili sektörler en çok yabancı sermaye yatırımlarına konu olurken, 1985'den sonra turizm, bilgi işlem, telekomünikasyon, otomotiv ve nükleer maddeler yabancı sermayeyi çeken yatırım konuları haline gelmiştir.

Sömürgecilik döneminde (1850-1945) Batı Avrupa'dan Asya, Afrika ve Amerika'nın gelişmemiş yörelerine yönelen yabancı sermaye yatırımlarının özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra daha çok Amerika'da yoğunlaşmaya başladığı görülmüştür. Ancak 1929-1930 yıllarında patlak veren Dünya Ekonomik Buhranı yabancı sermaye yatırımlarının sekteye uğramasına, hatta mevcut yatırımların tasfiye edilmesine neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı ise yabancı sermaye yatırımları için farklı bir dönüm noktası olmuştur. Bu döneme kadar çoğunluklu portföy yatırımları şeklinde gerçekleşen yabancı sermaye yatırımları bu tarihten sonra doğrudan yatırımlar üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu değişimde 1950'lerden itibaren uluslararası şirketlerin dünya ekonomisi üzerinde gittikçe daha etkili olmaya başlamasının önemli bir payı vardır.

1980'li yıllarda yabancı sermaye yatırımlarında gerek konu gerekse şekil ve hacim itibariyle önemli değişiklikler olmuştur. Yabancı sermaye stokunun büyük miktarda artmış olması, dünya genelinde şirket birleşmeleri ve şirket satın almalarının artmasına bağlı olarak yüksek teknolojiye dayalı üretim miktarının artması ve gelişen bilgi teknolojisinin uluslararası organizasyonlara yansımaları yabancı sermaye yatırımlarını yönlendiren en

önemli faktörler olarak karşımıza çıkmıştır. Artan uluslararası ilişkilere bağlı olarak ekonomik rekabet siyasi rekabetin önüne geçmiş, haberleşme ve bilgi teknolojisindeki gelişmelere dayalı olarak coğrafi uzaklıkların önemsiz hale gelmesiyle dünya ekonomisi günümüzün popüler deyimleriyle “küresel” bir nitelik kazanmıştır(CÖMERT, 1998, s.2).

Ulusötesi şirketlerin gerçekleştirdiği doğrudan yabancı yatırımlara karşı sermaye yetersizliği içinde bulunan gelişmekte olan ülkelerin yaklaşımlarında da geçmişten günümüze kadar büyük değişimler olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan itibaren Doğu Blok’unun yıkıldığı 1989 yılına kadar gelişmekte olan ülkeler gerek yabancı yatırımcılara gerekse yabancı yatırımlara şüpheyle yaklaşmışlardır. Bu dönemde gelişmiş ülkeler arasında büyük rağbet gören doğrudan yabancı yatırımlara, dış finansmana daha çok ihtiyacı bulunan gelişmekte olan ülkeler egemenliklerini tehlikeye sokacağı, orta ve uzun vadede daha çok döviz çıkışına neden olacağı, yerli firmaları zora sokacağı gerekçeleriyle kısıtlı ölçüde izin vermiş, yıllarca bu finansman aracından yeterince yararlanamamışlardır. Hatta yabancı yatırımlar bu ülkelere sömürgeciliğin bir türü olarak değerlendirildiğinden bu yatırımlara çok katı kısıtlamalar getirilmiştir(DPT, <http://ekutup.dpt.gov.tr>, 2000, s.3).

Tarihsel süreç içerisinde gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlara bakışında büyük bir değişiklik olmuş, bu yatırımlar diğer tüm dış finansman türlerine tercih edilir hale gelmiştir. Bunun da ötesinde özellikle 1989’dan sonra eski Doğu Bloku ülkelerinin de yabancı sermayeye açılmasından sonra, gelişmekte olan ülkeler arasında yabancı yatırımlarla ilgili büyük bir yarış başlamıştır. 1990’lı yıllarda çok sayıda ülke doğrudan yabancı yatırımların lehine ‘Ulusal Yatırım İklimleri’ ile ilgili düzenlemelerde değişiklikler yaparak yatırım ortamlarını yabancı yatırımlara daha uygun hale getirmeye çalışmışlardır. Bu değişikliklere bağlı olarak yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere akışında 1990’lı yıllarda önemli düzeyde genişleme yaşanmıştır.

1980’li yıllardan sonra dünyada mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminde globalleşme eğilimine tanık olunmaktadır. 1980 yılında FDI aktiviteleri Dünya Gayri Safi Milli Hasılasının sadece %5’ini oluştururken, 1998’de bu oran yaklaşık %16’lara kadar çıkmıştır. 1993-1999 arası dünyadaki FDI akışı 200 milyar dolardan 800 milyar dolara 2000 yılında ise bu rakam 1 trilyon dolara ulaşmıştır. Uluslararası doğrudan yabancı yatırımların temel

özelliği, yatırım hareketlerinin büyük kısmının OECD ülkeleri arasında olmasıdır. Yaklaşık olarak yabancı sermaye hareketlerinin %90'ı OECD ülkeleri arasında hareket etmekte, OECD dışı ülkelerde, direkt yabancı sermaye yatırımları kendi aralarında dahi önemsiz bir oranda seyretmektedir.

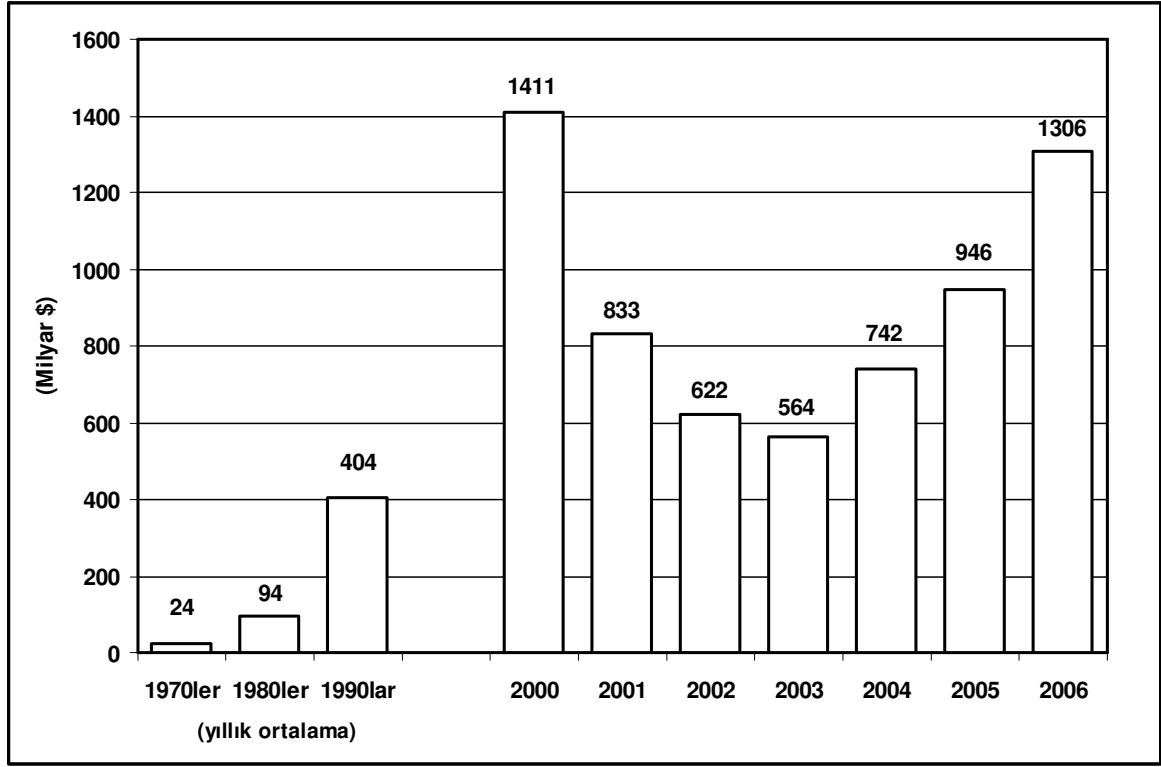
OECD üyesi ülkelerin yatırımcıları büyük ve zengin pazarlara yatırımı tercih etmekte olup; OECD ülkeleri genelde yüksek tüketim potansiyeline sahip olduğundan, doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin büyük kısmı daha önce de belirtildiği gibi yine bu ülkeler arasında olmaktadır. 1982 yılından bugüne OECD ülkelerinden toplam sermaye çıkışının %75'i yine diğer OECD ülkelere gitmiş, OECD ülkelerinin kendi içindeki bu hareketi yıllar bazında %70 ile %80 arasında değişen istikrarlı bir seyir izlemiştir. OECD ülkeleri arasında doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin önemli bir kısmını, yerel firmaların yabancı yatırımcılar tarafından satın alınması ile sonuçlanan şirket birleşmeleri ve satın almaları oluşturmaktadır. Şirket satın almaları yoluyla, hazır bir pazar payı, dağıtım kanalı ve marka da elde edilmesi nedeniyle, greenfield yatırımları diye tanımlanan sıfırdan yeni bir yatırıma başlamak daha az tercih edilmektedir. Küresel bazdaki doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin yaklaşık %60'ı şirket satın almaları ve birleşmeleri şeklinde ortaya çıkmakta, bu oran Amerika'da %85'e kadar yükselmektedir(OECD, 2000/2, s.3). Küresel bazdaki doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin yarıdan fazlası çokuluslu veya ulusötesi şirketler tarafından yaratılmakta, küresel ihracatın üçte biri yine bu firmalarca gerçekleştirilmektedir(DEMİRCAN, 2003, s.13).

Toplam OECD doğrudan yabancı sermaye çıkışının yaklaşık %45'i ABD ve İngiltere tarafından yapılmaktadır. OECD ülkeleri sermaye ihraç eden ve ithal eden ülkeler olmak üzere iki temel grupta toplanmaktadır. İlk grup içinde yer alan İngiltere, Amerika, Almanya ve Japonya en fazla sermaye ihraç eden 4 ülke olarak belirlemektedir. Meksika, Avustralya, Belçika ve Lüksemburg diğer grubun 90'lı yıllarda en fazla doğrudan yabancı sermaye çeken ülkeleri arasındadır(DEMİRCAN, 2003, s.14).

120. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı(UNCTAD) dünyada yatırımların hangi ülke ve bölgelerde yoğunlaşmakta olduğunu, ülkelerin dünya sıralamasındaki yerini,

uluslararası yatırımların dönemsel eğilimlerini ortaya koymakta ve her yıl Dünya Yatırım Raporu yayınlamaktadır. 2007 Dünya Yatırım Raporu verilerine göre, dünyada 2006 yılında uluslararası doğrudan yatırımlar 1,3 trilyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Grafik : 1

Dünyada Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (1970-2006)

Kaynak: UNCTAD, 2007

1990'lı yılların ortalarından başlayarak giderek artan bir oranda önem kazanan uluslararası doğrudan yatırım akımları birçok ülke için borç yaratmayan bir dış finansman kaynağı olması sebebiyle önemini korumaktadır. Grafik 1'de de görüldüğü üzere, 1990'lı yıllarda ortalama olarak 404 milyar dolar olarak gerçekleşen uluslararası doğrudan yatırım (UDY) miktarı, 2000 yılında 1.4 trilyon doları geçmiştir. Bu dönemden sonra düşüşe geçen doğrudan yatırımlar 2003 yılında 564 milyar dolar olarak gerçekleşerek 2000'li yıllar içerisinde en alt düzeye gerilemiş ve sonraki yıllarda tekrar artış eğilimi göstererek 2005 yılında 946 milyar dolar düzeyini aşmıştır. 2006 yılında ise 2005 yılındaki uluslararası doğrudan yatırım miktarına göre %38'lik bir artış göstererek, 1.3 trilyon dolar seviyesini geçmiştir.

2003 yılındaki düşük yatırım miktarından sonra yaşanan bu artışın temel nedenleri:

- Uluslararası birleşme ve satınalmalardaki (B&S) artış
- Yeniden yatırımlara dönüştürülen kazançlardaki artış
- Gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerindeki yeni (greenfield) yatırımlardaki artış
- Artan doğal kaynak ihtiyacı ve emtia fiyatlarına bağlı olarak, doğal kaynak teminini sağlayan sanayilerinin faaliyetlerindeki artış

Uluslararası doğrudan yatırımlar bölgesel olarak ele alındığında, Avrupa doğrudan yatırımlardan en fazla pay alan bölge olmuştur(Tablo 1). Avrupa 2006'da toplam uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin %43,4'ünü çekmiştir. 2000 yılında ise Avrupa ülkeleri doğrudan yatırımın %49,3'ünü çekmişti. Sadece AB ülkeleri hesaba katıldığında 2006'da toplam yatırımın %40,7'si bu ülkelere gitmiştir. Gelişmekte olan bölgeler arasında ise başta Çin, Hong Kong ve Singapur gibi Güney ve Doğu Asya ülkeleri ön plana çıkmaktadır. Bu ülkeler 2000 yılında yatırımın %10,3'ünü çekerken 2006 yılında %5'lik artışla %15,3'ünü çekmiştir. Tablo 1.1'de görüldüğü gibi, en çok yatırım çeken iki bölge Avrupa ve Kuzey Amerika'nın, 2000 yılından sonra yabancı yatırımdan aldığı pay azalırken, Güney ve Doğu Asya ülkeleri en çok artışı sağlamıştır.

Tablo : 1

Dünyada Bölgeler İtibariyle Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (2006)

Bölgeler	Yatırım (2006)	2006 (%)	2000 (%)
Avrupa (30 Ülke)	566 milyar \$	43,4	49,3
Kuzey Amerika (2 Ülke)	244 milyar \$	18,7	27,0
Güney ve Doğu Asya (26 Ülke)	200 milyar \$	15,3	10,3
Latin Amerika ve Karayipler (45 Ülke)	84 milyar \$	6,4	6,9
Batı Asya (14 Ülke)	60 milyar \$	4,6	0,2
BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) (12 Ülke)	43 milyar \$	3,3	0,4
Afrika (56 Ülke)	36 milyar \$	2,7	0,7
GDA (Güneydoğu Avrupa) (9 Ülke)	26 milyar \$	2,0	0,3
Diğer (24 Ülke)	47 milyar \$	3,6	5,0
Dünya - Toplam	1.306 trilyon \$		

Kaynak: UNCTAD, 2007

Asya ülkelerinin doğrudan yatırım için en çok tercih edilen bölge olmaya başlamasının en önemli sebepleri ucuz işgücü ile birlikte AR-GE faaliyetleri ve bu faaliyetler açısından

kalifiye işgücü ihtiyacıdır. Türkiye Batı Asya ülkeleri arasında yer almış ve bu dönemde kendi bölgesinde en çok yabancı yatırım çeken ülke olmuştur. Dünyadaki diğer bölgeler de incelendiğinde Afrika ülkelerinde petrolün önemli etkisiyle doğrudan yatırımlar artarken, Latin Amerika'da başta Meksika ve Brezilya olmak üzere yatırım açısından durgun bir dönem yaşanmıştır.

Uluslararası doğrudan yatırımların bu seviyelere ulaşmasında özellikle sınır ötesi birleşme ve satın almaların (B&S) önemli bir rolü olmuştur. 2005 yılında 716 milyar dolarlık sınır ötesi birleşme ve satınalm gerçekleşmiş ve bu işlemler toplam 946 milyar dolarlık doğrudan yatırımın yaklaşık %75'ini oluşturmuştur. 2006 yılında ise 880 milyar dolar B&S gerçekleşmiştir. 2007'nin ilk yarısı itibari ile sınır ötesi birleşme ve satınalm 400 milyar dolara yaklaşmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki düşük faiz oranları ve artan finansal entegrasyon, yatırım fonlarının birleşme ve satınalm işlemlerine yönelmesinde önemli etkiye sebep olmuştur. Sektörel olarak ele alındığında, sınır ötesi birleşme ve satınalm faaliyetlerinin 2005 yılında %55'i, 2006'da ise %70'i hizmet sektöründe gerçekleşmiştir.

Tablo : 2
2006 Yılı'nın Başlıca Sınır-Ötesi B&S Anlaşmaları

	Satın Alınan Şirket	Ülkesi	Satın Alan Şirket	Ülkesi	Sektörü	Değer (Milyar \$)
1	Arcelor	Lüksemburg	Mittal Steel	Hollanda	Çelik	32.2
2	O2	İngiltere	Telefonica	İspanya	Telekom	31.7
3	BAA	İngiltere	Airport Dev.	İspanya	Havayolu	21.8
4	Falconbridge	Kanada	Xstrata	İsviçre	Madencilik	17.4
5	Inco	Kanada	Cia Vale Do.	Brezilya	Madencilik	17.2
34	Telsim	Türkiye	Vodafone	İngiltere	Telekom	4.6
57*	Finansbank	Türkiye	NBG	Yunanistan	Finans	2.8
72	Denizbank	Türkiye	Dexia	Belçika	Finans	2.4
78*	Finansbank	Türkiye	NBG	Yunanistan	Finans	2.3
160	Petrol Ofisi	Türkiye	OMV AG	Avusturya	Enerji	1.1

*Finansbank anlaşmaları tek olarak alındığında 5.1 milyar dolar değerle 24. sıraya yükselmektedir.

Kaynak: UNCTAD, 2007

2006 yılının en büyük sınır ötesi B&S anlaşmaları arasında Hint orjinli, Hollanda merkezli Mittal firmasının Alcelor'u 32.2 milyar dolar karşılığında satın alması ve İspanyol şirketlerinin İngiltere merkezli O2 ile BAA firmalarını satın almasıydı(Tablo 2).

Tablo : 3
Yeni (Greenfield) Yatırım Projeler (2006)

Ülkeler	2002 (Miktar)	2006 (Miktar)	Ülkeler	2002 (Miktar)	2006 (Miktar)
Gelişmiş Ülkeler	2762	5197	Gelişmekte Olan Ülkeler	2362	5218
3 ABD	420	723	1 Çin	584	1378
4 İngiltere	325	669	2 Hindistan	246	981
5 Fransa	140	582	11 BAE	88	282
8 Almanya	134	332	14 Vietnam	54	196
9 Polonya	91	323	15 Singapur	108	189
12 İspanya	154	241	18 Meksika	132	170
13 Macaristan	214	233	19 Hong Kong	59	152
16 Kanada	219	177	21 Brezilya	175	145
17 Çek Cum.	95	174	27 Malezya	79	123
20 Japonya	106	146	30 Tayland	60	111
22 İrlanda	95	140	33 Suudi Arab.	21	97
23 İtalya	73	138	35 Endonezya	31	93
24 Hollanda	45	129	37 TÜRKİYE	45	84
Geçiş Ekonomileri	579	1398	10 Bulgaristan	77	286
6 Rusya Fed.	200	386	26 Ukrayna	28	124
7 Romanya	113	362	TOPLAM	5703	11813

Kaynak: UNCTAD, 2007

Toplam 141 ülkeye ait verilere göre 2006 yılında 11813 adet yeni (greenfield) yatırım yapılmıştır(Tablo 3). Bu yeni yatırımların 5197'si ile yaklaşık %44'ünü gelişmiş ülkeler, 5218'i ile %44,2'sini geliştirmekte olan ülkeler ve %11,8'ini oluşturan 1398 projeyi geçiş ekonomileri çekmiştir. Miktar olarak en fazla yeni yatırım çeken ülke 584 yatırım ile Çin olmuştur. Sırasıyla Hindistan, ABD ve İngiltere yeni yatırım miktarı açısından 2006 yılında Çin'i takip etmiştir. Türkiye'de 2002 yılında 45 adet yeni yatırım yapılmışken, 2006 yılında proje sayısı 84'e ulaşarak yaklaşık yarı yarıya artış göstermiş ve bu kategoride dünyada 37. sırada yer almıştır(Tablo 3).

Tablo : 4
En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Çeken Ülkeler (2006)

2006	2005	Ülke	Miktar (Milyar \$)
1	2	ABD	175.4
2	1	İngiltere	139.5
3	3	Fransa	81.1
4	7	Belçika	72.0
5	4	Çin	69.5
6	9	Kanada	69.0
7	8	Hong Kong, Çin	42.9
8	6	Almanya	42.9
9	11	İtalya	39.2
10	30	Lüksemburg	29.3
11	16	Rusya	28.7
12	22	İsveç	27.2
13	209	İsviçre	25.1
14	14	Singapur	24.2
15	214	Avustralya	24.0
16	23	TÜRKİYE	20.1
17	10	İspanya	20.0
18	12	Meksika	19.0
19	13	Brezilya	18.8
20	17	Suudi Arabistan	18.3

Kaynak: UNCTAD, 2007

Dünya genelinde Tablo 4’de de görüldüğü gibi en fazla uluslararası doğrudan yatırım çeken ülkeler ABD ve İngiltere olmuştur. Çin, tüm dünyada 5. sıradaki yeri ve çektiği 70 milyar dolarlık yatırım ile gelişmekte olan ülkeler arasında birinci sırada yer almıştır.

Uluslararası doğrudan yatırım girişleri sıralamasında 2000 yılında ilk üç sırayı ABD, Almanya, İngiltere alırken Türkiye 53. sırada yer almıştır. 2005 yılında en fazla yabancı yatırım çeken 23. ülke olurken, 2006’da Türkiye 16. sıraya yükselmiştir (Tablo 4). Gelişmekte olan ülkeler arasında ise Türkiye 5. sırada yer almıştır. Türkiye, dünya genelindeki uluslararası doğrudan yatırımlardan aldığı payı 2006 yılı itibari ile % 1,5’e çıkarırken, gelişmekte olan 160 ülke toplamında ise payını % 5’in üzerine çıkarmıştır.

Uluslararası yatırımların ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, 2006 yılında uluslararası doğrudan yatırım girişleri, gelişmiş ülkelerde %45 artışla 857 milyar dolara, gelişmekte olan ülkelerde %21’lik bir artışla 379 milyar dolara ve geçiş ekonomilerinde

(Bağımsız Devletler Topluluğu ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri) ise %68'lik bir artış oranı ile 69 milyar dolara ulaşmıştır. Veriler son yıllarda gelişmiş bölgelerin doğrudan yabancı yatırımlardan aldığı payın azaldığını, buna karşılık gelişmekte olan bölgelerde ise bu payın arttığını ortaya koymuştur.

Tablo : 5

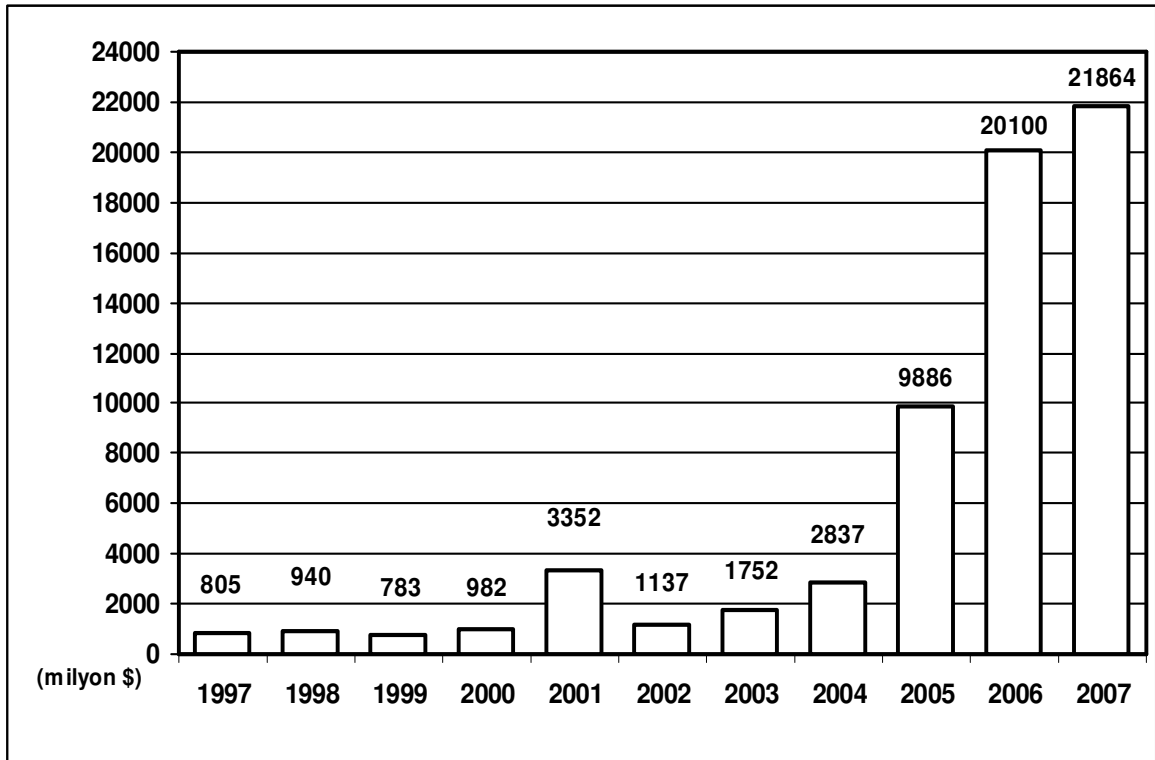
En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Yapan Ülkeler (2006)

2006	2005	Ülke	Miktar (Milyar \$)
1	215	ABD	216.6
2	2	Fransa	115.0
3	7	İspanya	89.7
4	5	İsviçre	81.5
5	3	İngiltere	79.5
6	4	Almanya	79.4
7	10	Belçika	63.0
8	6	Japonya	50.3
9	9	Kanada	45.2
10	11	Hong Kong, Çin	43.5
11	8	İtalya	42.0
12	35	Brezilya	28.2
13	12	İsveç	24.6
14	1	Hollanda	22.7
15	216	Avustralya	22.3
16	15	İrlanda	22.1
17	16	Rusya	18.0
18	17	Çin	16.1
19	34	İsrail	14.4
20	13	Norveç	10.3
51	47	TÜRKİYE	0.9

Kaynak: UNCTAD, 2007

Tablo 5'te görüldüğü üzere, dünyada en büyük uluslararası yatırımcılar ABD ve Fransa olurken, gelişmiş ülkelerin 2006'da doğrudan yatırımların %84'ünü yaptığı gözlenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomileri ise toplam 193 milyar dolarlık yatırım yapmıştır. Bu ülkeler arasında en dikkat çekicileri; Hong Kong, Brezilya, Rusya ve Çin olmuştur. Türkiye ise 934 milyon dolarlık dış yatırım ile 51. sırada yer almıştır. Bununla birlikte Türkiye en fazla uluslararası doğrudan yatırım stoğu olan ülkeler arasında 79.1 milyar dolarlık stok ile 27. sırada yer almıştır.

Gelecek dönemde uluslararası yatırımlardaki büyümenin devam etmesi, sınır ötesi birleşme ve satın almaların buradaki payını koruması ve yeni (greenfield) yatırımların ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde artması beklenmektedir. Yatırımların artmasındaki pozitif trendi olumsuz etkileyebilecek unsurlar arasında küresel cari hesap dengesizlikleri ve kur etkileri, petrol fiyatlarında dalgalanma, finansal piyasalarda muhtemel bir daralma, bazı ülkelerde korumacı kısıtlayıcı düzenlemelerin artması ve terörizm ile savaş riski gibi faktörler dikkat çekmektedir.

Grafik : 2

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

Kaynak : UNCTAD, 2007

Grafik 2’de 1997-2007 döneminde Türkiye’de gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım girişleri görülmektedir. Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar 1990’lı yıllardan 2001 yılına kadar belirli bir düzeyde kalmıştır. 2001 yılında ise 3.3 milyar doların üzerinde doğrudan yatırım çekerek o döneme kadarki en yüksek yatırım miktarı seviyesine ulaşmıştır. 2001 ekonomik krizinin etkisiyle 2002’de tekrar 1 milyar dolar seviyelerine gerileyen yabancı yatırımlar bu dönemden sonra tekrar yükselişe geçmiştir. 2005 yılında 10 milyar dolara yaklaşan yatırımlar, 2006’da 20.1 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2007

yılında ise T.C. Merkez Bankası'nın verilerine göre doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişi 21 milyar doları aşarak 21.8 milyar dolara düzeyinde gerçekleşmiştir.

13. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Nedenleri

Gelişmiş ülke ekonomileri açısından çok fazla önemsenmeyen yabancı sermaye, küreselleşme eğiliminin artmasına bağlı olarak ortaya çıkan ekonomi politikalarındaki liberalleşme, sermayenin serbest dolaşımı, ticaretle serbestleşme ve tüketici alışkanlıklarının birbirine yaklaşması gibi faktörlerle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler için çok önemli bir konu haline gelmiştir. Yabancı sermaye akışlarının toplam hacminde ortaya çıkan artış da yabancı sermayenin kalkınmaya olan etkisinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamış ve tüm ülkelerin bu konu üzerinde odaklanmasına neden olmuştur(OKSAY, 1998, s.4).

Genellikle gelişmiş ülkeler ucuz işgücü, ucuz hammadde, düşük vergilendirme sistemi ve teşvik tedbirlerinden yararlanarak uluslararası rekabet güçlerini artırmak amacıyla daha çok gelişmekte olan ülkelere sermaye ve teknoloji transfer etme yoluna gitmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler ise sermaye ve teknoloji yetersizliklerini giderme, satın alma güçlerini artırma ve döviz darboğazından kurtulma gibi yollarla rekabet güçlerini artırmak amacıyla gelişmiş ülkelere yönelik olarak ucuz işgücü, esnek mevzuat ve bazı teşvik tedbirleri uygulayarak yabancı sermaye akışı için cazip bir ortam yaratmaya çalışmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma için ihtiyaç duydukları sermaye birikimini sağlamada geleneksel olarak kullanılan dış borç yerine artık yabancı sermayeyi tercih etmektedirler.

Geçmiş yıllarda;

- Sermaye açığını kapatmak,
- Üretimi artırmak,
- İşsizliğe çözüm getirmek,
- Üretim maliyetlerini düşürmek (hammadde, işgücü, taşıma, vergi),
- Döviz rezervlerini artırmak amacıyla tercih edilen yabancı sermaye günümüzde buna ek olarak;

- Ülke genelinde sağlıklı bir rekabet ortamı yaratmak,
- Yeni teknolojileri ülkeye çekmek,
- Know-how getirmek,
- Sermaye fazlası olan gelişmiş ülkelerin ekonomik ve politik desteğini sağlamak,
- Ülkeyi tanıtmak,
- Dışa açılmak,
- Çevreyi korumak ve
- İnsan kaynaklarını geliştirmek

gibi nedenlerle de tercih edilir hale gelmiştir(OKSAY, 1998, s.5).

Uluslararası Ticaret Teorisi'nin temeli "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi"ne dayanır. David Ricardo'nun ortaya attığı bu teoriye göre her ülke, göreceli olarak hangi malları daha ucuza üretiyorsa o malların üretiminde uzmanlaşması gerekmektedir(ACAR-ERDEM-TOPRAK, 2003, s.99). Bu durumda üretiminde uzmanlaştığı malı ihraç edecek, diğer ülkenin uzmanlaştığı ürünü de ithal edecektir. Temeli Adam Smith'in (19645) "Mutlak Üstünlükler Teorisi"ne dayanan liberal yorumun amacı, "Ulusların Zenginliği"ne ulaşmaktır. Bu liberal teorinin temeli, ortak çıkarın zenginlik yaratacağıdır. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi uluslararası ticaretin temel mantığını açıklayabilse de doğrudan yabancı sermaye yatırımları daha karmaşık bir model gerektirdiğinden klasik teorinin kapsamı dışında ele alınmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları daha karmaşık, stratejik, ekonomik modellerin, hipotezlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu hipotezlerin doğrultusunda doğrudan yabancı yatırımların nedenlerinin başlıcaları şunlardır(SEYİDOĞLU, 2001, s.398).

130. Hammadde Kaynakları

Hammadde kaynakları yeryüzüne dengeli bir biçimde dağılmamıştır. Hammaddelerin işletilmesine yönelik yatırımlar, madenlerde olduğu gibi bu kaynakların bulunduğu yerlere yapılır ve bu bölgelere üretim tesisleri kurulur.

Hammadde kaynakları ve sanayi üretimi ilişkisine bağlı olarak, Sanayi Devrimi ile güçlenen ülkeler hammadde kaynaklarının olduğu yerlerde sömürgeci bir sistem meydana

getirmişlerdir. 19 ve 20. yüzyıllar bu ekonomik ve politik sistemin zirveye çıktığı ve bu rekabetin neden olduğu iki büyük dünya savaşıyla tasfiye olduğu zamanlardır.

Geleneksel dış yatırımların asıl nedeni hammadde ile ilgilidir. 19. yy'da ve 20. yüzyılın başlarında batılı ve gelişmiş ülkeler, sanayilerinin ihtiyacı duydukları hammaddeleri elde etmek için, yatırımlarını bu kaynakların bulunduğu az gelişmiş ülkelere yöneltmişlerdir(SEYİDOĞLU, 2001, s.399).

131. Unvanın ve Sırların Korunması

Ticari hayatta isim yapan firmalar kendi ürünlerinin kalitesine ve marka imajlarına zarar gelmesini istemezler. Bu sebeple şirketler, lisans anlaşmaları yoluyla mallarının aynı kalitede üretilmeyeceğini ve markalarının imajının korunamayacağını düşündükleri için ürünlerini yurtdışında da kendileri üretmeyi tercih etmektedirler. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu sebepten kaynaklanan doğrudan yabancı yatırımlar önemli kaynak, istihdam ve ihracat imkanı yaratsa da yerel şirketlerle işbirliği çerçevesinde bağlantı kurulması ve bilginin paylaşılması açısından etkisizdir(GÖRGÜN, 2004, s.7).

Üretime ilişkin bilgilerin gizliliğinin önemli olduğu durumlarda, doğrudan yabancı yatırımların lisansa tercih edilmesi ise sırların korunması ile ilgilidir. Çünkü lisans sahibi, bu bilgilerin dışarıya sızmaması için patent sahibi kadar özen göstermeyebilir. Özellikle yüksek teknoloji içeren yatırımlarda bu gizlilik son derece önemlidir.

132. Faaliyetlerin Bütünleştirilmesi

Ürünün ortaya çıkmasında ilk aşamadan son ürün aşamasına kadar tüm faaliyetleri (dikey bütünleşme) veya aynı aşamadaki üretim faaliyetlerini tek bir yönetim altında toplamanın yararlı olduğu durumlarda (yatay bütünleşme), üretimde bütünleşmeye gidilir. Bu gibi durumlarda girdi sağlamanın güvence altına alınması ya da üretimin belirli aşamalarını farklı ülkelerde gerçekleştirmenin maliyet avantajı yaratması gibi sebepler nedeniyle üretim farklı ülkelere yayılır. Bu şekildeki bir ürünün her bir parçası maliyet avantajı, uzmanlık bilgisi ve verimlilik çerçevesinde farklı ülkelerde üretilir.

133. Ürünün Yaşam Dönemi Hipotezi

Firmalar rekabet ya da ürünlerinin iç ekonomideki hayatını doldurması sonucunda piyasadan daha fazla kâr elde etme imkânları kalmaz. Kâr artışının sürdürülebilmesi için, girilmemiş veya daha az girilmiş bulunan ve belki de rekabetin daha az olduğu yabancı piyasalara yönelmesi gerekir. Raymond Vernon tarafından ortaya atılan bu hipoteze göre, dış yatırım; yurt içine uzun süredir yerleşmiş olmanın ve iyi iş yapmanın bir sonucudur. Bu hipotezin ışığında Amerikan firmalarının dış piyasalara hâkim olmaları da ürünlerinin yaşam dönemlerinin ileri aşamalarında olması ile ilgilidir. Bu görüş, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan firmalarının uluslararasılaşmadaki artışının teorik bir açıklaması niteliğindedir (VERNON, 1966, s.190-207).

134. İthalatçı Ülkenin Koyduğu Tarife ve Kotalardan Kaçınma

İhracatçı firmalar bazı durumlarda ithalatçı ülkelerin uyguladığı yüksek tarife ve kotalar sebebiyle, o piyasayı kaybetme tehlikesi ile karşılaşır. Bu durumda, tarife ve kotaların bu olumsuz etkisinden kurtulup o piyasayı elde tutmak için bu ülkede üretime başlar. Amerikan yatırımlarının 1960'lı yıllarda Batı Avrupa'ya akışı bu nedenle ilgilidir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulup, dışta kalan ülkelere (ABD dahil) ortak gümrük tarifesi uygulanmaya başlanınca, Amerikan şirketlerinin bölgeye ihracatı bundan çok olumsuz biçimde etkilenmişti. Bunun üzerine söz konusu şirketler yatırımlarını kitleler halinde AET ülkelerine yapmaya başladılar. Vernon'un "Ürün yaşam dönemi hipotezi" de Amerikan şirketlerinin bu davranışı gerçekleştirmelerinin iç dinamiklerini göstermektedir. (GÖRGÜN, 2004, s.8).

135. Yurtiçi Kısıtlamalardan Kurtulma

Yurtiçindeki çeşitli kısıtlamalardan kurtulma çabası; bankaların ve bazı imalat sanayi alt sektörlerin uluslararası alana yayılmalarında önemli bir etkidir. ABD'de ve diğer sanayileşmiş ülkelerde bankacılık yasalarının getirmiş olduğu düzenlemeler, bunlardan kurtulmak üzere bankaları yurtdışında şubeler açmaya yöneltmiştir. Bunun gibi, ülkedeki çevre koruma standartlarının getirdiği kısıtlamalardan kurtulmak isteyen imalat sanayi

firmaları, üretim için düşük çevre standartlı ülkeleri seçmişlerdir. Bunlar arasında çevreyi kirletici ve kamu sağlığına zararlı endüstriler özellikle belirtilebilir. Türkiye’de Çitosan’a bağlı çimento fabrikalarının Fransız firmalarınca satın alınması buna bir örnektir. Ancak bu yatırımlar temelde ülkenin iç pazarını hedefleyen, katkıları sınırlı yatırımlardır.

136. Üretim Esnekliği

“Satın alma gücü paritesi” teorisi, ülkeler arasındaki enflasyon oranları ile bu ülkelerin döviz kurlarındaki göreceli değişmeler arasında, uzun vadede doğru yönlü bir ilişkiyi kabul eder. Bunu sağlayan arbitraj mekanizmasıdır(SEYİDOĞLU, 1998, s.321). Ama bazen satın alma gücünden sapmalar olabilmektedir. Bu gibi durumlarda, parası reel değer kaybına uğramış ülkelerde üretim yapmak, maliyetleri düşürücü bir etkidir. O bakımdan reel değer kaybıyla ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek için üretim yeri değiştirilebilir. Bu tarz istikrarsızlıklar şirketlerin kârlarını arttırıcı bir etkiye sahip olsa da reel değer kayıpları bir ülkenin istikrarsız ve güçsüz yapısını göstermektedir.

Bu sebeple yapılan dış yatırımlar bazı unsurları da gerektirir. Örneğin, yabancı paradaki reel değer kayıpları uzun süreli olmalı, teknoloji ülkeler arasında kolayca aktarılacak nitelik taşınmalı, hükümetler ve işçi sendikaları bu yer değiştirmeyi güçleştirici bir davranış içinde olmamalıdır. Bilgisayar parçaları, TV cihazları, elektrikli araçlar vb. mallar bu tür esnek üretim yapılabilecek mallara örnek niteliğindedir(SEYİDOĞLU, 2001, s. 400).

137. Yatırımları Uluslararası Çeşitlendirme

Dış yatırımlar, hissedarlar açısından dolaylı olarak portfolyo çeşitlendirmesi sağlar. Üretimin tek bir piyasa ile sınırlı bulunması durumunda, nakit akımları göreceli bir istikrarsızlık gösterir. Firma, ürün çeşitlendirmesi ile bu durumu bir ölçüde dengelemeye çalışabilir. Fakat, aynı ülkedeki tüm ürünlerin satış koşullarının benzer yönde etkilenebileceği için bu çeşitlendirme ile sistematik risk giderilemez. Oysa şirket, üretimini uluslararası düzeyde çeşitlendirerek bu riski bir ölçüde azaltabilir. Çünkü tüm ülke ekonomileri aynı yönde dalgalanmazlar(GÖRGÜN, 2004, s.10).

138. Ucuz Yabancı Faktör Kullanımı

İşgücü ve hammadde maliyetleri, ülkeler arasında büyük değişimler gösterebilmektedir. Dolayısıyla emek ve doğal kaynak yoğun malların bu faktörlerin bol ve ucuz olduğu yerlerde kurulması, üretim maliyetlerini düşürücü etki yapar. Çoğu Amerikan şirketlerinin Meksika, Malezya, Kore, Hindistan, Hong Kong ve Tayvan gibi yörelere yaptıkları yatırımlarda bu faktörlerin etkisi vardır. Japon firmaları da giderek Meksika ve diğer ucuz emek ülkelerine doğru yönelmektedir.

139. Yabancı Teknoloji Kullanılması

Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ), yurt dışında üretim tesisleri kurarak veya mevcut tesisleri satın alarak, yatırım yaptığı ülke teknolojisini öğrenip daha sonra da bu bilgileri üretim süreçlerinin geliştirilmesinde kullanabilirler. Bu etken, özellikle ABD'ye yatırım yapan Avrupa veya Japon uluslararası şirketleri için söz konusu olmuştur(GÖRGÜN, 2004, s.10).

1310. Monopol Avantajından Yararlanma

Sınai örgütlenme teorisine göre, rakiplerinin sahip olmadıkları üretim bilgi ve becerilerini elinde bulunduran şirketler dış piyasalara açılma bakımından avantajlı durumdadır.

Bu görüşe göre tüm bilgi, kaynak ve mallar tam olarak herkes için ulaşılabilir olsaydı, hiçbir piyasada monopolcü yapılara rastlanmazdı. Ancak gerçek piyasalarda bu koşullar sağlanamamaktadır. Bazı ayrıcalıkları dolayısıyla bir piyasadaki belirli firmalar diğerlerine göre üstünlük elde ederler. Örneğin bir teknoloji ya da üretim tekniğine yalnızca kendisi sahip olan firma iç ve dış piyasalarda bu avantajını kullanabilmektedir. Teknoloji yeni bir mal, üretim süreci, pazarlama veya finansman yöntemi ile ilgili olabilir. Dolayısıyla bu alanlarda rakiplerine göre üstünlüğe sahip olan bir firma bu avantajını kullanarak uluslararası piyasalara daha kolayca açılabilir.

14. Gelişmekte Olan Ülkelere Giden Yabancı Sermayede Artışın Nedenleri

Globalleşmenin bir sonucu olarak sermayenin akışkanlığının artması, giderek artan doğrudan yabancı yatırımlar pastasından daha çok pay alma çabasını da beraberinde getirmiş ve hükümetler bir takım özendirici tedbirler uygulamaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde yatırımların teşviki için nakit yardımlar (bazen yatırım tutarının %50'sinden fazla) faizsiz veya düşük faizli krediler vb. finansal enstrümanlar kullanılırken, gelişmekte olan ülkelere vergi indirimi, muafiyeti, istisnaları ve vergi iadeleri gibi teşvik araçlarını kullanmaktadır(WTO, 30.10.1998, s.40)

Gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı sermaye akışı başta Asya ve Latin Amerika ülkeleri olmak üzere özellikle 1990'lı yıllarda süratle artmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri, yatırım ve ticaret politikalarındaki liberalleşme sürecidir. Yeni pazar arayışında doğrudan yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkelere yönelmesi sonucu, ülkelerin daha fazla yabancı sermayeyi çekmek için altyapılarının hazırlanması ile ilgili gerekli yasal düzenlemeleri yapmaları zorunlu hâle gelmiştir. UNCTAD 1991 ile 1997 yılları arasında küresel bazda yabancı sermaye ile ilgili olarak en az 750 yasal düzenlemenin yapıldığını ve bunların da yaklaşık 700'ünün ekonomi ve ticaretin liberalleştirmesini amaçladığını tahmin etmektedir.

Gerek ikili anlaşmalar yoluyla gerekse tek taraflı kanuni düzenlemelerle yabancı sermayenin girişini kısıtlayan engeller giderek azaltılmakta, bu nedenle sermayenin hareketliliği arttığından, ülkelerin yabancı sermayeyi çekebilmesi için kanuni garantiler ve serbestliklerin ötesinde iç pazar olanakları, maliyet, eğitimli işgücü yatırım iklimi gibi diğer hususlar da önem kazanmaktadır.

Çok uluslu (MNC) ve ulusötesi (TNC) şirketlerin hızla büyüyen yeni pazarlarda bulunma isteği, gelişmekte olan ülkelere ekonomik büyümeyi tetikleyen reformlarla birlikte liberalizasyon ve özelleştirme hareketlerinden destek almış, doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin bu ülkelere yönelmesinin temel nedenlerinden biri olmuştur. Ayrıca gelişmekte olan ülkelere işçi ücretleri ve enerji gibi girdi maliyetlerinin düşük olması bu piyasaları çokuluslu ve ulusötesi şirketler için cazip yapan diğer belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır.

Gelişmekte olan ülkelere giden doğrudan sermayedeki artışın bir diğer önemli nedeni ise, vergi cenneti olarak adlandırılan off shore bölgelerinden (British Virgin Islands, Bermuda ve Hong Kong gibi) gelişmekte olan piyasalara kaynak akışıdır.

FDI hareketlerini doğrudan etkileyebilecek küresel değişimlerin mercek altına alınması bize muhtemel gelişmeleri önceden görebilme fırsatı verebilecektir. Yapılan araştırmalar sonrası ortaya çıkan bu etkenler önem sırasına göre şu şekilde sıralanmıştır;

- Amerikan ekonomisinin genişlemesi ya da daralması
- Küresel ya da bölgesel ticaret hareketleri
- Japonya'da yaşanan ekonomik daralma
- Orta Doğu krizi
- Enerji fiyatlarındaki hareketler
- Arjantin krizinin bölgesel etkileri(KEARNEY, 2002, s.10)

Doğrudan yabancı yatırımların hacminde oluşabilecek bir düşüş bu faktörlerdeki değişimlere bağlı olarak ortaya çıkmakta, bu durumda politika oluştururken uluslararası ekonomik ve politik gelişmelerin dikkatle izlenmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Son dönemlerde dünyadaki doğrudan yabancı sermaye hareketleri incelediğinde en hızlı düşüş Asya ve Batı ülkelerinde gözlenmekte, bunun ise Asya ülkelerinde düşüşe geçen şirket evlilikleri ve satın alma faaliyetleri ile Latin Amerika'da özelleştirme programlarının sona ermesine bağlı olarak özelleştirme nedeniyle ülkeye giren yabancı sermaye akışının yavaşlamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Dünya ekonomisinde özellikle 2000'li yılların başında yaşanan daralma eğilimi (ABD, Japonya ve Batı Avrupa ülkelerindeki daralmaya bağlı olarak) genel anlamda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. 2001 yılında FDI girişleri 735 milyon dolara kadar gerilemiş, bu gerilemeden gelişmekte olan ülkeler de olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu bağlamda; gelişmekte olan pazarlara doğrudan yabancı sermaye akışında meydana gelen yavaşlama ve düşüşün aşağıda sıralanan unsurlardan kaynaklandığı söylenebilir;

- Asya krizinden sonra şirket evlilikleri ve satın almalarının azalması.
- Latin Amerika ülkelerindeki geniş kapsamlı özelleştirme hareketinin sona ermesi.
- Çok uluslu şirketlerin kazançlarında küresel bazda meydana gelen düşüş nedeniyle, yeni yatırımlara girmekten ya da şirket satın almaktan vazgeçmeleri.
- Çok uluslu şirketlerin küresel bazdaki daralmaya tepki olarak stratejilerini genişlemeden konsolidasyona kaydırmaları.

15. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler

UNCTAD 1998 yılı Dünya Yatırım Raporu'nda, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörlerle ilgili bir analiz yapmıştır. Bu belirleyiciler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirli ülkelere çeken ya da belirli ülkelere akışını engelleyen faktörlerdir. Söz konusu belirleyiciler üç ana başlıkta toplanmıştır: Bunlar; politik faktörler, ekonomik faktörler ve yatırım ortamına ait faktörlerdir(UNCTAD, 1998, s.91).

150. Siyasal Faktörler

- Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar ve doğrudan yabancı yatırımla ilgili mevzuat
- Vergi politikası
- Ticaret politikası ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tutarlılığı
- Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar
- Özelleştirme politikası
- Politik, sosyal ve ekonomik istikrar
- Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları

Politik faktörler içersinde önemli konulardan biri ülkedeki doğrudan yabancı yatırımlarına yönelik düzenlenmiş olan mevzuattır. Mevzuat yabancı ülkede yatırımı gerçekleştirecek firmaların yapması gereken işlemler, alınması gereken izin ve belgeler, bürokratik işlemler vb. işlemleri kapsamaktadır. Çokuluslu şirketler karışık ve kendilerine kolaylık sağlamayan mevzuatlara karşı yatırım yapmakta istekli olmazlar. Ülkedeki

düzenlemeler ne kadar az bürokratik işlem ve zaman gerektirirse, çokuluslu firmalar için o düzeyde çekici hale gelir.

Türkiye’de bu konuyla ilgili “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” vardır. Özellikle son yapılan değişiklikler ile yabancı firmalar için yatırım daha kolay hale getirilmiş ve yatırımcıların haklarının korunması hedeflenmiştir. Genel olarak Türkiye’de yürürlükteki mevzuatın temel özellikleri şunlardır;

- Yabancı yatırımcılar, Türk yatırımcılar ile aynı hak ve sorumluluklara sahiptir.
- Yabancı ortak payına ait kısıtlama bulunmamaktadır ve sınırsız yabancı mülkiyet hakkı tanınmaya başlanmıştır.
- Yabancı sermaye olarak getirilen dövizler, Türk Lirasına çevrilmeden döviz tevdiat hesabında tutulabilmektedir.
- Kar payı, isim hakkı, tasfiye payı vb. gibi kazançlar serbestçe ülke dışına transfer edilebilmektedir.
- Yabancı yatırımcı ihtiyaç duyduğu yabancı personeli istihdam edebilmektedir.
- Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay mecburiyeti kaldırılmış olup, tescil yaptırılması yeterli görülmüştür. Son yapılan değişiklikler ile yabancı yatırımlarda izin ve onay sistemi kaldırılmış ve bilgilendirme sistemi getirilmiştir.
- Dış kredi anlaşmalarının onay zorunluluğu bulunmamaktadır.
- Kayıt öncesi ya da kuruluş öncesi tarama şartı uygulanmamaktadır.
- Hazine Müsteşarlığına bildirimde bulunma şartı uygulanmamaktadır.
- Özel bir şirket adı seçme zorunluluğu uygulanmamaktadır.

Görüldüğü üzere Türkiye’de son yıllarda mevzuatla ilgili iyileştirmeler yapılmıştır. Bu da yabancı yatırımın ülkeye kazandırılmasında önemli bir faktör olacaktır. Bununla birlikte uluslararası yatırımcılara önemli haklar da tanınmaktadır. Bunlar;

- Serbest para transferi
- Gayrimenkul devralımı
- Uzlaşmazlıkların bölge mahkemelerinde ya da uluslararası tahkim makamlarında çözülebilmesi

- Nakit dışı sermayenin değerlendirilmesi
- Kendi ülkesi dışında yaşayanlar için çalışma izni
- İrtibat bürosu açma

Politik faktörlerden vergi konusu yabancı firmalar için önemli bir husustur. Ülkelerdeki vergi oranları ya da sağlanan vergi avantajları firmaların yatırım yapma konusunda alacakları kararı önemli derecede etkilemektedir. Ayrıca, vergi mevzuatının karışık olmaması ve vergi tabanının yaygınlaştırılması yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde önemlidir. Çin'in son yıllarda uyguladığı vergi politikaları ve sağladığı vergi avantajları ile çokuluslu firmaların yatırım kararlarında burayı seçmeleri için pozitif bir etken olmaktadır. Örneğin; Çin'de yapılacak olan "Joint Venture" ortaklıkları için %15 oranında vergi uygulamaktadır. Diğer ülkeler içinde ise bu oran en düşük %25'dir. Bu da yatırım yapacak olan firmaların bölge seçiminde Çin'e öncelik tanımalarına neden olmaktadır.

Türkiye'de de son dönemde yabancı yatırımı çekebilmek için vergi oranlarında yeni düzenlemelere gidilmiştir. 1 Ocak 2006 itibariyle hükümet Kurumlar Vergisi oranını %30'dan %20'ye çekmiştir. Bu değişiklik hem firmaların sermaye birikimine katkıda bulunacak, hem de Türkiye'nin yabancı sermaye tarafından da yatırım yeri olarak tercih edilmesini destekleyecektir. Kurumlar Vergisi oranındaki indirimle hedeflenen nokta, firmaların sermaye yapısının güçlendirilmesinin yanı sıra Türkiye'nin Çek Cumhuriyeti başta olmak üzere, yabancı sermaye yatırımları açısından rakip ülkeleri geride bırakması, açık arayla bir cazibe farkı oluşturmasıdır.

Özelleştirme politikası da önemli bir politik faktördür. Temel olarak özelleştirme, özel sektör firmalarının devlet firmalarından daha iyi yönetildiği ve onlara nazaran uluslararası rekabet gücüne daha fazla sahip oldukları görüşüne dayanmaktadır. Özelleştirme ile ülkeler hem yabancı firmaları kendilerine çekebilir hem de devletin üzerindeki yükü azaltabilir. Özelleştirme aynı zamanda mali sistemin gelişimini hızlandırmakta, özellikle sermaye piyasalarının oluşumunu ve gelişmesini sağlamakta ve ülkenin mali yönden güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Hükümetler özelleştirme kapsamında yeniden yapılanma ve yapısal reform vasıtasıyla etkinliğin artırılması ile ekonomide rekabetin yerleştirilmesini amaçlayan politikalar uygulamaktadırlar. Yapısal reform ise sıklıkla iç

piyasanın yeniden düzenlenmesi ve çok sayıda sektörün uluslararası rekabete açılmasını kapsamaktadır.

Ülkelerde özelleştirme sisteminin düzgün, sorunsuz olması, özelleştirme ile ilgili hükümlerin firmalar için uygun olması ve özelleştirme sonrasında devlet müdahalesinin az olması yabancı firmaları yatırım için cezbeder. Özellikle yabancı yatırımlar söz konusu olduğunda bazen hükümetler; özelleştirilen firmanın hisselerinden önemli bir payı ve firmanın faaliyetleri ile ilgili kararlarda veto kullanma hakkını ellerinde tutmakta, bazı durumlarda ise yabancı sermayeli firmaya oylama hakkında ve yönetimde sınırlamalar getirmektedir. Özelleştirme ile ilgili bu gibi durumlar yabancı firmaları çekmede zorluk yaratır. Ancak özelleştirilmek istenen firmalar çoğunlukla devletin kontrolünde olan çok önemli ve büyük firmalardır. Bu nedenle özelleştirmeler her zaman yabancıların ilgisini çeker.

Yabancı sermayenin ülkelere çekilebilmesinde firmaların ülkelere güven duymaları yatırım yapmaya karar vermelerinde kritik bir faktördür. Bu güveni duymalarında ülkede ekonomik, politik ve sosyal istikrarın olması etkilidir. Sosyal, siyasal ve ekonomik istikrarın gereği gibi tesis edilememesi yabancı sermaye yatırımlarının beklenen ölçüde olmamasına neden olur. Doğrudan yabancı sermayenin artırılması için öncelikle makro ekonomik istikrarın sağlanması, kamu açıklarının önlenmesi ve enflasyonun makul seviyelere çekilmesi gerekmektedir.

Ekonomik istikrarın doğrudan yatırımlar için ne derece önemli olduğunu anlayabilmek için Türkiye’de yaşanan 2001 Ekonomik Krizi çok yerinde bir örnektir. Türkiye’de 2000 yılına kadar 700 milyon dolar ile 1 milyar dolar arasında gerçekleşen doğrudan yatırım girişleri 2000’de de 982 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Yatırım kararları daha önce alındığından 2001 yılında da doğrudan yatırımlar 3 kattan fazla artarak 3,5 milyar dolar düzeyine yaklaşmıştır. Ancak bu dönemde meydana gelen 2001 ekonomik krizi sonucunda 2002 yılında uluslar arası doğrudan yatırım miktarı 3’te 1 oranında azalarak 1,1 milyar dolara düşmüştür. Daha sonraki dönemde yabancı yatırımlar tekrar artış eğilimi kazanmıştır. 2007 yılında 21 milyar doların üzerine tırmanmıştır.

Birkaç yıl öncesine kadar Türkiye’de varolan yüksek enflasyon ve faiz oranları, dengeli bir büyümenin olmaması gibi ekonomik istikrarsızlıklar Türkiye’ye güveni azaltmaktaydı. Ancak son yıllarda enflasyon, faiz ve büyüme oranlarında istikrarın sağlanması ile yabancı sermayenin ülkemize girişinde bir artış olmuştur. Bununla birlikte politik (siyasi) istikrar ve tutum, hükümetlerin benimsedikleri ya da uyguladıkları politikalar da önemlidir.

151. Ekonomik Faktörler

Ekonomik belirleyiciler uygulanan yatırım stratejisine göre farklılıklar gösterir.

a-Pazara Yönelme Yatırım Stratejisi

- Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir
- Tüketici tercihleri
- Piyasaların yapısı ve büyümesi
- Bölgesel ve global piyasalara giriş imkanları

b-Kaynağa Yönelme Yatırım Stratejisi

- Hammaddeler
- Düşük ücretli vasıfsız işgücü
- Vasıflı işgücü
- Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon)
- AR-GE
- Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.)

c-Etkinliğe Yönelme Yatırım Stratejisi

- Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği
- Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar vb.)
- Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi

Ekonomik faktörler çok uluslu firmaların yatırım yapma kararı vermelerinde son derece etkilidir. Bu faktörler içinde hammadde ve işgücü başlıca önemli konulardır. Ülkelerin hammadde kaynakları açısından zengin olması yabancı firmaların ilgisini çekecektir. Artık dünyada var olan yüksek rekabet sebebiyle yabancı şirketler maliyetlerini düşürmeye ve

böylece ürün fiyatlarını da azaltarak pazarda rakiplerine karşı üstünlük kurmaya çalışmaktadırlar. Maliyetleri düşürmede hammaddeler önemli bir rol oynamaktadır. Artık firmalar hammaddenin bulunduğu yerlerde fabrikalar kurarak maliyetleri düşürme yoluna gitmektedirler. Kaynağa yakın tesisler kurmakla başta ulaşım ve hammadde maliyetlerini düşürmeyi hedeflerler. Bu nedenle hammadde kaynaklarının varlığı ülkeler için yabancı sermayeyi çekmek adına bir avantaj oluştururken, kaynakların yokluğu da bir risk unsurudur.

Aynı mantıkla firmalar maliyetlerini düşürmek için ucuz ve vasıflı işgücünün bulunduğu yerleri yatırım için tercih edebilirler. Ucuz ve vasıflı işgücünün varlığı ülkelere yabancı sermayeyi çekebilmede avantaj sağlayabilir. Ancak işgücünün sadece ucuz olması değil, bununla birlikte verimliliği de çok önemlidir. İşgücü ucuz olabilir ama verimli çalışmadıkları için üretimle ilgili birçok yan maliyetler çıkabilir ve bu da işgücü maliyetinin düşük olmasına rağmen toplam maliyetlerin artmasına neden olur. Bu sebeple ucuz ve vasıflı ya da verimli işgücü tercih edilir. Bu konuda Çin önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yüksek nüfusuyla işgücü maliyetleri çok düşüktür ve birçok firma sağladığı maliyet avantajları nedeniyle Çin’de yatırım yapmayı tercih etmektedir.

Pazar yapısı ve büyüklüğü ile pazarın gelişimi de ülkelerin yatırım çekmelerinde etkili olan ekonomik faktörlerdir. Pazar yapısının tekel olması o sektörde yatırım yapmayı düşünen yabancı firmaları ülkeden uzak tutacaktır. Yine yeterince büyük olmayan piyasalar için yani mevcut firmalar o piyasada yeterliyse aynı sektörde çalışan yabancı şirketler yatırım yapmaktan kaçınacaktır. Bununla birlikte bir ülkede herhangi bir ürün için ileride pazarın gelişeceğinin düşünülmesi halinde firmalar yatırım yapmak isteyecektir. Bu konuya örnek vermek gerekirse; bir ürün gelişmiş ülkelerde ürün yaşam eğrisinin son dönemlerine gelmişken, aynı ürün geliştirmekte olan ülkelere piyasaya daha yeni girmiş olabilir. Bu durumda da firmalar bu ülkelere yatırım yapabilirler.

Bir ülkedeki tüketici tercihleri ve kişi başına milli gelir de önemli birer belirleyicidir. Firmalar ürünlerini satabilecekleri ya da ürünlerinin talep edilebilecekleri piyasalara girmeyi tercih ederler. Bu da piyasadaki mevcut tüketici tercihleriyle ilgilidir. Bununla birlikte eğer ülkede kişi başına milli gelir düşük ve dengesiz ise özellikle pahalı ürünler üreten firmalar, dünyaca ünlü markalar ürünlerine yeterince talebin gelmeyeceğini veya

yeterli kârın elde edilemeyeceğini düşünerek bu ülkelere doğrudan yatırım yapmaktan kaçınabilirler. Bu durumda bu firmalar doğrudan yatırım değil de ihracatı düşünebilirler ya da yaptıkları doğrudan yatırımlar kısıtlı seviyelerde kalır. Yani fazla sayıda üretim tesisi kuracağına daha az miktarda yatırım yapar. Bu da ülke ekonomisi için bir kayıptır.

Fiziki altyapı da etkili bir faktördür. Firmalar riski göze alarak farklı ülkelerde doğrudan yatırım yapmaya karar verirler ve bu yatırımdan kendileri için maksimum faydayı sağlamak adına yapılan faaliyetlerin düzenli ve aksamadan çalışabilmesi için bir sistem kurarlar ve bu sistemin bozulmasını istemezler. Eğer yatırımın yapıldığı yerde yeterli fiziki altyapı imkanı mevcut değilse bu sistem bozulacaktır. Ülkede enerji kaynaklarının yetersizliği, sürekli meydana gelen elektrik kesintileri, iletişim (telekomünikasyon) teknolojisindeki aksaklıklar, ulaşım yollarının bozukluğu, havaalanı sayısının yeterli düzeyde olmaması ya da havayolu ulaşım imkanlarının kısıtlı oluşu vb. altyapı sorunları firmaların işlerin düzenli ve aksamadan yürümesi için oluşturmak istedikleri sistemi olumsuz yönde etkileyecektir. Bundan dolayı fiziki altyapı konusundaki yetersizlikler belki de yabancı işletmelerin yatırımı düşündükleri bölgeden vazgeçmelerine neden olacaktır. Örneğin; 2006 yılında Ukrayna ile Türkiye arasında yaşanan doğal gaz sorunu nedeniyle hükümet ilk olarak fabrikalara verilen gaz miktarında kısıntıya gideceğini belirtmişti. Belki doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde negatif bir etki yaratmamıştır ama problem daha sonra çözülmesine rağmen yine de bu durum Türkiye için olumsuz bir tablo oluşturmuştur.

Bununla birlikte enerji maliyetleri de önemli bir husustur. Türkiye açısından bakıldığında enerjiyi dünya ile karşılaştırıldığında yüksek fiyatla kullanılmaktadır. Hem doğal gaz ve petrol hem de diğer enerji kaynaklarının yüksek maliyeti doğrudan yatırımlar açısından Türkiye adına bir risktir. Sahip olduğu doğal kaynaklar açısından zengin olmayan Türkiye’de, mevcut enerji kaynaklarının kalkınma için gerekli olan ölçüde ve kalitede enerjinin sağlanmasında yetersiz kalması, Türkiye’nin bu alanda yüzde 65 oranında dışa bağımlı olması sonucunu doğurmuştur. Ekonomik büyüme ve artan talebe bağlı olarak bu bağımlılığın 2020 yılında yüzde 75’ler seviyesine yükseleceği öngörülmektedir. Buna karşılık, Orta Asya ve Ortadoğu ülkelerindeki zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarının Batı pazarlarına taşınmasında önemli bir koridor olması Türkiye için büyük bir avantaj teşkil etmektedir.

Türkiye'de enerji sektöründe yapılanma, kalkınma planlarında öngörüldüğü şekilde yürütülememiş, enerji yatırımlarında yaşanan istikrarsızlıklara bağlı olarak bazı dönemlerde atıl üretim kapasitesi, bazı dönemlerde ise önemli enerji açıklarıyla karşılaşmıştır. Tarife oluşumunda rekabetçi bir ortam yaratılamamış olması sebebiyle sanayi ve genel ekonomiyi olumsuz bir şekilde etkileyen yüksek enerji maliyetleri ortaya çıkmıştır.

Elektrik enerjisi üretim sistemindeki yetersizliklerin yanında, iletişim ve dağıtım sisteminde yaşanan sorunlar yüksek enerji kayıp ve kaçaklarına neden olmuştur. Bu kaçakların yüklediği ilave maliyetin fiyatlara yansıtılması ise vatandaşları yoksullaştırırken sanayicinin rekabet gücünü kaybetmesine sebep olmaktadır. Uzun dönemli bir planlama ile kaliteli, sürekli, ucuz, yenilenebilir ve güvenilir kaynaklardan enerji temini, sürdürülebilir bir kalkınma için büyük önem taşımaktadır.

152. Yatırım Ortamıyla İlgili Faktörler

- Yatırım teşvikleri
- Yatırım sonrası hizmetler
- Yatırımların promosyonu (imaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vb.)
- Yatırım ortamındaki ekonomik ve sosyal bozulmalar , maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik, yolsuzluklar vb.)
- Sosyal etkenler (Yaşam kalitesi vb.)

Yatırım ortamına ilişkin en önemli faktörlerden biri yatırım teşvikleridir. Dünya ekonomisinde doğrudan yatırımların toplamı 2000 yılında 1,4 trilyon dolar seviyesine ulaşmış, ardından 2004 yılı itibariyle, 650 milyar dolar seviyelerine kadar gerilemiştir. 2000 yılında gelişmiş ekonomilerin söz konusu doğrudan yatırımlardan aldıkları pay 200 milyar dolar seviyesindeyken, 2004 yılı itibariyle, söz konusu hacim 300 milyar dolara yaklaşmıştır. Dolayısıyla, dünya ekonomisinde toplam doğrudan yatırım hacmi gerilese de, gelişmekte olan ülkelerin aldığı pay da, hacim de büyümektedir. Bu nedenle, söz konusu 300 milyar dolara ulaşan gelişmekte olan ekonomilere yönelik doğrudan yatırım hacminden, gelişmekte olan ülkelerin her birisi daha büyük bir pay alabilmek adına yoğun

bir rekabet içerisindedir. Böylece gelişmekte olan ekonomiler arasında artan, sermaye çekme rekabeti beraberinde yatırım teşviklerini de getirmektedir.

Doğrudan sermayenin çekilebilmesi için yabancı firmalara yapacakları yatırımda kolaylık ve avantaj sağlamak için teşvikler sunulmaktadır. Bu teşvikler içerisinde muafiyet ve vergi indirimleri, arsa veya işyeri temini, düşük faizli kredi ya da finansal kolaylıklar, yatırım indirimleri vb. bulunmaktadır. Çok uluslu firmaların verecekleri yatırım yapma kararlarında kendilerine bu yatırımı yapmada sağlanan kolaylıklar yani teşviklerin ve koşulların etkisi büyüktür.

Türkiye’de uygulanan teşvik politikası incelendiğinde; yerli ve yabancı yatırımcılara eşit olarak sunulan teşvikler genel olarak vergi ve vergi dışı teşviklerden oluşmaktadır. Eşit muamele Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu ile garanti altına alınmıştır.

Türkiye’de yatırım teşvikleri, temel olarak şu başlıklar altında sınıflandırılabilir:

- Genel yatırım teşvik programı
- Öncelikli kalkınma bölgelerine yönelik teşvikler
- Küçük ve orta ölçekli işletmelere sunulan teşvikler
- Araştırma ve geliştirme teşvikleri
- İhracat ve zirai faaliyetlere yönelik devlet teşvikleri

Yatırım yapılması düşünülen ülkede meydana gelmiş olan yolsuzluk, rüşvet, bürokratik etkinlik vb. gibi sosyal ve ekonomik bozulmalar doğrudan yatırım için ülke adına bir risk oluşturmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi yabancılar güven duymadıkları piyasalara doğrudan yatırım yapmak istemezler. Yatırım yapmayı düşündükleri yerlerde ekonomik, sosyal ve politik istikrarın olması firmaların yatırım yapma kararı vermelerini kolaylaştıracaktır. Ancak yolsuzluk ve rüşvet gibi sosyal ve ekonomik bozuklukların olması doğrudan o ülkenin ekonomisi ve sosyal yaşantısı üzerinde olumsuz etki edecek ve böylece istikrara önemli bir darbe vuracaktır.

Örneğin; Nijerya’da, General Sani Abacha, petrol endüstrisinin milyonlarca dolarlık kısmını kendi hesabına kullanmıştır. Uzun dönemde Nijerya ekonomisi giderek küçülmüş

ve büyük sorunlar yaşanmıştır. Petrol, ülkenin ana zenginlik kaynağıydı. Petrol zengini bir ülke yakıt sıkıntısı çekmiş ve depresyona girmiştir. Ancak General'in ölümünden sonra politik ve ekonomik reformlar için yol açılabilmiştir. Bir diğer bilinen kamu yolsuzluğu ise Endonezya'da yaşanmıştır. Devlet bankaları eski başkanın aile ve arkadaşlarına projeleri için kanalize edilmiştir. 1990'da bankalarda borç geri ödemelerinde kontrol ve denetim eksikliği, aşırı döviz borçlanması nedeniyle finansal sistem 1997'de çökmüştür. 200 milyon insan yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Bu gibi çok büyük yolsuzluklar ülke ekonomilerini tamamen çökertebilir ve ekonominin gelişimi engeller. Bununla birlikte rüşvet, bürokratik etkinlik ya da küçük çaplı yolsuzluklar, banka hortumlamaları gibi durumlarda bir şekilde ekonomi ve sosyal yaşantının bozulmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda yabancıların ülkelere güveni azalmakta ve yatırım yapma konusunda isteksiz davranmaktadır.

16. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Etkileri

Yukarıda değinilmiş olan faktörlerin her birinin etkinliğini belirlemek mümkün değildir. Bundan dolayı, aşağıdaki kısımda bazı ekonomik faktörlerin ne derece etkin oldukları incelenmiştir. Bunun için, öncelikle, söz konusu ekonomik faktörlerin etkinliğini belirlemeyi amaçlayan çalışmalar, Tablo 6'da toplu olarak sunulmuştur.

Tablo : 6

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Etkileri

Potansiyel Belirleyiciler	Farklı Çalışmalarda DYS Yatırımlarına Etkileri		
	Pozitif	Negatif	Önemsiz
1. Piyasa Hacmi	Bandera & White (1968); Schmitz & Bieri (1975); Swedenborg (1979); Rott&Ahmed (1979); Dunning (1980); Lunn (1980); Kravis & Lipsey (1982) Nigh (1985); Papanastassiou & Frey (1985) Culem (1988); Pearce (1990); Wheeler & Mody (1992); Sader (1993); Tsai (1994); Shamsuddin (1994); Billington (1999); Pistoresi (2000)		

2. İşgücü Maliyeti	Caves(1974) Swedenborg (1979) Nankani (1979) Wheeler&Mody (1992)	Goldsbrough (1979) Saunders (1982) Flamm (84) Culem (1988) Schneider&Frey (1985) Shamsuddin (1994) Pistoresi (2000)	Owen (1982) Gupta (1983) Lucas (1990) Rolfe&White (1991) Sader (1993) Tsai (1994)
3.Ticaret Engelleri	Schmitz&Bieri (1972) Lunn (1980)	Culem (1988)	Beurdeau (1986) Blonigen&Feenstra(1996)
4. Büyüme Oranı	Bandera & White (1972) Lunn (1980) Schneider & Frey 1985) Culem (1988);Billington(99)		Nigh (1988) Tsai (1994)
5.Açıklık	Kravis&Lipsey(1982) Culem(1988);Edwards(1990) Pistoresi(2000)		Schmitz & Bieri (1972) Wheeler & Mody (1992)
6. Bütçe Açığı	Culem(1988); Tsai (1994); Shamsuddin (1994)	Schneider&Frey (1985) Torissi(85);Lucas (1993), Hein(1992);Dollar(1992) Pistoresi (2000)	
7.Döviz Kuru	Edwards(1990)	Caves(1988) Contractor (1990) Froot & Stein (1991) Blonigen&Feenstra(1996)	Calderon&Rossell(1985) Sader (1991) Blonigen (1997) Tuman&Emmert (1999)
8.Vergi	Swenson(1994)	Hartman(84)Kemsley(88); Barrel & Pain (88) Grubert & Mutti (1991) Hines & Rice (1994) Loree & Guisinger(1995) Guisinger (95);Cassou (97); Billington (1999)	Wheeler & Mody (1992) Jackson & Markowski 1995 Yulin & Reed (1995) Porcano & Price (1996)

Kaynak: CHAKRABARTI, 2001, s.91-92.

Tablo 6’da dikkati çeken en önemli nokta, piyasa hacmine ilişkin çalışmalardır. Piyasa hacmi ile ilgili olarak yapılan araştırmaların sonuçları aynı yöndedir. Diğer belirleyici faktörlerle ilgili çalışmaların bulgularına göre, söz konusu faktörlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkilerine ilişkin, karşıt sonuçlara ulaşılmıştır.

160. Piyasa Hacmi

Piyasa hacmi, ev sahibi ülkenin kişi başına GSYİH’si ile ölçülmektedir. Piyasa hacmi hipotezi, ölçek ekonomisinden faydalanabilme ve kaynakların etkin kullanımı için büyük bir piyasanın gerekliliği görüşünü desteklemektedir(CHAKRABARTI, 2001, s.96). Piyasa

büyükliğünün, doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 1960'lı yıllardan günümüze, çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Örneğin, Scaperlanda ve Maurer (1969) çalışmalarında, piyasa hacminin kritik bir değere doğru büyüdükçe, doğrudan yabancı sermaye yatırım akışlarının hızlandığına ilişkin kanıtlar elde etmişlerdir. Root ve Ahmed (1979), 1966-1970 periyodunda, 58 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan çalışmalarında, kişi başına gayri safi milli hasılanın, doğrudan yabancı sermaye yatırımları için temel faktör olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yine, Kravis ve Lipsey (1982) yaptıkları çalışmada, ev sahibi ülkenin piyasa hacminin, 1960'lı yıllarda Amerikan kökenli çok uluslu şirketlerin yerleşim yeri kararı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir(CHAKRABARTI, 2001, s.97).

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeleri kapsayan araştırmalarda, piyasa hacminin önemli bir etken olduğu ortaya konulmuştur. Ancak, doğrudan yabancı sermaye yatırımları sadece bu ülkelere değil, aynı zamanda, gelişmiş ülkelere de akmaktadır. Culem (1988), altı sanayileşmiş ülkenin arasında gerçekleşen, iki taraflı doğrudan yatırım akımlarını ele alan bir çalışma yapmıştır. Çalışmada, 1969-1982 dönemine ait veri seti kullanılmıştır ve piyasa hacmi hipotezi için güçlü bir destek bulunmuştur. Yine, gelişmiş ülkeleri kapsayan; Papanastassiou ve Pearce (1990), Swedenborg (1979) ve Dunning (1980) gibi yazarların yaptığı bir dizi araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Piyasa hacmi hem gelişmekte olan ülkeler açısından, hem de gelişmiş ülkeler açısından önemli bir etken olarak görülmekle beraber, gelişmekte olan ülkeler için daha önemlidir. Örneğin, Wheeler ve Mody (1992) Amerikan kökenli çok uluslu şirketlerin, 1982-88 döneminde 42 ülkedeki yatırımlarını kapsayan çalışmalarında, çok uluslu şirketlerin, piyasa hacmine karşı gelişmekte olan ülkelere daha duyarlı olduklarını saptamışlardır.

161. Ücretler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri arasında en tartışmalı olanı, ücretlerdir. Ucuz işgücünün yabancı yatırımlar için bir cazibe unsuru olduğu genel kabul gören bir görüştür. Örneğin, Goldsbrough (1979), Saunders (1982), Flamm (1984), Scneider and Frey (1985), Culem (1988), Shamsuddin (1994) ve Pistoeri (2000) daha

yüksek ücretlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını caydırdığını gözlemlemişlerdir. Tsai (1994) çalışmasında; 1983-86 dönemi için ucuz işgücü hipotezine güçlü bir kanıt bulurken, 1975-78 dönemi için zayıf bir destek bulmuştur.

Hatzius (2000) Almanya ve İngiltere'ye ait verileri kullanarak, işgücü maliyetleri ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve “birim işgücü maliyetlerinin ülkeye giren(inflow) ve ülkeden çıkan(outflow) doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu” sonucuna ulaşmıştır(HATZIUS, 2000, s.130).

Wheeler ve Mody (1992) ücretlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisi için, farklı sonuçlar sağlamışlardır. Buna göre, elektronik sanayide pozitif bir etki varken, imalat sanayide cılız bir pozitif etki saptamışlardır.

Ücretlerin yabancı yatırımları çekmede etkili olamayacağını savunan görüşlerden ilki, ücretlerin üretim maliyetleri içindeki payının azalması üzerinde durmaktadır. “Birçok endüstride toplam üretim maliyetleri içinde düşük becerili işgücünün payı, iki on yıllık dilim öncesindeki %25’lik orandan %5-10’a düşmüştür. Doğrudan işgücü yarı iletkenlerde toplam maliyetlerin sadece % 3’üne renkli TV üretiminde %5’ine ve otomobil endüstrisi maliyetlerinin ise %10-15’ine mal oluyor” ve muhtemelen teknolojik ilerlemeler bu payı daha da azaltabilecektir(KOTLER-JATUSRPITAK-MAESINCEE, 2000, s.183). Bundan dolayı, ücretlerin yabancı yatırımcılar için cazibesi de gittikçe azalmaktadır.

İkinci görüş ise, yabancı yatırımlar açısından cazip olabilmesi için sadece ücretlerin değil, verimliliğin de önemli olduğu şeklindedir. Bu görüş, William Baumol ve Alan Blinder tarafından, “ucuz işgücü rekabetinden korkmaya gerek yoktur.... çünkü işgücü sadece verimliliğinin düşük olduğu yerde ucuz olacaktır” şeklinde ifade edilmiştir(LARUDEE-KOECHLIN, 1999; HANSON, 2001). Golup (1995), sanayileşmiş altı ülkede (Hindistan, K.Kore, Malezya, Meksika, Filipinler ve Tayland) imalat sanayideki ortalama işgücü bedelleri, işgücü verimliliği ve birim işgücü maliyetleri kullanarak bu konuyu araştırmıştır. Yazar, bu ülkelerde, hem ücretlerin, hem de verimliliğin ABD’den çok daha düşük olduğu sonucuna varmıştır.

Ücret-verimlilik-doğrudan yabancı sermaye yatırımları zinciri için J.M.C. Rollo, “düşük ücret seviyesinde yüksek kaliteli işgücü bulunabiliyorsa, bu yabancı sermaye için anahtar faktör olacaktır” diyerek, konuyu özlü biçimde dile getirmiştir(DOBOSIEWICZ, 1992, s.57).

162. Döviz Kuru

Günümüzde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoğunlukla, çokuluslu şirketlerce yapılmaktadır ve bu şirketler çok sayıda ülkede faaliyet gösterdikleri için, çok sayıda para birimi ile çalışmak durumundadırlar. Bu nedenle, döviz kurlarındaki hareketlilik ve belirsizlikler, söz konusu firmaların hem kârlılığını, hem de üretim yeri tercihlerini etkilemektedir. Döviz kurlarındaki hareketlilik, çokuluslu şirketler için bir yandan sorunlar yaratırken, diğer yandan da, yeni fırsatlar sunmaktadır(SUNG-LAPAN, 2000, s.411). Firmalar bir yandan döviz kuru hareketliliğini yönetmek için çabalarken, diğer yandan, üretimi daha düşük maliyetli yavru şirketlere kaydırma olanaklarına kavuşmaktadırlar.

Döviz kurları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki ilk kez 1970’de Aliber tarafından ortaya konmuştur. Yazar, “toplam doğrudan yabancı yatırımlarının coğrafi dağılımının, farklı para alanlarının varlığı ve aksak döviz piyasaları ile açıklanabileceğini” ileri sürmüştür(GULET-FIGGINS, 2000). Aliber’in teorisi, ABD’nin 1950 ve 1960’lardaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını açıklamada son derece başarılı olmuş, ancak, daha sonraki dönem için açıklama gücünü yitirmiştir(AGARWAL-GUBITZ-NUNNENKAMP, 1991, s.14).

Döviz kuru riskinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar genellikle, riskten kaçınan firma rolüne yoğunlaşmışlardır(SUNG-LAPAN, 2000, s.412). Goldberg ve Kolstad (1995) döviz kuru riskinin artmasının, firmaları riskten kaçınmaya yönelttiğini ve kur riskini azaltmak için, yatırımlarını değiştirdiklerini belirtmektedirler. Cushman (1985) ise, yaptığı çalışmada, reel döviz kuru riskinin ve beklentilerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkilerini (girdilerin nereden alındığı, üretimin nerede yapıldığı, finansal sermayenin nereden sağlandığı ve çıktılarının nerede satıldığı gibi dört farklı durum için) analiz etmiştir. Yazar, riskin doğrudan etkisinin, yabancı sermayenin maliyetini düşürdüğünü ve böylece doğrudan yabancı

sermaye yatırımlarını arttırdığını bulmuştur. Bununla birlikte, diğer girdi maliyetleri etkilendiği zaman, verimlilik farklılıkları ya da çıktı fiyatlarının değişmesinin doğrudan etkiyi dengeleyerek, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını azalttığına vurgu yapmıştır(SUNG-LAPAN, 2000, s.411).

Sung ve Lapan (2000) ise, modellerini riskten kaçınan firma üzerine değil de, riske karşı kayıtsız kalan (risk neutral) bir firma üzerine kurmuşlardır(SUNG-LAPAN, 2000, s.412). Yazarlara göre, kur hareketliliği çokuluslu şirketlere üretimlerini düşük maliyetli alanlara kaydırma olanakları sunmaktadır. Yüksek hareketlilik artışları, beklenen karlılığı arttırdığı için, yeni yatırımları teşvik etmektedir.

Döviz kurlarının doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisi açısından, Japonya'nın yatırımları iyi bir örnek teşkil etmektedir. 1971'de Japon Yeni'nin ABD Doları karşısında keskin bir değer kazanmasına yol açan Bretton Woods Sistemi çökmüştür. Bu, Japonya'daki ücret oranlarının komşu ülkelere göre, büyük oranda artmasına sebep olmuştur. Tekstil ve elektrikli makine gibi emek yoğun endüstrilerdeki pek çok Japon firması, üretimlerini yeni sanayileşmekte olan ekonomilere (Newly Industrializing Economies, NIE) kaydırmıştır(KOMIYA-WAKASUGI, 2000, s.21).

Japon Yeni'nin değerlendirilmesi, Japon şirketlerinin üretimlerini Doğu Asya ülkelerine kaydırmasına yol açmıştır. Japonya'nın Doğu Asya ülkelerine akan DYS yatırımları 1986'dan 1989'a hızla artmıştır. Bununla beraber, Japon yatırımlarının tek dayanağı döviz kurları değildir, başka faktörlerin de etkisi olduğunun gözden uzak tutulmaması gereklidir(ITO, 2000, s.268).

163. Büyüme

Büyümenin doğrudan yabancı yatırımları üzerindeki etkisini daha iyi kavrayabilmek için, hızlı ve yavaş büyüme oranlarına sahip iki ülkenin karşılaştırılması gerekmektedir. Daha hızlı büyüyen ekonomiler, firmalara nispi olarak daha iyi fırsatlar sunmaktadır. Bir başka ifade ile, daha iyi kâr olanakları sağlamaktadırlar. Bu konuda yapılan çalışmalar konuyu net bir şekilde açıklayan kanıtlar getirmişlerdir. Örneğin, Bandera ve White (1968), Lunn (1980), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988) büyümenin, doğrudan

yabancı sermaye yatırımları üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu gözlemlemişlerdir. Bununla beraber, farklı sonuçlara ulaşan yazarlar da vardır. Örneğin, Tsai (1994) araştırmasında, 1975-1978 arasındaki dönem için zayıf bir etki tespit ederken, 1983-1986 dönemi için güçlü bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Nigh ise, büyümenin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisini (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından) karşılaştırmalı olarak incelemiş ve gelişmiş ülkeler için zayıf, az gelişmiş ülkeler için güçlü bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmıştır(CHAKRABARTI, 2001, s.101).

164. Vergi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının vergi teşviklerine duyarlı olup olmadığı konusundaki çalışmalarda net bir sonuç ortaya konabilmiş değildir. Bu konudaki çalışmaların bir kısmı, vergi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında pozitif bir etkiye işaret ederken, diğer bir kısmı da, negatif bir etki olduğunu vurgulamaktadır. Hartman (1984), Grubert ve Mutti (1991), Hines ve Rice (1994), Loree ve Guisinger (1995), ve Billington'ın (1999) çalışmalarında; ev sahibi ülkelerin kurumlar vergilerinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde önemli bir negatif etki yaptığını işaret edilmektedir.

Diğer taraftan, Root ve Ahmed (1978), Lim (1983), Wheeler ve Mody (1992), Jackson ve Markowski (1995) ve Porcano ve Price'ın (1996) çalışmalarında da, vergilerin önemli bir etkiye sahip olmadığı vurgulanmaktadır. Bu sonuçlardan vergilere dayalı teşviklerin tek başlarına etkili olamadıkları anlaşılmaktadır.

Kısaca belirtmek gerekirse, vergi teşvikleri sadece özenle kullanıldıkları ve diğer sağlam politika ve strateji paketinin tamamlayıcı bir parçası oldukları durumlarda yararlı olmaktadır.

165. Açıklık

Bir ülkenin dışı açıklık derecesi genellikle, dış ticaret hacmi/GSMH oranı ile ölçülmektedir. Yatırımların, ticaret edilebilir sektörler yöneldiği görüşünden hareketle,

dışa açıklık oranı yüksek olan ülkelerin daha fazla yabancı yatırım çekeceği kabul edilmektedir. Scmitz ve Bieri (1972) açıklık ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında zayıf bir pozitif bağlantı saptamışlardır. Kravis ve Lipsey (1982), Culem (1988), Edwards (1990) ve Pistoresi (2000) ülkenin açıklık derecesinin, doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde, güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğu yolunda kanıtlar sağlamışlardır. Wheler ve Mody (1992) ise, çalışmalarında elektronik sanayinde zayıf bir negatif bağlantı, imalat sanayinde güçlü bir destek bulgusuna ulaşmışlardır.

166. Ticaret Engelleri

Ticaret engellerinin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri arasında yer aldığı genel kabul görmeye birlikte, bu konu da tartışmalıdır. Tarife farklılığı hipotezine göre, ticarete konulan engeller söz konusu ülkeye ürün ihracatını zorlaştırdığı için, firmalar o ülke içinde yatırıma yönelmektedirler(SWAMIDASS-KOTABE, 2000, s.15). Korumacı politikalar, “hem üretim maliyetlerini, hem de fiyatları yükselterek, monopol karlarını yükseltici bir etki” yapabilmektedir(HUGHES-DORRANE, 1987, s.60). Ancak, ticaret engelleri ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki korelasyona ilişkin birbirine zıt sonuçlar bulunmaktadır.

Bir yandan iki değişken arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu gösteren çalışmalar bulunurken (örneğin, Schmitz ve Bieri (1972), Lunn (1980)), diğer taraftan, bazı araştırmalar da (Beardeu (1986), ve Blonigen ve Feenstra) ticaret engellerinin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesinde önemsiz bir rol oynadığını gösteren bulgular ortaya koymaktadır(CHAKRABARTI, 2001, s.100).

1970’lerin ortalarından sonra Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da pek çok ülke, Japon ihracatçılarına karşı, ithalat kısıtlaması, anti-damping vergileri, gönüllü ihracat kısıtlaması gibi ticaret engelleri uygulamışlardır. Japon girişimciler fabrikalarını yeni sanayileşmekte olan ekonomilerde(NIE) ve Kuzey Doğu Asya ülkelerinde olduğu gibi Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde de kurmuşlardır (KOMIYA-WAKASUGI, 2000, s.25).

167. Ticaret Açığı

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler arasında önemli olan bir diğeri ise, ticaret açığı olarak gösterilmektedir. Torissi (1985) ticaret fazlasının, dinamik ve sağlıklı bir ekonominin göstergesi olduğunu, bu nedenle de, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını teşvik ettiğini belirtmektedir. Bu alanda yapılan diğerk çalışmalar da, aynı yönde bulgular ortaya koymuştur. Örneğın, Frey (1985), Hein (1992) ticaret fazlası ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında güçlü bir pozitif ilişkinin bulunduğuna işaret etmişlerdir(CHAKRABARTI, 2001, s.100).

168. Değerlendirme

Gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımları ülkelere çekebilmek için pek çok teşvik unsurunu gündeme aldıklarına yukarıda değinilmişti. Fry (1983), gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımcılara sunduğu teşviklerin 51 farklı türü olduğunu belirtmektedir. Acaba bu teşviklerin hangileri, ne kadar etkilidir? Wells (1986) ve Contractor (1990), “belirli bir faktörün etkinliğinin yatırımcının özel durumuna bağlı olduğuna” işaret etmektedirler. Bir başka ifade ile, “bir yatırım teşvikinin çekiciliği bir dizi faktöre bağlıdır. Bunları; yatırımın piyasaya yönelimli olması, yatırımın türü (ilk yatırım, genişleme yatırımı), ülke, ürün, yatırım ölçeği, işgücü hacmi ve yatırım yılı” olmak üzere yedi başlıkta toplamak mümkündür(ROLFE-RİCKS, 1993). Bunun anlamı, bütün teşviklerin her yatırımcıya aynı ölçüde cazip görünmeyeceğidir.

Rolfe ve Ricks (1993), söz konusu yedi faktörden hareketle, gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımcılara sağladıkları teşviklerin etkinliği ile ilgili olarak yedi sav ileri sürmektedirler. Birincisi, “ihracat amacıyla yatırım yapan bir firmanın tercihleriyle iç piyasaya dönük yatırım yapan firmanın tercihlerinin farklı olacağı ve belirli bir teşvik unsuruna farklı duyarlılık” göstereceklerdir.

Bir firma yurtdışında yatırım yapmaya karar verdiğinde bunu, çeşitli şekillerde yapabilir. Örneğın, halihazırda yurtdışında bir yatırımı varsa, söz konusu tesislerini genişletmeye yönelebilir ya da yerel bir şirketi satın almaya gidebilir. Eğer, bu olanağı yoksa tamamen yeni bir yatırım yapacaktır. Yazarların ikinci savı, “yeni bir ülkede

yatırıma başlayan firmaların teşvik öncelikleriyle, genişleme ya da satın alma şeklinde yatırım yapan firmalarınkinin farklı olacaktır.”

Üçüncüsü, teşviklerin tercihi bazen işletmelerin yerleştiği ülkeye bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Piyasaya uzaklık, piyasa hacmi, büyüme oranı, politik risk ve enflasyon oranı gibi birçok faktör, ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin, kurumlar vergisi oranı düşük olduğu zaman, vergi muafiyetleri önemsiz hale gelebilmektedir.

Dördüncüsü, üretime konu olan ürüne bağlı olarak da, teşviklerin etkinliği değişebilmektedir. Bilindiği gibi, imalat sektörü, pek çok açıdan hizmet sektöründen farklıdır. Örneğin, imalat sektörü yatırımları, çok daha büyük sabit sermaye yatırımı gerektirmektedir. Sonuç olarak, bu tür yatırımlarda, varlıkların satın alınması veya amortisman hesabına ilişkin teşvikler önem kazanırken, söz konusu teşvikler hizmet sektörü için çok da anlamlı değildir.

Beşincisi, büyük yatırımcılarla küçük yatırımların tercih ettikleri teşviklerin farklı olmasıdır. Büyük yatırımcılar, örneğin hızlandırılmış amortisman yöntemini tercih etmektedirler. Bu yöntemde, yatırımın ilk yıllarında daha fazla aşınma payı ayrılması söz konusudur ve böylece daha az vergi ödenmesi mümkün olur. Küçük yatırımcılar için ise, bu teşvik unsuru fazlaca bir önem taşımamaktadır.

Altıncısı, teşviklerin yatırımın yapıldığı yıla göre etkinlik kazandığı ya da etkinliğini kaybetmesidir. Zira, ekonomik koşullar yıldan yıla değişmektedir. Dolayısıyla, 1999 yılında yabancı yatırımcı için önemli olan bir faktör, 2001 yılında eskisi kadar çekici olmayabilir.

Sonuncusu, teşviklerin yatırımın işgücü hacmiyle ilişkili olmasıdır. Eğer, ilgili yatırım büyük istihdam hacmi gerektiriyorsa, ücretler, eğitim sübvansiyonları gibi teşviklerin etkinliği artabilmektedir. Bununla beraber, Rolfe ve Ricks, bu argümanı destekleyen bir kanıt bulamadıklarını vurgulamaktadırlar.

Yabancı yatırımcıları cezbeden faktörleri ulusal hükümetlerin etkileme gücüne göre, politik ve politik olmayanlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Örneğin, vergi muafiyeti

politik, piyasa hacmi ise politik olmayan bir faktördür. D.W. Loree ve S.E. Guisinger, 1995 yılında yaptıkları bir çalışmada bu konuyu incelemişlerdir. Yazarların ulaştığı sonuca göre, politik faktörler yabancı yatırımcılar üzerinde “çok daha önemli” bir etkiye sahiptir. Çünkü, piyasa hacmi gibi politik olmayan bir faktörde değişiklik yapmak yıllar alırken, vergi gibi politik bir faktörde değişiklik yapmak çok kısa sürelerde mümkündür. Bundan dolayı, yabancı yatırımcılar, politik belirleyicilere karşı daha fazla duyarlıdır(LOREE-GUISINGER, 1995).

17. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Avantaj ve Dezavantajları

Ülkeler doğrudan dış yatırım yapmaya karar verirken bu tür yatırımların firmalarına katkısı olmasını beklerler. Ancak doğrudan dış yatırımlar olumlu katkılar sağlayabileceği gibi olumsuz etkileri de olabilir.

Genel olarak doğrudan yabancı sermayenin yatırım yapılan ülke ekonomisine olumlu katkıları şu şekilde sıralanabilir(DEMİRCAN, 2003, s.11).

- **Doğrudan Yabancı Sermaye ve Ekonomik İstikrar;** Doğrudan yabancı sermaye hareketleri döviz kurlarındaki oynamalardan diğer sermaye hareketlerine oranla (portföy yatırımları gibi) daha az etkilenmektedir. Bu durum kısmen, yabancı şirketler için devalüasyonun, üretim ve varlıklar üzerinde maliyeti düşürücü etkiye sahip olmasına bağlanmaktadır. Son Asya krizinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları diğer yabancı sermaye hareketlerine göre daha düşük düzeyde etkilenmiş, sonrasında da eski seviyesine ulaşmıştır. Örneğin, 1994 Meksika ve 1998 Asya krizlerinden sonra portföy yatırımlarda hissedilir bir düşme olmasına rağmen, doğrudan yabancı sermaye yatırımları istikrarlı bir eğilim göstermiştir.
- **Ulusal Ekonomiye Destek:** Doğrudan yabancı sermaye GSMH’ya ve sabit sermaye yapısına olumlu katkılar sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar GSMH ile doğrudan yabancı sermaye girişi arasında pozitif bir bağ olduğunu göstermektedir. Ancak bu katkının, yabancı sermayenin niteliğine de bağlı olduğunu ve şirket satın almaları, şirket birleşmeleri ve yeni yatırımların, ulusal bazdaki yatırım/tasarruf oranı gibi etkenlerin yabancı sermayenin katkısını etkileyeceğini unutmamak gerekmektedir. Doğrudan yabancı sermaye, ithal edilen yatırım araçları, yeni

teknolojiler, çokuluslu firmalar ile uluslararası kuruluşların sunduğu yeni fırsatlar sayesinde ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı bir etkiye sahiptir.

- **Altyapı ve Teknoloji Transferi;** Ana firma, şubesi için yeterli insan kaynağı ve altyapı hizmetlerini yatırım yerinde hazırlayabilir. Özellikle komple yeni yatırımlar yeni teknoloji ve alt yapı hizmetlerini beraberinde getirmektedir.
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ürün çeşitliliğini arttırarak sınırlı pazar ve ürünlere bağımlılığı azaltıcı bir etkiye de sahiptir.
- Doğrudan yabancı yatırımlar, ülkenin üretim kapasitesini arttırıcı bir katkı sağlayarak iş hacmini genişletmekte ve istihdam ile ücretlere olumlu katkıda bulunabilmektedir.
- Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomiye dinamizm ve esneklik sağlamakta, zaman içinde uluslararası rekabete dayanıklı bir piyasa yapısı oluşmaktadır. Ayrıca sağlıklı rekabet ortamının oluşmasına bağlı olarak çokuluslu şirketler yerli firmalarla işbirliği yaparak ortak yatırımlara girişebilmektedirler.
- Özellikle çokuluslu ya da ulusötesi firmaların yılların tecrübesi ile oluşturdukları yeni yönetim ve üretim teknikleri sayesinde yerli firmalar da kendi bünyelerinde değişime gitmektedirler. Böylece daha etkili ve verimli bir yapıya ulaşmaktadırlar.
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile iç piyasalara yeni rakiplerin girmesi hem fiyat hem de kalite yönünden firmalar arası rekabeti arttırmakta ve bu da tüketicilerin refahına olumlu katkıda bulunmaktadır.
- Yabancı sermayeli işletmeler yurt dışındaki pazar kapasiteleri yoluyla ülkenin ihracat seviyesine olumlu katkıda bulunmaktadır.
- Çokuluslu firmaların verimli ve etkili çalışmaları sayesinde vergi gelirlerinin artması kamu maliyesine de olumlu katkıda bulunmaktadır.

Ancak bu avantajları yanında ev sahibi ülkelerde aşağıda sıralanan sorunlara da neden olabilirler(SEYİDOĞLU, 2001, s.677).

- Doğrudan yabancı yatırımlar ülke ekonomisinin kilit sektörlerinin, yabancı ülkelerin denetimi altına sokması ve ekonomik bütünlüğünü bozması
- Gümrük vergileri ve ithalat yasakları gibi koruyucu dış ticaret kısıtlamalarının kaldırılması

- Kâr transferleriyle o ülkenin ödemeler dengesinin sarsılması ve döviz kuru ile ilgili problemlerinin ortaya çıkabilmesi
- Yerli şirketler karşısında yabancı şirketlerin yüksek sermayeleri, teknoloji, yöneticilik bilgisi gibi artılarından dolayı haksız rekabet üstünlüğü sağlaması ve bu sebeple yerel girişimlerin gerilemesi
- Aşırı ve yeni teknolojiyi kendi ülkelerinde üreterek ev sahibi ülkeler için teknolojileri ithal etmek yoluyla teknolojik bağımlılık yaratmaları. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, istihdam yaratma arzusuyla emek-yoğun, düşük teknoloji yatırımları tercih etme eğiliminde iken, yabancı yatırımcıların istekleri doğrultusunda daha teknoloji yoğun ve büyük sermayeli yatırımlara izin vermek zorunda kalabilmektedirler.
- Faydaların eşitsiz biçimde dağılması veya çokuluslu şirketler tarafından piyasa gücünün kötüye kullanılması sonucu, ev sahibi hükümetlerin pazarlık etme ve yasal düzenleme yapabilme kapasitelerinin zayıflaması.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLE İLGİLİ DÜNYADA YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Bu çalışmanın temel amacı; doğrudan yabancı yatırımların firmaların performansı üzerindeki etkilerini incelemektir. Bunun için spesifik olarak “ortak girişim (Joint Venture)” şeklindeki firmalar ele alınmıştır. Globalleşmenin etkisiyle yabancı sermayenin önem kazanması sonucunda dünyada da bu konu üzerinde çeşitli ampirik araştırmalar yapılmıştır. Bu bölümde, geçmiş yıllarda farklı ülkelerde yapılmış olan bazı çalışmalar üzerinde durulacaktır.

20. ABD

Amerika’da 1994 yılında yapılmış olan bir çalışmada doğrudan yabancı yatırımların firma değeri üzerindeki etkileri incelenmiştir(JANG, 1994, s.1-45). Yabancı piyasalara gün geçtikçe daha fazla yayılan Amerikan firmaları bu çalışmada ele alınmıştır.

Burada temel olarak 5 soruya cevap aranmaya çalışılmıştır.

- 1- Doğrudan yabancı yatırımlar değer yaratıcı bir nitelikte midir? Bu çalışmanın ana hipotezi de bu sorudur.
- 2- Bir ülkenin ekonomik gelişim düzeyi firma değerini etkiler mi?
- 3- Doğrudan yabancı yatırım yoluyla firmaların farklı sektörlere girmesi onların firma değeri üzerinde etkiye sahip midir?
- 4- Ortaklık sonucu gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları ana ülkedeki yerel ortağın firma değerini nasıl etkiler?
- 5- Yabancı ortaklı firmalarda kontrol düzeyi firmaları etkiler mi?

Bu 5 soru çalışmanın temelini oluşturmaktadır ve bu sorular çerçevesinde bağlantılı konular üzerinde de durulmaktadır. Bunu da “Joint Venture (Ortak Girişim)” ve “Şirket

satınalımı veya devralımı” biçimindeki iki doğrudan yabancı yatırım türünü ele alarak yapmıştır.

Metod olarak yukarıdaki 5 soru ve yabancı yatırımın ortak girişim ile şirket satınalımı olup olmadığı doğrultusunda birçok hipotez oluşturulmuş. Örneğin;

$H_{0,1,2}$: Doğrudan yabancı yatırımlar değer yaratıcı bir yatırım faaliyeti değildir

$H_{A,1,2}$: Doğrudan yabancı yatırımlar değer yaratıcı bir yatırım faaliyetidir.

$H_{0,1,3}$: Firma satınalımı şeklindeki doğrudan yabancı yatırımının firma değeri üzerinde etkisi yoktur.

$H_{A,1,3}$: Firma satınalımı şeklindeki doğrudan yabancı yatırımının firma değeri üzerinde etkisi vardır.

$H_{0,1,4}$: Ortak girişim şeklindeki doğrudan yabancı yatırımının firma değeri üzerinde etkisi yoktur.

$H_{A,1,4}$: Ortak girişim şeklindeki doğrudan yabancı yatırımının firma değeri üzerinde etkisi vardır.

Çalışmada 1972 ve 1991 yılları arasında kurulan yabancı sermayeli Amerikan firmaları kullanılmıştır. Ele alınan firmalar New York ve Amerikan Borsası ile “Center for Research in Securities Prices (CRSP)” veri tabanından listelenmiştir. Kullanılan veriler de yabancı yatırımlarla ilgili yayınlanan belge ve eserler ile listelenen firmaların şirket bilgilerinden elde edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda ilk olarak kısa dönemli performans değerlendirmesi standart piyasa modeli metoduyla yapıldı. Daha sonra uzun dönemli performans değerlendirmesi yapılmıştır. Son aşamada da kısa ve uzun dönemli değerlendirmelerden elde edilen veriler doğrultusunda regresyon analizi yapılmıştır.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda bu çalışmada ulaşılan önemli sonuçlar şu şekildedir:

- Uzun ve kısa dönemli performans testlerinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda çalışmanın ana hipotezi olan doğrudan yabancı yatırımlarının değer yaratıcı bir yatırım

aktivitesi olduğu görüşünü desteklenmektedir. Yani ulaşılan sonuçlar bu hipotezi doğrular niteliktedir ve doğrudan yabancı yatırımlar firmaların üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Bununla birlikte doğrudan yabancı yatırımın ortak girişim (joint venture) ya da şirket satınalmı şeklinde iki ayrı biçimde de ele alınmıştır. Her ikisi için kısa ve uzun dönemli performans değerlendirmesi sonucunda doğrudan yatırımların değer yaratıcı bir yatırım olduğu hipotezleri de desteklenmektedir.

- Kısa dönemli performansa açısından değerlendirildiğinde ortak girişim ve şirket satınalmı arasında önemli bir fark yoktur , ama uzun dönemli performanslar karşılaştırıldığında ortak girişimlerin şirket satınalmı ya da devralımı biçimindeki yatırımdan daha kazançlı olduğu belirlenmiştir. Bu kazançlar ana ülkenin zenginliğini yani ekonomik gelişim düzeyini de etkilemektedir.

- Firma değeri ile ilgili sonuçlar incelendiğinde; doğrudan yabancı yatırımların, az gelişmiş bir ülkede yatırımcı firmanın değeri üzerinde uzun dönemli performans açısından pozitif bir etkiye sahip olduğu, ancak kısa dönemde çok önemli bir etkiye sebep olmadığı ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerde ise doğrudan yatırımlar yatırımcı firmanın hem kısa hem de uzun dönemde firma değeri üzerinde çok büyük bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmış.

- Diğer bir sonuç ise, doğrudan yatırımların yan sanayileri uzun ve kısa dönemde olumlu etkilediğidir.

21. ABD – Kentucky, Georgetown

Bu çalışmanın amacı doğrudan yabancı yatırım akışı ve finansal etkisi spesifik olarak belirli bir bölgenin ekonomik gelişimi üzerindeki etkisini ölçmektir(JOHNS, 2005, s.12-66). Gelişen global ekonomi içerisinde, doğrudan yatırımlardan daha fazla kazanç sağlama önemlidir, ancak bu çalışmada asıl konu global ekonomi değil de belirli seçilmiş daha küçük bölgelerde gerçekten doğrudan yabancı yatırımlar ekonomiyi ve piyasayı geliştiren bir etkiye sahip midir? sorusunun cevabıdır.

Bu soruya cevaplayabilmek için Amerikan Otomotiv Sektörü ve Amerikan Uluslararası Otomotiv Sektörünün bir kısmı incelenmiş ama spesifik olarak ABD’de Kentucky, Georgetown’da kurulu olan “Toyota Motor Manufacturing Kentucky” firması ele alınmıştır. Metod olarak Toyota kuruluşuna yabancı sermaye gelmeden önce ve geldikten

sonra olmak üzere iki farklı zaman periyodu seçilmiş ve bu zaman dilimlerinde firmanın ekonomik göstergeleri incelenerek karşılaştırma yapılmıştır.

Veriler doğrudan yabancı yatırımlar ile motor sanayinin verimi ve kişi başına milli gelir arasında önemli ve pozitif bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yabancı yatırımların gelmesiyle birlikte bölgedeki sosyal hayatta da önemli değişiklikler olduğu saptanmıştır. Eğitim, sağlık, ücret oranları, eğlence ve spor faaliyetleri ve sanatsal etkinlikler gibi konularda pozitif değişimler yaşadığını belirlenmiştir. Sonuç olarak yabancı doğrudan yatırımlar Kentucky bölgesinde finansal ve ekonomik göstergeleri olumlu yönde etkilemekle birlikte sosyal hayatı da pozitif yönde değiştirmiştir.

22. Kuzey İrlanda ve Bahreyn

Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımların öneminin belirlenmesi amaçlanmıştır(GILMORE, 2002, s.195-212). Yabancı piyasalara temel de 4 giriş şekli vardır:

- 1 – İhracat
- 2 – Lisans Anlaşmaları
- 3 – Joint Venture (Ortak Girişim)
- 4 – Doğrudan yatırım

Yatırımcıların yabancı piyasalara girişlerde neden diğer yollar yerine doğrudan yatırımı tercih ettiğini ya da etmesi gerektiğini açıklamaya çalışmaktadır. Bunun içinde Birleşik Krallığın bir ülkesi olarak yatırımcılar için çekici bir hale gelen Kuzey İrlanda ve bulunduğu bölgede önemli bir ülke olan Bahreyn seçilmiştir.

Çalışmada Bahreyn’de seçilen yabancı sermayeli firmadan 42’si ve Kuzey İrlanda’daki firmaların 40 tanesinin yöneticileri uygulanacak olan anket çalışmasına katılmayı kabul etmiştir. Metod olarak anket yöntemi kullanılmıştır ve yüz yüze görüşülerek bu anketler yapılmıştır. Yüz yüze görüşülmesinin nedeni anketin uzunluğu sebebiyle yanlış, hatalı ya da belirsiz cevapların olmasını engellemektir.

Anketin en önemli bölümlerinden biri Kuzey İrlanda ve Bahreyn’de yatırım yapan bu firmaların bu bölgelere doğrudan yatırım yapmalarında etkili olan faktörlerin sorulduğu bölümdür. Burada muhtemel faktörlerden 22 tanesi listelenmiştir. Cevaplayıcıların bu faktörlerin her birine 1’den 5’e kadar puan vermeleri istenmiştir. Burada 1 puan verilen faktör tamamiyle önemsiz, 5 puan verilen faktör ise aşırı derecede önemlidir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda Kuzey İrlanda’da ankete katılan firmaların büyük çoğunluğunun doğrudan yatırımın diğer yabancı piyasalara giriş yollarından (İhracat, Lisans Anlaşmaları...) daha iyi ve kazançlı bir yol olduğu düşüncesinde oldukları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ankette bu bölgeleri tercih etmelerinin sebepleri olarak listelenen 22 muhtemel faktörden finansal teşvikler, düşük vergi politikası gibi doğrudan yatırımı direkt etkileyecek seçenekler daha çok tercih edilmiştir. Benzer sonuçlar Bahreyn’de de elde edilmiştir.

Sonuç olarak ülkelerde gerekli ortamların olması durumunda yabancı piyasalara girmek isteyen firmaların doğrudan yatırımı tercih edecekleri ve doğrudan yatırımın diğer yabancı piyasalara giriş yollarından daha kazançlı ve faydalı bir yatırım olacağı görüşüne ulaşılabilmektedir.

23. Singapur

Singapur’da yapılan çalışmada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yerel piyasanın ve firmaların gelişiminde önemli bir rolü olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır (BROWN, 1998, s.196-208). Spesifik olarak Singapur’un elektronik endüstrisi üzerinde durulmuştur.

Son yıllarda birçok gelişen ülkede olmayan bir hızda Singapur ekonomisi gelişmiştir. Burada yabancı sermayenin rolünü küçümsemek zordur. 1994 UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) verilerine bakıldığında Singapur diğer gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla doğrudan yabancı yatırım çektiği görülmektedir. Örneğin; 1986-1991 yılları arasında Singapur’da doğrudan yatırımın toplam yurtiçi yatırımlar içerisinde %29,4’lük oranla diğer Doğu ve Güneydoğu Asya ekonomilerinden daha yüksekti. Singapur’da elektronik endüstrisi %42’lik oranla üretim sektörü içerisinde en geniş sektördür. Bu sebeple çalışmada kullanılmıştır. Ayrıca Singapur’da doğrudan

yabancı yatırımlar için de çok uygun bir ortam vardı. Özellikle düşük maliyetli üretim ve yüksek katma değerli imalat merkeziydi.

Metod olarak genellikle gözlemlene yöntemi kullanıldı. Ayrıca Singapur ekonomisi incelenerek temel bilgiler elde edilmiştir. Tüm bu gözlem araştırmalar sonucunda elektronik endüstrisindeki yabancı yatırımlar yerli firmaların gelişiminde pozitif katkılar sağlamış olduğu ve piyasanın büyümesine neden olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

24. Hindistan

Bu araştırmanın amacı Hindistan'da doğrudan yabancı yatırımların akışını, ekonomi içindeki yerini ve önemini belirlemektir(VENKATACHALAM, 2000). 1970 yılından sonra Hindistan ekonomisindeki değişim ve bu değişimde yabancı yatırımın etkisi incelendi. Metod olarak temel bazı hipotez testleri oluşturuldu. Örneğin, oluşturulan modelden bir tanesinde Hindistan'da bulunan şartlar ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki tahmin edilmeye çalışılmıştır. Diğer bir modelde doğrudan yatırımı ve Hindistan'da yatırım yapan uluslararası şirketler tarafından sahip olunan örgütsel avantajlar arasındaki ilişki incelendi. Daha sonra regresyon ve zaman serileri analizi yapılmıştır.

Yapılan analizler ve oluşturulan hipotezlerden elde edilen önemli sonuçlar şu şekildedir.

- FDI ve Piyasa Büyüklüğü: Bu iki değişken arasında pozitif, önemli ve birbiriyle bağıntılı bir ilişki vardır. Örneğin; ulaşılan sonuçlar doğrultusunda piyasa büyüklüğünde %1'lik bir değişim, FDI'de %1,6 oranında bir değişime sebep olur. Bu arada 1998'de Dees tarafından yapılan benzer bir çalışmada Çin'deki değişimin %1,8 olacağını belirtilmiştir.

- FDI ve Ekonomik Büyüme: Bu iki faktör arasında da pozitif ve istatistiksel olarak önemli derece bir ilişki vardır. Bununla birlikte FDI ve kişi başına milli gelir arasında daha güçlü bir ilişki vardır.

- FDI ve Yerel Teknolojik Kapasite: FDI akışı ile yerel teknolojik kapasite arasında pozitif ve önemli bir bağ bulunmaktadır.

- FDI ve Dışa Açıklık: Yapılan çalışmada bu iki değişken arasında güçlü bir korelasyon olmadığı belirlenmiştir.

- FDI ve Politik İstikrarsızlık: Bu iki değişken arasında ise negatif bir ilişki vardır.
- FDI ve Coğrafi Uzaklık: Pozitif ve önemli bir korelasyon.

25. Meksika

Çalışmada yabancı yatırımların Meksika'da yerel firmaların verimliliği üzerindeki etkisi incelenmiştir(KHAWAR, 1995, s.64-74). Burada firmaların verimliliği üzerinde durulmuştur. Meksika'da bulunan ve %5'ten daha fazla yabancı sermayeye sahip firmalar dikkate alınmıştır. Metod olarak yabancı firmaların varlığı sebebiyle Meksika'da üretim sektörüne verimlilik farklılıkları ve firmaların dağılımını test eden bir analiz kullanılmıştır. Bunun dışında regresyon analizi de yapılmıştır. Sonuç olarak, yapılan analizlerde sektörel ve firma düzeyindeki doğrudan yabancı yatırımın firma verimliliği üzerinde pozitif ve önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

26. Macaristan

Bu araştırmada yabancı yatırımların önemi üzerinde durulmuştur. Bu da ortak girişim şeklindeki firmalar ele alınarak yapılmıştır(FAHY, 1998, s.155-161). Ayrıca ortak girişim (Joint Venture) ortaklıklarında yabancı firmaları motive edici faktörler ve firmaların amaçlarının neler olabileceği araştırıldı.

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Merkez ve Doğu Avrupa'da da doğrudan yabancı yatırımların önemi artmıştır. Bu ülkelerde yabancı sermayeyi çekebilmek için yabancı yatırımcıları motive edecek piyasa koşulları, hükümet teşvikleri, vergi politikası, politik ve ekonomik koşullar gibi faktörlerinde önemi artmıştır. Bu çalışmanın da asıl amacı bu faktörleri ve önemlerini belirlemektir.

İlk aşamada literatür çalışması yapılmıştır. Daha sonra ise Macaristan'da joint venture ortaklıkları bulunan 34 Britanya firmasına anket çalışması uygulanmıştır. Bu 34 firmanın müdürlerine anketler e-posta yoluyla gönderilmiştir. Anketlerin geri dönenlerinden 4 tanesinin verileri kullanılabilir nitelikte değildi. 19 tanesi ise tamamen doldurulmuştu.

Ankette en önemli sorulardan biri firmaları yatırım yapmaya sevk eden faktörlerin neler olduğudur. Firmalar için en önemli faktörler sırasıyla ülkedeki politik ve ekonomik istikrar, piyasanın potansiyel büyüme hızı, hükümet teşvikleri, vergi politikası ve coğrafik konumdur. En önemsiz faktör ise enerji fiyatları olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak , doğrudan yatırımların ülkenin ekonomik performansını olumlu yönde etkilediği belirlenmiş ve ülkelerin yabancı piyasalara girmesinde etkili olan faktörler sıralanmıştır.

27. Çin

Dış ticareti 1970'lerin sonunda 20 milyar dolar iken 2000'de 475 milyar dolar, 2004 sonunda da 1.15 trilyon dolara fırladı. 2005 yılında 1.4 trilyon doları geçti 1978 yılından sonra dünya ticareti yıllık yüzde 6.6 ile 6.4 kat büyürken, aynı dönemde Çin'in dış ticaretinde 56 kat artış gerçekleşti. Çin, bugün nominal fiyatlarla 1.3 trilyon dolarlık bir ekonomi ve dış ticaret hacmi ile dünyada ilk üçte yer alan tüccar bir ülkedir.

1989-2002 arası dönemde her yıl ortalama yüzde 9.3 düzeyinde istikrarlı bir kalkınma hızını sürdürebilen Çin'de büyüme 2003'te yüzde 9.1, 2004'de ise yüzde 9.25 düzeyinde gerçekleşti. Çin ekonomisi son 5 yıldır ortalama %10 civarında büyüme performansı sağladı. 2007 yılında %8,5'lik büyüme sağlayan Çin ekonomisinin 2008 sonunda da en azından %8 büyüyeceği tahmin edilmektedir. 1978'de ülkede neredeyse hiç doğrudan yabancı sermaye bulunmazken 2004 yılının sonunda 60 milyar dolarlık doğrudan yabancı sermaye eşiğini aşmıştır. 2006 yılında ise 114 milyar dolar ile dünyada en fazla doğrudan yatırım çeken 3. ülke olmuştur. Çin'de halen faaliyet gösteren 450 binin üzerindeki yabancı şirket toplam ihracatının yarıdan fazlasını gerçekleştirmektedir. Bazı yatırımcılar koydukları sermayeyle yılda ortalama yüzde 15 kâr elde edebilmektedir. ABD'li endüstri devi General Electric gibi bazı firmalar ise geçen yıl yüzde 100'den fazla geri dönüş oranını yakalamıştır. Uluslararası yatırımların 2001 yılından itibaren yılda neredeyse yarıdan fazla azaldığı, dünya ekonomisinin gerilediği, aynı düşüş trendinin 2004 yılında da devam ettiği göz önünde tutulursa, Çin'in 2004 yılında toplam 60 milyar dolarlık doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmesi, 2005 yılında bu rakamın daha da artıp 2006 yılında 114

milyar dolar düzeyini aşması gerçekten etkileyici bir performanstır ve uluslararası girişimcilerin bu ülkeyle ne ölçüde ilgi duyduğunun da en net kanıtıdır.

Çin'in kısa sürede bu kadar büyümesinde birçok faktörün etkisi vardır. Bu etkenlerin en önemlilerinden biri doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Forbes Dergisi'nin bir haberine göre dünyanın en büyük 500 şirketinin yüzde 80'i 2004 yılı itibariyle Çin'de yatırım yapmış durumdaydı.

Çin ekonomisindeki bu gelişimin tarihsel sürecine bakarsak; Çin geçen yüzyılın başlarında, önce "ulusalci" bir çıkış yapmış, sonra da Mao Zedong'un öncülüğünde uzun bir sosyalist yürüyüşe çıkmıştır. Sosyalist yürüyüş 1949'da Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla iktidar olmuştur. Çin Sovyet Sosyalizminin aksine özel girişimi yok eden bir yol izlemeyip, "Kapitalisti yok etme, denetle" anlayışıyla, sanayi, doğal kaynaklar ve bankacılık gibi alanlarda kurulan devlet işletmelerini zayıf da olsa kapitalist bir ortamda yapılandırmış ve tarımda kooperatifçiliği esas almıştır.

Çin 1970'lerden itibaren, kamu ekonomik işletmelerinin etkin ve verimli çalışabilmeleri amacıyla bir dizi yeniden yapılandırma ya da iyi yönetin uygulamasına yönelmiştir. Bu bilinçli ekonomik gelişme programları sayesinde 1980'lerde başlayan ve 1990'larda hızlanan kapitalist dönüşüm sırasında, sayıların kanıtladığı gibi çok başarılı bir büyüme sınavı vermiştir.

Mao sonrasının Çin yöneticileri gelişmiş ülkelere yetişmek için son çeyrek yüzyılda başardıklarıyla örnek olabilecek ilginç bir yöntem izlemiştir. Çin'in ekonomik politikasının esası "kapitalist ve sosyalist gelişme yöntemlerini" birlikte bir süzgeçten geçirerek, bunların en başarılı yönlerini içeren bir politika sentezini oluşturmaya dayanmaktadır. Buna göre Çin'in ekonomik gücünü büyüterek bir dünya devi olmasının öncülüğünü büyük kamu şirketleri yapmalıydı. Çin gelişmiş ekonomilerle yarışa girebilmek ve onları yakalamak için şirketlerini güçlendirmeliydi. Süper güç olmaya giden yol, dünya ölçeğinde rekabet edebilir, etkin yönetilen güçlü şirketlerden geçmekteydi. Japonya ve Kore'nin özel şirketlerle dış yarış politikasını, Çin kamu şirketleriyle yapmıştır.

Çin 1980'li ve 1990'lı yıllarda demir-çelikten bilgisayara, uzaydan çimentoya tüm stratejik şirketleri, yönetimleri özertleştirerek, verimliliği , etkinliği ve para kazanmayı esas alan bir tutumla güçlendirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde 1980 sonrasında egemen olan devleti küçülterek piyasa koşullarına bırakan sistemi Çin bilinçli bir biçimde devlet eliyle uygulamıştır. Yani Çin, yıllar boyu uyguladığı planlı sistemi bırakarak fiyatların oluşumunu piyasaya terk etmiştir. Böylece fiyatlar bürokratların tahminleriyle belirlenmek yerine arz ve talep kurallarına göre belirlenir olmuştur.

Bununla birlikte yabancı sermayeye açılma konusunda geçmişin kapalı ekonomisi Çin, hızla yabancı sermayeye açılmıştır. Ucuz emeği kendi ülkesine çekmek istemeyen yabancı sermaye, kaynağını doğrudan yatırım olarak ucuz emeğin olduğu yere taşımıştır. Yabancı sermaye Çin'e hem parasal hem de teknolojik destek sağlamış ve ekonomik büyümeyi yükseltmiştir. Yalnızca 2004 yılında Çin'e giren yabancı sermaye tutarının, Türkiye'ye, son yüz yılda gelen yabancı sermaye tutarından fazla olmasının emeğin ucuzluğu dışında bir tek anlamı vardır: Çin, yabancı sermayeye Türkiye'den daha fazla istikrar sunmuş, daha iyi avantajlar sağlamış ve yabancı sermayeye daha iyi davranmıştır. Bu durumu örneklemek gerekirse; Çin hükümeti yabancı yatırımları çekebilmek için çeşitli yatırım avantajları sağlamak üzere önemli gayretler göstermiştir. Son 20 yılı aşkın bir süre, yabancı yatırımları çekmek için, yatırım çevresini geliştirmek amacıyla hükümet politikalarını sürekli olarak yeniden düzenlemiştir. Çin'in yabancı yatırımları çekme konusunda çok başarılı olduğu önemli üç politikası şunlardır:

- 1-Yabancı yatırımcılara yönelik ayrıcalıklı vergi düzenlemeleri,
- 2-Yabancı yatırımcılar için hazırlanmış esnek anlaşma formları ki, ikisi birlikte yatırım yapmanın maliyetini azaltmaktadır.
- 3-Özel ekonomik alanların kurulması.

Gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek vergi oranları, yabancı yatırımcıların ortak şikayetidir. Bununla birlikte Çin'deki gerçek durum bunun tam tersi doğrultusundadır. Yabancı yatırımları Çin'e çeken özelliklerden birisi, nispi olarak düşük vergi oranları olmuştur. Özellikle Çin'de joint venture ortaklıklar için kurumlar vergisi birçok alanda %15 iken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran ortalama % 30 ve daha üzerindedir.

2004 yılında Çin'e 60 milyar doların üzerinde doğrudan yabancı sermaye girişi olurken Türkiye'ye 3 milyar doların altında bir giriş olmuştur. Bununla birlikte Türkiye, Çin'in iki katından fazla bir kamu borç yüküne ve Çin'in 3.5 katından fazla bir dış borç yüküne sahipti. Yani Çin, büyümesini doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıyla finanse ederken Türkiye aynı işi borçlanarak yapmaya çalışmıştır. 2006 yılı itibariyle Türkiye'de yabancı doğrudan yatırımlar 20 milyar dolara yaklaşırken, Çin'de 110 milyar doların üzerinde gerçekleşmiştir.

Çin'in doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını bu kadar yüksek düzeyde çekmesinde önemli etkenlerden biri de, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üyeliği olmuştur. Bu, ekonominin her sahasını derinden etkileyecek bir tarihi karar olmuş ve üyelikle birlikte özellikle hizmetler sektöründe ciddi açılımların olmasına, yasal ve kurumsal reformları hızlandırarak yatırım ortamını iyileşmesine ve yatırımcıların Çin'in yatırım ortamına olan güveninin artmasına neden olmuştur. Ticaret korumacılığının törpülemesinin yanı sıra ülke içindeki ihracata yönelik üretim yatırımının risk primi de azalmıştır.

Bu durum, yabancı sermayenin küresel dağılımını önemli ölçüde Çin lehine yeniden biçimlendirmektedir. Tüm işaretler, özellikle de şirket alım ve birleşmelerinin mümkün hale gelmesiyle ve de hizmetler sektörünün yabancı girişimciye açılmasıyla yabancı sermaye hacminin ve kalitesinin rekor düzeylere tırmanmıştır. Çin'de özelleştirme diye telaffuz edilmese de KİT'lerden yabancıların pay alması mümkün hale gelmiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girebilmek için vermiş olduğu taahhütler listesi oldukça kapsamlı ve uzundur. Gümrük tarifelerinde önemli indirimleri kabul etmiştir. Buğday gibi önemli tarım ürünlerinde tarife kota sistemi getirerek, gümrük tarifelerini neredeyse sıfıra çekmiş ve devlet eliyle ticaret kotaları hatırı sayılır ölçüde kaldırılmıştır. Telekomünikasyon, dağıtım, bankacılık, sigortacılık, varlık yönetimi ve doğrudan yabancı yatırımcılara menkul kıymetler gibi, geçmişte sıkı sıkıya korunan kritik hizmet sektörlerinde açılım yapılmış, fikri mülkiyet haklarının korunmasında uluslararası standartlar kabul edilmiştir.

Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girişinin en negatif etkilerini belki de gelişmekte olan ülkeler görmüştür. Bu ülkeler ucuz iş gücü, kalifiye eleman gücü ve sürekli gelişmekte olan altyapısının getirdiği avantajlar yüzünden pazarlarını rekabet gücü yüksek Çin mallarına açtıkları gibi, yaptıkları ihracatın en önemli alıcısı olan gelişmiş ülkelerin

pazarlarındaki, ihracat yapabilme yeteneklerini Çin'in bu pazarlara açılmasıyla kaybetme ya da en azından bir kısmını yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca Çin'deki bazı sektörlerin devlet destekli olması, sendikal hakların yokluğu ve düşük ücret seviyeleri haksız rekabet unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler için bir başka sorun ise, Dünya Ticaret Örgütü'ne girerken imzaladığı katılım anlaşması sayesinde, elde ettiği bazı sektörleri koruyucu imtiyazlardır. Örneğin; Çin DTÖ ile imzaladığı Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşmasına göre "Geçiş Güvenliği" önlemlerini uygulama hakkını saklı tutmaktadır. Bu durumda Çin belirli bir dönem için kendi yerli sanayisini koruyabilme şansına sahip olmuş ve bu da gelişmekte olan ülkelerin Çin pazarına girişlerini daha da zor hale getirmiştir.

Son yıllarda 500 milyar doları aşan yabancı sermaye stokuyla adeta bir yatırımcı istilasına maruz kalan Çin'den, yurtdışına yatırım yapan firmaların sayısı da artmıştır.

Endonezya'da petrol ve doğalgaz yatırımlarında China National Offshore Petroleum Corporation son derece etkin konumdadır. 2004 yılının başında İspanyolların sahip olduğu petrol firması Repsol YPF'nin Endonezya'daki petrol ve doğalgaz varlıkları için bir çırpıda 585 milyon dolar ödeyebilmiştir.

Çinli firmalar sadece gelişme yolundaki ülkelere değil çoğunluğu Batılı sanayileşmiş ülkelerden oluşan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı'nın (OECD) üye ülkeleriyle de ilgilenmişlerdir. Nitekim, Çin'in iki numaralı otomobil üreticisi Shanghai Automotive, Güney Kore'nin dördüncü büyük otomobil imalatçısı Ssangyong Motor şirketinin kontrolünü devralmış ve 1 milyar dolar yatırmayı vaat etmiştir. Ayrıca Rusya'da da 4x4 arazi aracı imal etmek için fabrika kurmuştur. Diğer önemli bir Çin firması olan Lenovo, IBM'in PC operasyonlarını satın almıştır. Yine Çin'in önde gelen tüketici elektronik üreticisi TCL International Holdings Ltd, 2003'te Fransız Thomson SA ile hem kendisinin Çin, Vietnam ve Almanya'daki, hem de Thomson'un Tayland, Polonya ve Meksika'daki fabrikalarında televizyon ve DVD seti imal edecek bir ortak yatırım anlaşmasına, çoğunluk hissedarı olarak, imza atmıştır. Bu anlaşma, 4 milyar doları civarında bir yıllık gelire sahip dünyanın en büyük TV üreticisini yaratmıştır. Konka Electronic Grubu, ABD piyasasında TV setleri satıp; ayrıca Meksika'da bir fabrika kurmuştur. Çin'in en büyük beyaz eşya

üreticisi Haier Grubu, Manhattan'daki Greenwich Savings Bank'in muazzam binasını satın alarak şirketin yeni ABD merkezi haline getirmiştir.

İngiltere'de en fazla yatırım yapan yabancı şirketler arasında Çinliler ilk beş içindedir. 2000 yılının başlarında 50 Çinli firma faaliyet gösterirken 3-4 yıl içinde bu rakam 200'e ulaşmıştır. China Southern Airlines ise Air France'ın öncülüğündeki Sky Team Havayolları ortaklığına katılmıştır.

China National Petroleum Corporation (CNPC) ve Sinopec, toplam 44 ülkede petrol üretimi için milyarlarca dolarlık yatırım yapmıştır. 2004'te Çinli Hutchison Whampoa grubu, Fransız parfüm zinciri Marionnaud'u satın almıştır. Meşhur İtalyan markalarını satın alarak sadece isim hakkını kullanma bedeli ödeyen Çinli tekstil firmaları giderek artmakta, bu gidişin devam etmesi durumunda önümüzdeki 15-20 yılda Çinlilerin en bilinen İtalyan markalarının çoğuna sahip olacakları tahmin edilmektedir. Çin'in tüm dünyada en süratli ticaret genişlemesini gerçekleştirdiği bölge ise Afrika'dır. 2002'den 2003'e ikili ticaret akışı yüzde 50 artışla 18.5, 2004 sonunda da yaklaşık 30 milyar dolara kadar yükselmiştir. Çin ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük petrol tüketicisi olarak Sudan, Çad, Angola, Gabon, Nijerya ve Kenya ile enerji ortaklıkları geliştirmektedir. Çin, Afrika ülkelerine 2003 yılında 1.8 milyar dolar tutarında bir kalkınma yardımı sağlamıştır.

Çin'de 2000 yılında yabancı yatırımların yerel firmalar ve piyasa üzerindeki etkileri ele alan bir çalışma yapılmıştır(TANG, 2000, s.1-15). Ancak burada yabancı sermayenin farklı bir boyutu olarak daha çok yabancı bilgi transferi üzerinde durulmuş ve çok uluslu firmaların gittikleri ülkelere götördükleri yeni teknoloji ve bilgi akışının firmalara katkıları konusu ele alınmıştır. Burada iki esas soruya odaklanılmıştır. Birinci soru, Çinli firmalara yabancı teknolojinin gelişinde doğrudan yabancı yatırımların rolü nedir? İkinci soru ise yabancı bilgi akışı firmaların performansını özellikle ihracatını nasıl etkiler?

Yöntem olarak standart çekim modeli (Gravity Model) kullanılmıştır. Bunun sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar ile ülke yapısı arasındaki ilişki bulunmaya çalışılmıştır. Bu modelin varsayımı yatırım yapan firmanın ülkesi ile ana ülke arasındaki toplam ticaret miktarının bu ülkelerin ekonomik hacimleri (Gayri Safi Milli Hasıla ya da Yurtiçi Hasıla) ile doğrudan ilişkili ve ülkeler arası uzaklık ile ters orantılı olduğudur.

Bununla birlikte mikro firma düzeyinde bilgiler kullanılarak yabancı yatırım ve yabancı teknolojilerin rolü ayrı ayrı incelenmiş ve kapsamlı bir firma araştırması yapılmıştır. Bu firma araştırması Dünya Bankası tarafından 1993 yılında Çin’de 8 şehirde yürütülen anket çalışmasına dayanmaktadır. Her şehir için 50-60 civarında firma seçilmiştir.

Yapılan tüm bu çalışmalar doğrultusunda yabancı bilgi transferinin yerel firmaları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu etki firma performansına farklı noktalarda yansımıştır.

-Yabancı sermaye transferi sonraki yıllarda büyük ihtimalle firmanın ihracatını arttıracaktır. Bununla beraber toplam ihracat miktarı da artacaktır.

-Yabancı bilgi akışı daha yüksek istihdam ve üretime neden olacaktır.

-Yabancı şirketler ile doğrudan ortaklık yapan bu firmalar dış faydalar da sağlayacaktır. Aldıkları bu bilgileri ve kültürü iç piyasa iş yaptıkları yerel satıcılara da yansıtacaklardır ve böylece onların gelişimine yardımcı olacaklardır. Bu sayede bir yayılma etkisi meydana gelecek ve piyasada gelişim gösterecektir. Yabancı bilgi akışı ve ortaklık ile firmalar daha yüksek üretim standartları geliştirecek ve bu yüksek standart için kaliteli girdilere ihtiyaç duyulacaktır. Bu da yerel satıcıların gelişim göstermesi gerektiğini gösterir.

-Teknoloji transferi ve bilgi akışı firmaların istihdam miktarını ve oranını da arttıracaktır. Bununla birlikte üretim miktarı da yükselecektir.

28. Rusya ve Ukrayna

Rusya’da St.Petersburg ve Ukrayna’da Kiev şehirleri ile Doğu Ukrayna Bölgesi’nde 1999 yılında yapılan çalışmada doğrudan yabancı yatırımların geçiş ekonomilerinde firma performansı üzerindeki etkileri incelenmiştir(VILSEM-VAN MELDEGEM, 1999, 1-39). Çalışmaya Kiev’den 17, Doğu Ukrayna’dan 9 ve St.Petersburg’dan 8 firma olmak üzere toplam 34 firma katılmıştır. Bununla birlikte yabancı sermayeye sahip olmayan firmalarda incelenmiş ve karşılaştırma yaparak doğrudan yatırımların etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Metod olarak anket yöntemi uygulanmıştır.

Anketin ilk bölümlerinde şirketle ilgili genel bilgiler sorulmuştur. Örneğin; firmaların bölgesel dağılımı, firmaların türleri ve faaliyet gösterdikleri sektörler, yabancı yatırımın

türü (ortak girişim, şirket satın alımı vb.) en çok satışın hangi piyasalara (yerel, ulusal, uluslararası) yapıldığı gibi genel konular. Daha sonra ise doğrudan yabancı yatırımlı firmalar ile yabancı yatırıma sahip olmayan firmaların karşılaştırılmasını sağlayan sorulara yer almaktadır.

Elde edilen bilgiler doğrultusunda yabancı sermayeli firmaların borç ve alacak yapısının çok daha düzgün olduğu görülmüştür. Borçların zamanında ödenmesi, çalışan ücretleri ve alacak yönetimi açısından yabancı sermayeli firmaların diğer firmalardan belirgin ölçüde iyi performansa sahip olduğu görülmektedir.

Diğer önemli sonuç ise firmaların satış düzeyleri ve buna bağlı olarak ihracat performansları ile ilgilidir. Yapılan çalışma sonucu yabancı sermayeli firmaların ihracat miktarlarının çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin; 1996 yılında yabancı sermayeli firmalar doğrudan yabancı yatırımın olmadığı firmalara göre dış piyasalara yaklaşık 3 kat daha fazla satış yapmıştır.

Sonuç itibarıyla bu araştırmada özellikle borç-alacak yapısı, satış ve ihracat performansı olmak üzere yabancı sermayeli firmaların performansının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

29. Kırgızistan

Doğrudan yabancı yatırımların çok sınırlı olduğu Kırgızistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra serbest piyasa ekonomisini benimseyip liberal reformlar uygulamıştır. Ülkenin tasarruf gücünün yetersiz olması, dış ticaret ve bütçe açıklığı gibi nedenler borçlanma ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç hem iç piyasa hem de dış piyasadaki ülkenin ekonomik durumu nedeniyle kolaylıkla sağlanamadığından, yabancı sermaye yatırımları ülkeye çekilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple hükümet tarafından "Ulusal Yatırım Politikası" uygulanmaya başlanmıştır. Bu politika doğrultusunda, sektörlerin gelişimine uygun iş ortamı yaratma, rekabet ve çevrenin korunması, altyapının sağlıklı hale gelmesi, kamu yönetimi ve vergi sistemi, yabancı yatırımcıların haklarının korunması gibi konularda yeni düzenlemeler yapılmıştır (CORUPBEKOV, 2005, s.85-90).

Doğrudan yabancı yatırımları çekme politikasının temel amaçları; Kırgızistan'da ekonomik faaliyette bulunan yabancı girişimcilerin stratejik çıkarlarını koruma, yabancı yatırımcılar için daha uygun ve güvenli bir ortam sağlama ve bürokratik işlemleri azaltıcı düzenlemeler yapma, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkenin tüm bölgelerine ve ekonominin her sektörüne yayabilme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını güvence altına almaktır.

Bu doğrultuda Kırgızistan'da bulunan yabancı sermayeli şirketlerin katılımıyla bir araştırma yapılmış ve yabancı yatırımcıların Kırgızistan'a yatırım kararlarını etkileyen faktörlerin neler olduğunu, hangi faktörler sebebiyle yeterli yabancı yatırımın gelmediğini belirleyebilmek amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır.

Birçok ülkede olduğu gibi Kırgızistan'da da en önemli sorunun sermaye ve teknoloji yetersizliği olduğu görülmüştür. Yurt içindeki kaynakların kıtlığı yabancı kaynaklara ihtiyacı doğurmuştur. Düşük satın alma gücü, iç tasarruflardaki eksiklikler ve döviz darboğazı yerli sanayinin gelişimini ve rekabet gücünü engellemiş ve bu da tekel ve monopol piyasaları oluşturmuştur. Özellikle bu durumu ortadan kaldırmak için yabancı yatırımcılara ihtiyaç duyulmuştur. Yabancı girişimcileri çekebilmek için de birçok alanda yeni düzenlemeler yapılması gerekiyordu.

Yapılan anket çalışması sonucunda ülkede vergi sisteminin yeniden düzenlenmesi gerektiği ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Mevcut sistem yabancı yatırımcıların yatırım kararları üzerinde genellikle olumsuz etki yaratmaktaydı. Sonuç itibariyle 2002 yılında vergi sisteminde yeni düzenlemelere gidilmiştir.

Yabancı yatırımların ülkeye gelmesini engelleyen faktörlerden birinin de İş Hukuku mevzuatı olduğu görülmüştür. Yeni ulusal yatırım politikası doğrultusunda mevzuatın basitleştirilmesine yönelik yeni düzenlemeler yapılmış ve yabancı yatırımcılar için önemli bir sorun ortadan kaldırılmıştır.

Çalışma sonrasında ülkenin politik ve ekonomik istikrarı, genel hukuki ortam, bürokrasi, rüşvet v.b. gibi faktörlerinde yabancı yatırımcıların yatırım kararları üzerinde çok etkili olduğu gözlenmiştir.

210. Türkiye

Türkiye’de de yabancı sermayenin etkileri üzerine ampirik çalışmalar yapılmıştır. 2006 yılında yapılan bir çalışmada yabancı sermayenin etkileri incelenmiştir. Otomotiv sektörü ele alınarak yapılan çalışmada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisine etkileri araştırılmıştır(SOYDAL, 2006, s.578-600). Araştırma kapsamında Türkiye’de son derece önemli büyüklüklere sahip olan yabancı sermayeli otomotiv firmalarının ülke ekonomisine katkıları ve genel olarak yabancı sermayeli otomotiv şirketlerinin bir yatırım yeri olarak Türkiye hakkındaki görüşleri irdelenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda ulaşılan önemli sonuçlardan biri yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki pozitif yönlü etkisidir. Özellikle teknolojinin çok önemli bir yer teşkil ettiği otomotiv sektöründe Ar-ge ve tasarım gibi teknoloji odaklı birimler önem kazanmış ve bu birimlerde çalışan personel sayıları artmıştır.

İstihdam ile birlikte üretim ve buna bağlı olarak satış miktarlarındaki artış da dikkat çekmektedir. 2004 yılında otomotiv şirketlerinin toplam ciro rakamları 2003 yılına göre yaklaşık %70 artmıştır. Bu durumda yabancı sermayeli şirketlerin payı büyüktür. Ayrıca, otomotiv sektörü içerisindeki tüm yabancı sermayeli firmalar ihracat yapmaktadır. Özellikle 2003,2004 ve 2005 yıllarında yabancı sermayeli otomotiv şirketlerinin ihracat miktarları ciddi bir şekilde artmıştır. Toyota, Ford ve Renault gibi önemli firmaların ihracat düzeyleri %100 oranında artmıştır. Son dönemlerde artan ithalat nedeniyle oluşan dış ticaret açığı ve buna bağlı gelişen cari açık Türkiye’nin en önemli makro ekonomik sorunu haline gelmiştir. Yabancı sermayeli otomotiv firmalarının ihracata katkıları bu bakımdan ülke ekonomisi için çok önemlidir.

Yabancı otomotiv şirketlerinin Türkiye’de yatırım yapmalarının en önemli nedeni olarak coğrafi konum gelmektedir. Türkiye’nin Avrupa, Asya ve Ortadoğu’ya yakınlığı sebebiyle tüm dünya pazarlarına ulaşabilme potansiyeli çok önemli bir etkidir. Ucuz

işgücü ve uygulanan teşvik programları da yabancı otomotiv şirketlerini Türkiye'ye çeken diğer faktörler olarak ortaya çıkmıştır.

Bununla beraber yabancı otomotiv şirketleri Türkiye'nin nitelikli işgücü ve Ar-ge gücü açısından yetersiz olduğunu belirtmiştir. Ayrıca altyapı olanaklarının biraz daha arttırılması gerektiğini söylemişlerdir. Yabancı girişimcilerin yatırım kararları üzerinde vergi yükü, gümrük maliyetleri ve işçi sigorta primlerinin de olumsuz etkileri olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, elde edilen veriler ışığında yabancı sermayeli otomotiv şirketlerinin Türkiye ekonomisine istihdam, ihracat, vergi geliri, teknoloji transferi ve rekabet gücü etkisi gibi önemli katkılar sağladığı belirlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ FİRMALARIN FİNANSAL PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ ÖLÇMEYE YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

30. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, doğrudan yabancı sermayenin firmaların özellikle finansal performansı üzerindeki etkilerinin belirlenmesidir. Bunun için ortak girişim (Joint venture) yapısı içinde olan firmalar ele alınmıştır. Firmaların yabancı ortakla işbirliğine gittikten sonra şirketin finansal performansını gösteren verilerinde ne gibi değişiklikler olduğu, yabancı ortaklık öncesi dönemle karşılaştırılmak suretiyle yabancı sermayenin etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yüzden de çalışmada yer alan anket formunda çoğunlukla ortaklık öncesi ve sonrası verilerin ne yönde değiştiğini belirlemeye yönelik sorular yer almıştır. Yani soruların çoğunluğu ortak girişim şeklindeki firmalara uygun sorular olmuştur.

Bununla birlikte, çalışmada doğrudan yatırımı etkileyen unsurlar ve uluslararası girişimcilerin yatırım kararları üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğu da belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yerli firmaların hangi amaçla yabancı bir ortakla işbirliğine gittikleri ya da yabancı sermayeye ihtiyaç duymalarının sebepleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Son olarak, yabancı sermayenin yerel firmalara bazı konularda avantajlar sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir.

31. Yöntem ve Metodoloji

Araştırma, T.C. Hazine Müsteşarlığı internet sitesinde yayımlanan Türkiye'deki yabancı sermayeli firmalar listesi esas alınarak anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Listede firmaların mail bilgileri ve yerleşim adresleri bulunmadığından, internet üzerinden araştırma yapılmak suretiyle mail adresleri tespit edilebilenlerine anket formu

gönderilmiştir. Hazine Müsteşarlığı'nın yayınlamış olduğu yabancı sermayeli firmalar listesinde firmaların ortak girişim olup olmadıkları belirtilmediğinden, ulaşılabilen tüm firmalara anket formu gönderilmiş, ortak girişim olmayan bazı firmalar bilgilendirme amacıyla cevap alınmış, bazı firmalarda anket formunda kendilerine uygun olan birkaç soruyu cevaplamıştır. Bu firmalar değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Anket formu 1000'den fazla firmaya ulaştırılmış ve firmaların yaklaşık 90 tanesinden cevap gelmiştir. Gelen anketlerin bir bölümü soruların tam cevaplanmaması, eksik bilgiler, tutarsız cevaplar gibi sebeplerle değerlendirmeye alınmamıştır. Anket formu gönderilen firmaların 51 tanesinden kullanılabilir nitelikte cevap gelmiştir. Anket formları, bir ön yazı ve araştırmanın kapsamı ve yapılış nedenlerini belirten bir yazı ile birlikte 60 değişkenin yer aldığı 10 soru grubu olarak firmalara gönderilmiştir.

Araştırmanın bulguları, amaçlarımız doğrultusunda SPSS programı ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda ilk önce anket sorularına verilen cevapların frekans dağılımları sunulmuş ve daha sonra ki-kare testi yardımıyla firmaların finansal performans göstergeleri ile bu verileri etkileyen faktörler analiz edilmiştir.

Ki-kare tabloları düzenlenirken kolaylık sağlaması açısından fazla kategorisi olan değişkenler benzer kategorilerle birleştirilerek tek kategori haline getirilmiştir. Örneğin; firmalarda “%20'den az”, “%20-%50'den az”, “%50-%70'den az” ve “%70'den fazla” şeklinde gruplandırılan yabancı ortağın payı %50'den az ve fazla biçiminde iki kategoride toplanmıştır.

Yabancı ortaklık sonrasında firmanın verilerinde ne gibi değişiklik olduğunu belirlemeye yönelik veriler de 5 kategoriden 3 kategori haline dönüştürülmüştür. “Büyük miktarda azalmıştır” ve “Azalmıştır” ile “Artmıştır” ve “Büyük miktarda artmıştır” kategorileri şeklinde üç gruba indirgenmiştir. Benzer şekilde, firma amaçlarının önemini belirlenmesine yönelik değişkenler de üç kategori haline yeniden düzenlenmiştir. Burada “Çok Önemli, Önemli, Kısmen Önemli, Önemsiz ve Tamamen Önemsiz” şeklinde çalışmada sunulan likert tipi 5'li ölçek “Önemli, Kısmen Önemli ve Önemsiz” olarak 3 gruba indirgenmiştir. Anket formunda yer alan benzer kategorilerde yeniden düzenlenmiştir.

32. Anket Verileri ve Frekans Dağılımları

Anket formunda 10 ana soru başlığı altında ve her biri kendi içerisinde anlam teşkil eden 60 değişken olarak düzenlenmiştir. Bu değişkenler ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo : 7

Firmalarda Yabancı Ortağın Payının Frekans ve Yüzde Dağılımları

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
%20'den az	3	5,9	6,1	6,1
%20 - %50'den arası	8	15,7	16,3	22,4
%50 - %70'den az	12	23,5	24,5	46,9
%70'den fazla	26	51,0	53,1	100,0
Boş	2	3,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Araştırmada kullanılan ilk değişken Tablo 7'de yer alan, firmalardaki yabancı ortağın payıdır. Firmaların %53,1'ini oluşturan 26 firmada yabancı ortağın payı %70'den fazladır. %6,1'inde yabancı ortağın payı %20'den az, %16,3'ünde %20-%50 arası ve %24,5'inde yabancı ortak payı %50-%70 arasındadır.

Tablo : 8

Yabancı Ortağın Menşei

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
AB Ülkeleri	39	76,5	78,0	
AB Dışı Ülkeler	11	21,6	22,0	100,0
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yabancı ortağın menşei dikkate alındığında araştırmaya katılan firmalara ana faaliyetlerinin hangi ülkede olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Katılımcıların tamamı ülkelerini belirtirken, analiz aşamasında kolaylık sağlaması açısından yabancı ortağın menşei değişkeni AB Ülkeleri ve AB Dışı ülkeler olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Buna göre firmaların %78'i ile 39 firmanın AB ülke menşeli olduğu ve 11 tanesinin menşei ise AB dışı ülkeler olduğu görülmektedir(Tablo 8).

320. Firmaların Finansal Performans Göstergeleriyle İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Verilerin analizinin bu bölümünde finansal performans göstergesi olan 21 değişkenin, anket çalışmasına katılan firmalarda, yabancı bir ortakla işbirliğine gittikten sonra bu değişkenlerin hangi yönde değişiklikler gösterdiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo : 9
Sabit Yatırım Miktarındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	-	-	-	-
Hemen hemen aynı kalmıştır	14	27,5	30,4	30,4
Artmıştır	21	41,2	45,7	76,1
Büyük miktarda artmıştır	11	21,6	23,9	100,0
Boş	5	9,8		
Toplam	51	100,0	100,0	

İlk olarak sabit yatırım miktarındaki değişim incelenmiştir. Ankete katılan hiçbir firma, ortaklıktan sonra sabit yatırımlarında azalma olduğunu belirtmemiştir. Tablo 9'da görüldüğü gibi, çalışmaya katılan firmaların %30,4'ü sabit yatırımlarının hemen hemen aynı kaldığını söylemiştir. %45,7'si ile 21 şirketin sabit yatırımları artarken, firmaların %23,9'unun yatırımı büyük miktarda artmıştır. Buradaki en önemli sonuç yabancı ortaklıkla birlikte genelde sabit yatırımın artma eğiliminde olduğuyken, hiçbir şekilde azalma eğilimi göstermemiş olmasındır.

Tablo : 10
Satış Düzeyindeki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	1	2,0	2,2	2,2
Azalmıştır	-	-	-	-
Hemen hemen aynı kalmıştır	6	11,8	13,3	15,6
Artmıştır	20	39,2	44,4	60,0
Büyük miktarda artmıştır	18	35,3	40,0	100,0
Boş	6	11,8		
Toplam	51	100,0	100,0	

Finansal performans açısından en önemli göstergelerden biri olan satış düzeyindeki değişimler ele alındığında, firmaların %44,4'ü ile büyük çoğunluğunu oluşturan 20 firma yabancı ortaklıkla birlikte satış düzeylerinin arttığını, %40'ını oluşturan 18 firma ise satış düzeylerinin büyük miktarda arttığını belirtmiştir. %13,3'ü ise hemen hemen aynı kaldığını söylemiştir(Tablo 10). Sadece bir firma satış düzeyinin büyük miktarda azaldığını açıklamıştır. Çalışmaya katılanların çok büyük çoğunluğu yabancı bir ortakla işbirliğine gittikten sonra firma satışlarının arttığını belirterek, yabancı yatırımın satış miktarını pozitif yönde etkileyen bir faktör olduğunu göstermiştir.

Tablo : 11
Net Kârdaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	4	7,8	8,7	8,7
Hemen hemen aynı kalmıştır	13	25,5	28,3	37,0
Artmıştır	19	37,3	41,3	78,3
Büyük miktarda artmıştır	10	19,6	21,7	100,0
Boş	5	9,8		
Toplam	51	100,0	100,0	

Firma performansının en önemli göstergelerinden biri olan net kâr miktarındaki değişim incelendiğinde, Tablo 11'de yer aldığı gibi, araştırmaya katılan firmaların %41,3'ü ile 19 tanesi net kârlarının arttığını, %21,7'sinin ise büyük miktarda arttığını belirtmiştir. %28,3'ünü oluşturan 13 firma kârlarının hemen hemen aynı kaldığını söylerken, sadece 4 firma net kârlarında bir azalma olduğunu söylemiştir. Bu verilerden ulaşılan en önemli sonuç, firmaların yarıdan çoğunun yabancı ortaklık sonrasında net kârlarının artmış olmasıdır. Kâr ya da net kâr bir firmanın temel kuruluş amaçlarından biridir. İşletmelerin hemen hemen hepsi kâr elde etmek ve bunu sürekli hale getirmek ister. Genel olarak yabancı sermayenin net kâr üzerinde olumlu etkisi olması firmaların ve insanların yabancı sermayeye bakış açısını değiştirebilecek bir göstergedir.

Tablo : 12
İhracat Miktarlarındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	2	3,9	5,6	5,6
Hemen hemen aynı kalmıştır	9	17,6	25,0	30,6
Artmıştır	17	33,3	47,2	77,8
Büyük miktarda artmıştır	8	15,7	22,2	100,0
Boş	15	29,4		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yerli-yabancı ortaklığı yani ortak girişim (Joint Venture) ile yabancı firma farklı piyasalara girmiş olurken bu birlikteliğin yerli firmanın ihracat performansında nasıl bir değişiklik meydana getirdiğini anlamak amacıyla firmalara yabancı bir ortakla işbirliğine gittikten sonra ihracat miktarlarının nasıl bir seyir izlediği sorulmuş ve bununla ilgili veriler Tablo 12’de toplanmıştır. Çalışmaya katılan işletmelerin %47,2’sini teşkil eden 17 firma ihracat miktarlarının arttığı, %22,2’si ise büyük miktarda arttığı yönünde cevap vermiştir. 9 firma hemen hemen aynı kaldığını belirtirken, sadece 2 firma ihracat miktarlarında bir gerileme olduğunu söylemiştir. Katılımcıların %29,4’lük grubunu oluşturan 15 firma ise bu soruyu cevaplamamıştır. Elde edilen verilerden firmalarının yaklaşık üçte ikisinin ihracat performansının gelişme gösterdiği anlaşılmıştır.

Tablo : 13
İthalat Miktarlarındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	2	3,9	5,4	5,4
Hemen hemen aynı kalmıştır	18	35,3	48,6	54,1
Artmıştır	13	25,5	35,1	89,2
Büyük miktarda artmıştır	4	7,8	10,8	100,0
Boş	14	27,5		
Toplam	51	100,0	100,0	

İhracat miktarları gibi firmaların ithalat faaliyetlerindeki değişimde incelenmiştir. Yabancı ortaklık sonrası firmaların %48,6’ünü oluşturan 18 firma ithalat düzeylerinin aynı kaldığını, 2 firma ise azalma gösterdiğini belirtirken hiçbir firma ithalat miktarlarında büyük bir düşüş olduğunu belirtmemiştir(Tablo 13). Bununla beraber firmaların %35,1’ini

teşkil eden 13 firma ithalat miktarlarının arttığını ve 4 firmaysa ithalat miktarlarının büyük oranda arttığını söylemiştir. 14 firma ise cevap vermemiştir.

Tablo : 14
Mal Alış İskontosundaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	6	11,8	14,6	14,6
Hemen hemen aynı kalmıştır	26	51,0	63,4	78,0
Artmıştır	6	11,8	14,6	92,7
Büyük miktarda artmıştır	3	5,9	7,3	100,0
Boş	10	19,6		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yabancı ortaklığın getirdiği bir takım avantajlar sayesinde mal alış iskontolarında değişim olup olmadığının belirlenmeye çalışıldığı değişken ile ilgili elde edilen veriler sonucunda firmaların %63,4'ünü oluşturan 26 firma mal alış iskontolarında önemli bir değişiklik olmadığını belirtirken, 6 firma azaldığını, 6 firma arttığını ve 3 firmada mal alış iskontosunun büyük ölçüde arttığını belirtmiştir. Katılımcıların %19,6'sını denk gelen 10 işletme ise cevap vermemiştir(Tablo 14).

Tablo : 15
Mal Satış İskontosundaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	5	9,8	13,2	13,2
Hemen hemen aynı kalmıştır	26	51,0	68,4	81,6
Artmıştır	5	9,8	13,2	94,7
Büyük miktarda artmıştır	2	3,9	5,3	100,0
Boş	13	25,5		
Toplam	51	100,0	100,0	

Alış iskontosu ile birlikte mal satış iskontosu ile ilgili de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Benzer şekilde firmaların %68,4'ünü oluşturan 26 firmanın satış iskontoları hemen hemen aynı kalırken, 5 firma azaldığını ve 5 firma da arttığını belirtmiştir. 2 şirkette mal satış iskontosunun büyük ölçüde arttığını söylemiştir. Cevaplayanların %25,5'lik kısmı olan 13 firma ise bu soruya cevap vermemiştir(Tablo 15).

Tablo : 16
Öz Sermaye Kârlılığındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	1	2,0	2,2	2,2
Azalmıştır	4	7,8	8,9	11,1
Hemen hemen aynı kalmıştır	15	29,4	33,3	44,4
Artmıştır	21	41,2	46,7	91,1
Büyük miktarda artmıştır	4	7,8	8,9	100,0
Boş	6	11,8		
Toplam	51	100,0	100,0	

Çalışmaya kapsamında Tablo 16’de sunulan verilere göre, işletmelerin %46,7’siyle büyük kısmını oluşturan 21 şirket öz sermaye kârlarında yabancı bir ortakla işbirliğine gittikten sonra artış olduğunu, 4 firma ise büyük bir artış olduğunu belirtmiştir. %33,3’lük kısım ise kârlılıklarının önemli ölçüde aynı kaldığını söylerken, 4 firma azaldığını ve sadece 1 firmada büyük miktarda azaldığını söylemiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi önemli bir finansal performans göstergesi olan öz sermaye kârlılığının firmaların yarıdan çoğunda yabancı ortaklıkla birlikte arttığı gözlemlenmiştir. Bu durumun tamamen yabancı yatırımın etkili olduğu görüşü belki abartılı olabilir ancak bir miktarda olsa yabancı sermayenin etkisi olduğu kabul edilmelidir.

Tablo : 17
Kapasite Kullanım Oranlarındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	1	2,0	2,6	2,6
Hemen hemen aynı kalmıştır	11	21,6	28,2	30,8
Artmıştır	20	39,2	51,3	82,1
Büyük miktarda artmıştır	7	13,7	17,9	100,0
Boş	12	23,5		
Toplam	51	100,0	100,0	

Kapasite kullanım oranı (KKO) genel olarak firmaların kapasitelerini ne ölçüde verimli kullandıklarını gösteren bir değişken olarak araştırma kapsamındaki işletmelerin %51,3’ü ile yarıdan fazlasının yabancı ortaklıkla birlikte kapasite kullanım oranlarının arttığı, %17,9’unu oluşturan 7 firmanın ise büyük oranda arttığı belirlenmiştir. Firmaların

%28,2'sinin kapasite kullanımları hemen hemen aynı kalırken, 1 firmanın kullanım oranının azalmış olduğu görülmüştür(Tablo 17).

Tablo : 18
AR-GE Giderlerindeki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	3	5,9	7,7	7,7
Hemen hemen aynı kalmıştır	16	31,4	41,0	48,7
Artmıştır	15	29,4	38,5	87,2
Büyük miktarda artmıştır	5	9,8	12,8	100,0
Boş	12	23,5		
Toplam	51	100,0	100,0	

Firmaların yabancı bir ortaklık sonucunda araştırma geliştirme çalışmalarında herhangi bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için katılımcılara Ar-Ge giderlerinde ne yönde değişiklik olduğu sorulmuş ve elde edilen veriler Tablo 18'de düzenlenmiştir. Bu verilerin doğrultusunda, firmaların %38,5'lik kısmı araştırma geliştirme giderlerinin arttığını, %12,8'lik kısmı da büyük miktarda arttığını belirtmiştir. %41 ile en yüksek paya sahip olan 16 firma ise Ar-Ge maliyetlerinde önemli bir değişiklik olmadığını söylerken, sadece 3 firma giderlerinin azaldığını söylemiştir. Hiçbir firma Ar-Ge giderlerinin büyük ölçüde azaldığı şikkını işaretlemezken, %23,5'i teşkil eden 12 firma ise cevap vermemiştir.

Tablo : 19
Reklam Harcamalarındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	3	5,9	6,8	6,8
Hemen hemen aynı kalmıştır	21	41,2	47,7	54,5
Artmıştır	16	31,4	36,4	90,9
Büyük miktarda artmıştır	4	7,8	9,1	100,0
Boş	7	13,7		
Toplam	51	100,0	100,0	

Ar-Ge giderleriyle birlikte reklam harcamalarıyla ilgili ulaşılan sonuçlar da benzerlik göstermektedir. Tablo 19'daki bilgilerden de görüldüğü gibi, firmaların %47,7'si ile en büyük çoğunluğu oluşturan 21 firma reklam masraflarının aynı kaldığını, %36,4'ünü

oluşturan 16 firmanın harcamalarının arttığı, 4 firmanın ise büyük miktarda arttığı görülmüştür. 3 firma ise reklam giderlerinin azaldığı yönünde bilgi vermiştir. Ar-Ge masraflarında olduğu gibi reklam harcamalarında katılımcıların hemen hemen yarısı bu gider kalemlerinde artış olduğunu belirtmiştir. Bunun sonucunda yabancı yatırımın yerli ortakların sorumluluklarını arttırdığı ve daha fazla kâr ya da başarı için firmaların harcamalarında bir artış olduğu düşünülebilir.

Tablo : 20
Yönetim Giderlerindeki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	-	-	-	-
Hemen hemen aynı kalmıştır	11	21,6	24,4	24,4
Artmıştır	30	58,8	66,7	91,1
Büyük miktarda artmıştır	4	7,8	8,9	100,0
Boş	6	11,8		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yönetim giderlerindeki değişim ele alındığında firmaların %66,7'lik çoğunluğunu oluşturan 30 işletme yabancı ortaklıktan sonra yönetim giderlerinin artmış olduğunu ve 4 firmada büyük ölçüde artmış olduğunu söylemiştir. Hiçbir firma bu giderlerde bir azalma olduğunu söylemezken, katılımcıların %24,4'lük kısmı yönetim giderlerinin aynı ölçüde kaldığını belirtmiştir (Tablo 20). Firmaların yaklaşık 4'te 3'ü yönetim giderlerinin arttığını belirtmiştir. Bu da yabancı ortaklık sonucu firmaların daha profesyonel bir kadrolaşma yapısına gittiklerini düşündürülebilir.

Tablo : 21
Kısa Vadeli Borçlardaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	2	3,9	4,7	4,7
Azalmıştır	6	11,8	14,0	18,6
Hemen hemen aynı kalmıştır	20	39,2	46,5	65,1
Artmıştır	14	27,5	32,6	97,7
Büyük miktarda artmıştır	1	2,0	2,3	100,0
Boş	8	15,7		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yerli ortakların yabancı şirketlerle işbirliğine gitmesinden sonra kısa vadeli borçların değişimi incelendiğinde; Tablo 21’de yer alan verilere göre, firmaların %46,5’i ile çoğunluğu oluşturan 20 firma ortaklık sonrasında kısa vadeli borçlarında önemli bir değişiklik olmadığını, %32,6’sını oluşturan 14 firma kısa vadeli borçlarının arttığını ve 1 firmada büyük miktarda arttığını belirtmiştir. 6 firma kısa vadeli borçların azaldığını, 2 firmada büyük ölçüde azaldığını söylemiştir.

Tablo : 22
Çalışma Sermayelerindeki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	-	-	-	-
Hemen hemen aynı kalmıştır	17	33,3	37,8	37,8
Artmıştır	25	49,0	55,6	93,3
Büyük miktarda artmıştır	3	5,9	6,7	100,0
Boş	6	11,8		
Toplam	51	100,0	100,0	

İşletme faaliyetlerinin sürdürülebilmesi için kullanılan, kısa sürede paraya dönüşme özelliğine sahip varlıklar ve bu amaçla yapılan harcamalar olan çalışma sermayesindeki değişimlerde incelenmiştir. Çalışmaya katılan firmaların hiçbir çalışma sermayelerinde azalma eğiliminde bir hareketlilik olmadığını, firmaların %37,8’ini oluşturan 17 firma ise önemli bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. %55,6’si ile en büyük payı oluşturan 25 firma ise çalışma sermayelerinin arttığını, 3 firmada büyük ölçüde arttığını söylemiştir. Bu verilerden anlaşılıyor ki, firmaların yaklaşık 3’te 2’si yabancı ortaklık sonrası daha fazla çalışma sermayesine ihtiyaç duymuşlardır(Tablo 22).

Tablo : 23
“Toplam Borç/Toplam Aktif” Oranındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	1	2,0	2,4	2,4
Azalmıştır	6	11,8	14,3	16,7
Hemen hemen aynı kalmıştır	18	35,3	42,9	59,5
Artmıştır	16	31,4	38,1	97,6
Büyük miktarda artmıştır	1	2,0	2,4	100,0
Boş	9	17,6		
Toplam	51	100,0	100,0	

Tablo 23’de sunular verilerin ışığında, firmaların yatırımlarının finansmanında ne ölçüde borç kullandığını gösteren “toplam borç / toplam aktif” oranlarının, %42,9 ile en yüksek paya sahip olan 18 firmada yabancı yatırım sonrasında aynı düzeyde kaldığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte %38,1’lik kısmı oluşturan 16 firmanın bu rasyo değerinin arttığını, 1 firma da büyük ölçüde arttığını belirtirken, 6 firma azaldığını ve 1 firma da büyük miktarda azaldığını belirtmiştir.

Tablo : 24
“Kısa Vadeli Borç/Toplam Borç” Oranındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	2	3,9	4,7	4,7
Azalmıştır	5	9,8	11,6	16,3
Hemen hemen aynı kalmıştır	20	39,2	46,5	62,8
Artmıştır	15	29,4	34,9	97,7
Büyük miktarda artmıştır	1	2,0	2,3	100,0
Boş	8	15,7		
Toplam	51	100,0	100,0	

Kısa vadeli borçların toplam borç içerisindeki durumu göz önüne alındığında Tablo 24’den da anlaşıldığı üzere, araştırma kapsamındaki işletmelerin %46,5’lik kısmını oluşturan 20 firmanın “kısa vadeli borç / toplam borç” oranı aynı kalırken, 1 firmanın büyük miktarda olmakla birlikte 16 firmanın “kısa vadeli borç / toplam borç” değeri artmış, toplam yedi firmanın da bu rasyo değeri azalmıştır.

Tablo : 25
Firmaların Piyasa Değerlerindeki Değişimin Dağılımı

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	-	-	-	-
Hemen hemen aynı kalmıştır	4	7,8	9,1	9,1
Artmıştır	28	54,9	63,6	72,7
Büyük miktarda artmıştır	12	23,5	27,3	100,0
Boş	7	13,7		
Toplam	51	100,0	100,0	

Önemli değişkenlerden biri olan firmaların piyasa değerlerindeki değişim ölçülmeye çalışıldığında, firmaların hiçbirinin yabancı ortaklık sonrasında piyasa değeri düşmemiştir. Sadece 4 firma piyasa değerlerinin aynı seviyede kaldığını söylemiştir. Ankete katılanların %63,6 ile çoğunluğu oluşturan 28 firma piyasa değerlerinin yükseldiğini ve %27,3'lük kısmını oluşturan 12 firmada önemli ölçüde yükseldiğini belirtmiştir (Tablo 25). Bu veriler sonucunda yabancı ortaklıktan sonra firmaların yaklaşık %90 ile çok büyük bir kısmının piyasa değerlerinin arttığı görülüyor ki, bu sonuç yabancı sermaye yatırımın çok önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

Tablo : 26
İstihdam Miktarlarındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	3	5,9	6,5	6,5
Hemen hemen aynı kalmıştır	11	21,6	23,9	30,4
Artmıştır	27	52,9	58,7	89,1
Büyük miktarda artmıştır	5	9,8	10,9	100,0
Boş	5	9,8		
Toplam	51	100,0	100,0	

İstihdam miktarı özellikle firmaların büyüklüğü ile ilgili bilgi ve diğer firmalarla karşılaştırma imkanı verebilir. Bu değişken göz önüne alındığında yabancı ortaklık sonrasında çalışma kapsamındaki firmaların %58,7'si ile büyük çoğunluğunu oluşturan 27 tanesi istihdam miktarının arttığını, 5 tanesi de önemli düzeyde artış gösterdiğini belirtmiştir. %23,9'luk payı oluşturan 11 firma istihdamın aynı seviyede kaldığını, 3 firma ise azaldığını söylerken, hiçbir firmanın istihdam düzeyi büyük oranda azalmamıştır (Tablo 26). Firmaların yaklaşık 3'te 2'sinin istihdam miktarı yabancı ortakla işbirliğinden sonra artış göstermesi yabancı yatırımın istihdam yaratıcı bir etkisi olduğunu da göstermiştir. Bu da özellikle işsizliği önlemesi açısından ülke ekonomisi için çok önemlidir.

Tablo : 27
Kredili Satışlardaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	1	2,0	2,5	2,5
Hemen hemen aynı kalmıştır	21	41,2	52,5	55,0
Artmıştır	15	29,4	37,5	92,5
Büyük miktarda artmıştır	3	5,9	7,5	100,0
Boş	11	21,6		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yabancı ortaklığın kredili satışlar üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için firmaların kredili satışlarında ne yönde bir değişiklik gösterdiği sorulmuştur. Katılımcıların %52,5 ile yarıya yakını kredili satışlarının aynı seviyede kaldığını, %37,5'lik kısmı oluşturan 15 firma arttığını ve 3 firmada büyük ölçüde arttığını belirtmiştir. 1 firma kredili satışlarının azaldığını söylerken, 11 firma bu soruyu cevaplamamıştır (Tablo 27). Bu verilerden de görülüyor ki; yabancı yatırım firmaların kredili satışları üzerinde genellikle azaltıcı bir etki göstermediğidir.

Tablo : 28
Firmaların Çevreye Karşı Duyarlılıklarında Oluşan Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	-	-	-	-
Hemen hemen aynı kalmıştır	14	27,5	31,8	31,8
Artmıştır	19	37,3	43,2	75,0
Büyük miktarda artmıştır	11	21,6	25,0	100,0
Boş	7	13,7		
Toplam	51	100,0	100,0	

Özellikle gelişmiş ülkelerde firmaların çevreye karşı duyarlılığı yüksektir ve bu kanunlarla da sıkı bir şekilde takip edilmektedir. Ayrıca çevreyi korumayı amaçlayan kuruluşlarda bu konuda önemli bir yer teşkil etmektedir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'ye gelen yabancı yatırımların ve firmaların yerli şirketlerin çevre duyarlılıkları üzerinde etkisi var mıdır? Bu konuyu açıklığa kavuşturmak amacıyla katılımcı firmalara yöneltilen soru sonucunda, %43,2 ile büyük payı teşkil eden 19 firma çevreye karşı

duyarlılıklarında artış olduğunu, 11 firmada büyük ölçüde artış olduğunu belirtmiştir. 14 firma ise çevre bilincinin aynı düzeyde kaldığını söylemiştir. Hiçbir firma duyarlılıklarında azalış olduğunu söylememiştir (Tablo 28). Bu veriler doğrultusunda yabancı yatırımın yerli firmaların çevre bilinci üzerinde çok olumlu bir etkiye sahip olduğu düşünülebilir.

Tablo : 29
Vergi Miktarındaki Değişim

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Büyük miktarda azalmıştır	-	-	-	-
Azalmıştır	1	2,0	2,2	2,2
Hemen hemen aynı kalmıştır	8	15,7	17,8	20,0
Artmıştır	30	58,8	66,7	86,7
Büyük miktarda artmıştır	6	11,8	13,3	100,0
Boş	6	11,8		
Toplam	51	100,0	100,0	

Vergi değişkeni daha önce ele alınan “Net Kâr” ile ilişkili olan bir faktördür. Tablo 29’da sunulan verilere göre, katılımcıların %66,7’si ile 3’te 2’sini oluşturan 30 firma vergi miktarlarının arttığını, 6 firma ise büyük miktarda arttığını belirterek yabancı yatırımın nasıl bir etkiye sahip olduğu görülebilir. 8 firma ödedikleri vergilerin aynı seviyelerde kaldığını ve sadece 1 firma vergi miktarının azaldığını söylemiştir. Elde edilen veriler de gösteriyor ki; firmaların vergi ile net kârlarındaki değişim paralellik göstermiştir. Yabancı ortaklık sonucu vergilerin artmış olması işletmelerin kârlarının arttığını, bunun sonucunda yeni yatırımlar yapıp istihdamı arttırabileceklerini düşündürmektedir. Bu da ülke ekonomisinin gelişimi için hayati önemdedir.

321. Yabancı Sermayenin Firmalara Bazı Konularda Avantaj Sağlayıp Sağlamadığı İle İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Çalışmanın bu aşamasında ele alınan 8 değişken, yabancı sermayenin firmalara hangi konularda avantajlar getirdiği ile ilgilidir. Bu sebeple yabancı sermayenin meydana çıkarabileceği bir takım avantajların çalışmaya katılan firmalar için geçerli olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla, bu avantajlar anket formunda sıralanmış ve firmaların bu ifadelerle ne ölçüde katıldıkları veya bu ifadeleri kabul edip etmedikleri sorulmuştur. “1 → Kesinlikle Katılıyorum” ve “5 → Kesinlikle Katılmıyorum” olmak üzere firmaların bu 8

değişkeni değerlendirmelerini istenmiştir. Burada firmalara yabancı bir ortakla işbirliğine gitmelerinin kendilerine belirli konularda avantaj sağlayıp sağlamadığını ölçmeye çalışılmış ve firmaların yabancı ortaklık öncesi dönem ile sonrasındaki dönemi karşılaştırmalarını istenmiştir.

Tablo : 30
Yabancı Ortaklık Sayesinde Krizlerden Daha Az Etkilenilir

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Kesinlikle Katılıyorum	10	19,6	20,0	20,0
Katılıyorum	13	25,5	26,0	46,0
Kararsızım	19	37,3	38,0	84,0
Katılmıyorum	6	11,8	12,0	96,0
Kesinlikle Katılmıyorum	2	3,9	4,0	100,0
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Türkiye 2001 yılında önemli bir kriz yaşamış ve birçok firma kötü bir şekilde bu krizden etkilenmiş, birçok firma kapanmıştır. Bunu da göz önüne alarak çalışmaya katılan firmalara Türkiye ya da dünyada yaşanan ekonomik kriz veya daralma dönemlerinde yabancı ortaklık sebebiyle kriz koşullarından daha az mı etkilendikleri sorulmuş ve yabancı ortaklıktan önceki durum ile sonraki durumu karşılaştırmaları istenmiştir. Katılımcıların %38'i ile çoğunluğunu oluşturan 19 firma bu konuda kararsız olduğunu söylemiştir. 6 firma bu görüşe katılmadığını ve 2 firma da kesinlikle katılmadığı belirtmiştir. Bununla beraber, firmaların %26'lık kısmını oluşturan 13 tanesi bu ifadeye katıldıklarını ve 10 tanesi de kesinlikle katıldıklarını söylemiştir. Burada firmaların %46'sı ile yarıya yakınının bu görüşü desteklediği görülmüştür(Tablo 30).

Tablo : 31
Yabancı Ortaklıkla Birlikte Firmanın İtibarı Artmıştır

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Kesinlikle Katılıyorum	19	37,3	38,0	38,0
Katılıyorum	21	41,2	42,0	80,0
Kararsızım	5	9,8	10,0	90,0
Katılmıyorum	4	7,8	8,0	98,0
Kesinlikle Katılmıyorum	1	2,0	2,0	100,0
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Katılımcılara yabancı ortaklığın firma itibarını arttırdığı yönündeki görüşü destekleyip desteklemedikleri ve kendileri için bu durumun geçerli olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların %42'sini teşkil eden çoğunluğu bu görüşe katıldıklarını ve %38'lik pay ile 19 firma kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir. 5 firma kararsız kalırken, 4 firma bu ifadeyi kabul etmediklerini ve sadece 1 tanesi de kesinlikle bu görüşü kabul etmediklerini söylemiştir(Tablo 31). Burada ulaşılan en önemli sonuç firmaların %80'i yabancı bir şirket ile işbirliğine gittikten sonra firma itibarlarının arttığını belirterek, yabancı yatırımın işletmeleri üzerinde çok önemli ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu söylemeleridir. Yabancı ortaklık veya yabancı sermaye işletmelerin piyasa tarafından güvenilirliğini ve itibarını attırmasına sebep olmuştur.

Tablo : 32
Borçların Vadesinde Ödenmesi

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Kesinlikle Katılıyorum	8	15,7	16,3	16,3
Katılıyorum	15	29,4	30,6	46,9
Kararsızım	14	27,5	28,6	75,5
Katılmıyorum	12	23,5	24,5	100,0
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-	-	-
Boş	2	3,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yerli firmaların ortaklıktan sonra borçları zamanında ödemede daha önce yaşanmış olan sıkıntıların artık yaşanıp yaşanılmadığı konusunun belirlenebilmesi amacıyla “Yabancı ortaklık sonrasında borçların vadesinde ödenmesinde sıkıntı yaşanılmadı” yönündeki ifadeyle ilgili görüşleri ya da kendi firmaları için bu durumun geçerli olup olmadığı sorulmuştur. Tablo 32’de yer alan verilerden de görüldüğü gibi, katılımcıların %30,6’sı ile 15 firma bu görüşe katıldıklarını, 8 firma da kesinlikle katıldıklarını söylerken, %28,6’lık paya sahip olan 14 firma kararsız kalmıştır. %24,5’lik kısmı oluşturan 12 firma ise bu ifadeye katılmadıklarını belirtmiştir.

Tablo : 33
Daha İyi Çalışma Koşulları ve Çalışan Ücretleri

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Kesinlikle Katılıyorum	9	17,6	18,0	18,0
Katılıyorum	22	43,1	44,0	62,0
Kararsızım	12	23,5	24,0	86,0
Katılmıyorum	7	13,7	14,0	100,0
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-	-	-
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yabancı firmaların getirdiği bir başka iyileşmenin de yerli ortakların çalışma koşulları ve çalışan ücretlerinde olduğu görüşü hakkında firmaların 12 tanesi kararsız kalmıştır. %44 ile büyük çoğunluğu oluşturan 22 firma ortaklık sonrasında işletmelerinde çalışma koşulları ve çalışan ücretlerinde iyileştirme yaptıklarını kabul ederken, 9 firma da bu görüşü kesinlikle kabul etmiştir. 7 firma ise aksi yönde bu ifadeye katılmadıklarını belirtmiştir(Tablo 33). İşletmelerin %62 ile yaklaşık 3'te 2'si yabancı ortakla işbirliğine gittikten sonra çalışma ortamı ve çalışan maaşlarında, genel anlamda çalışanların motivasyonu üzerinde olumlu yönde değişiklikler yapıldığını belirterek yabancı sermaye yatırımın ya da ortaklığın pozitif etkisini göstermiştir.

Tablo : 34
Daha Etkin Firma Organizasyon Yapısı

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Kesinlikle Katılıyorum	12	23,5	24,0	24,0
Katılıyorum	20	39,2	40,0	64,0
Kararsızım	13	25,5	26,0	90,0
Katılmıyorum	5	9,8	10,0	100,0
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-	-	-
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

İşletmenin faaliyetlerinin düzgün ve aksamadan yürütülebilmesi için işletmelerin organizasyon yapısının da kendi ölçülerinde etkin ve sağlıklı olması gerekmektedir. İşte bu noktada firmalara yabancı partner ile ortak girişimin organizasyon yapınızı daha etkin hâle getirmiştir şeklindeki ifadeyle ilgili düşünceleri sorulmuştur. %40'lık kısmı ifade eden 20 firma bu görüşe katıldıklarını ve 12 firma da kesinlikle katıldıklarını söyleyerek ortak

girişim sonrası organizasyon yapılarının daha sağlıklı bir şekle büründüğünü belirtmiştir. Firmaların %26'sı bu konuda kararsız olduklarını söylemiştir. İşletmelerin beş tanesi de bu görüşü kabul etmediklerini ve söz konusu durumun kendi işletmelerinde geçerli olmadığını söylemiştir(Tablo 34).

Tablo : 35
Yabancı Ortaklığın Ürün Çeşitlendirmesine Sebep Olması

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Kesinlikle Katılıyorum	16	31,4	32,7	32,7
Katılıyorum	15	29,4	30,6	63,3
Kararsızım	15	29,4	30,6	93,9
Katılmıyorum	2	3,9	4,1	98,0
Kesinlikle Katılmıyorum	1	2,0	2,0	100,0
Boş	2	3,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Firmalara sorulan diğer bir ifade de, yabancı ortaklığın ürün çeşitlendirmelerine sebep olup olmadığıdır. Araştırma kapsamındaki firmaların %30,6'sı bu görüşle ilgili kararsız olduklarını, aynı şekilde %30,6'sının bu görüşe katıldıklarını ve %32,7 ile 16 firma ise bu ifadeye kesinlikle katıldıklarını söyleyerek, söz konusu durumun firmalarında meydana geldiğini belirtmiştir. Toplam 3 şirket ise yabancı ortaklığın ürün çeşitlendirmelerine sebep olmadığını söylemiştir(Tablo 35). Veriler incelendiğinde katılımcıların %63,3'ü ile önemli bir çoğunluğu ortaklık sonrasında ürün çeşitlerini arttırmıştır. Bu da göstermektedir ki, yabancı ortaklık sonrası firmalar farklı piyasalara yönelme ve daha fazla tüketiciye ulaşarak pazar payını arttırma ihtiyacı duymaktadır.

Tablo : 36
Bankalardan Daha Kolay Kredi İmkani

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Kesinlikle Katılıyorum	11	21,6	22,4	22,4
Katılıyorum	8	15,7	16,3	38,8
Kararsızım	21	41,2	42,9	81,6
Katılmıyorum	6	11,8	12,2	93,9
Kesinlikle Katılmıyorum	3	5,9	6,1	100,0
Boş	2	3,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yabancı ortaklığın etkisiyle bankalardan daha kolay kredi temin edilebilmektedir ifadesi ele alındığında katılımcı firmaların %42,9 ile çoğunluğu olan 21 tanesi bu konuda kararsız olduklarını söylemiştir. 8 firma bu ifadeye katıldıklarını ve 11 firma ise kesinlikle katıldıklarını ve toplamda da 9 firma bu görüşü kabul etmediklerini belirtmiştir. Bu durum hem firmanın piyasadaki itibarı ve değeriyle hem de işletmenin ekonomik performansı ile ilgilidir. İşletmelerin ekonomik yapıları ve piyasa değeri ne kadar yüksekse, kredi imkanları da o ölçüde geniş olmakta ve kolaylıkla kredi temin edebilmektedir. Yabancı yatırımın ya da ortaklığın firmanın ekonomik yapısına etkileri açısından bu ifadeyle ilgili sonuçlar önemlidir. Genellikle ortaklık sonucunda firmaların ekonomik yapıları güçlenmekte ve kredi veren kuruluşlara daha fazla güven uyandırmaktadır (Tablo 36).

Tablo : 37
Daha Fazla Teşvik İmkânı

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Kesinlikle Katılıyorum	2	3,9	4,3	4,3
Katılıyorum	3	5,9	6,5	10,9
Kararsızım	19	37,3	41,3	52,2
Katılmıyorum	15	29,4	32,6	84,8
Kesinlikle Katılmıyorum	7	13,7	15,2	100,0
Boş	5	9,8		
Toplam	51	100,0	100,0	

Teşviklerle ilgili olarak yabancı ortaklığın teşviklerden daha fazla yararlanma imkanı sağladığıyla ilgili ifade katılımcılara sorulduğunda, Tablo 3.4.8'deki verilere göre, araştırma dahilindeki firmaların %41,3'lük bölümü bu konuda kararsız olduğunu, toplamda 5 firma ise bu görüşe katıldığını belirtmiştir. İşletmelerin toplamda %47,8'i ile yarıya yakınına oluşturan 22 şirket ise yabancı bir ortakla işbirliği sonrasında teşviklerle ilgili herhangi bir farklılık olmadığını belirterek, yabancı yatırımın teşvikler açısından kendi firmaları üzerinde etkisiz olduğunu söylemiştir.

322. Firma Amaçlarıyla İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Analizin bu aşamasında ele alınan 7 değişken firma amaçlarıyla ilgilidir. Çalışma kapsamındaki şirketlere kârı arttırma, istikrarlı bir büyüme sağlama, ortakların servetini maksimize etme, satış ve pazar payını arttırma, maliyetleri minimize etme, yeni yatırım

sermayesi bulma ve yeni teknolojiler oluşturma amaçları sıralanmış ve “1 → Çok Önemli, 5 → Tamamen Önemsiz” olmak üzere bu firma amaçlarının kendileri için ne derece önemli olduğunu belirtmeleri istenmiştir.

Tablo : 38
Şirket Kârını Arttırmak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	34	66,7	66,7	66,7
Önemli	13	25,5	25,5	92,2
Kısmen Önemli	4	7,8	7,8	100,0
Önemsiz	-	-	-	-
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Toplam	51	100,0	100,0	

Firmaların faaliyetlerini sürdürebilmesi için şirketin kâr etmesi çok önemlidir. Sürekli zarar eden bir firma hayatına devam edemez. Bunun için çoğu firmanın öncelikli amacı kâr elde etmektir. Çalışmaya katılan firmalara da şirket kârını arttırma amacının kendileri için ne derece önemli olduğu sorulmuştur. Tahmin edilebileceği gibi hiçbir firma bu amacı kendileri için önemsiz olarak görmemektedir. Firmaların %66,7’si ile 34 tanesi için bu amaç çok önemli, 13 firma için önemli ve 4 firma için de kısmen önemlidir(Tablo 38). Görüldüğü gibi firmaların tamamına göre şirket kârını arttırmak önemli bir amaçtır.

Tablo : 39
İstikrarlı Bir Büyüme Sağlamak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	37	72,5	72,5	72,5
Önemli	14	27,5	27,5	100,0
Kısmen Önemli	-	-	-	-
Önemsiz	-	-	-	-
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Toplam	51	100,0	100,0	

İşletmeler için öncelikli firma amaçlarından biri de istikrarlı bir büyüme sağlamaktır. Araştırmaya katılan firmaların Tablo 39’da sunulan cevapları bunu kanıtlar niteliktedir. Çalışma kapsamındaki firmaların %72,5’ini oluşturan 37 firma için istikrarlı bir büyüme sağlamak çok önemli, 14 firma için ise önemli bir amaçtır. Bu verilerden tüm firmaların

istikrarlı bir büyümeyi gerçekleştirme gayesinde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu hedefe ulaşmak için de doğrudan yabancı yatırımlar önemli bir araç olmaktadır.

Tablo : 40
Ortakların Servetini Maksimize Etmek

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	7	13,7	14,3	14,3
Önemli	17	33,3	34,7	49,0
Kısmen Önemli	18	35,3	36,7	85,7
Önemsiz	7	13,7	14,3	100,0
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Boş	2	3,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Genel olarak firma amaçlarından bir tanesi de ortakların servetini maksimize etmektir. Tablo 40’da yer alan bilgiler doğrultusunda, araştırma dahilindeki işletmelerin %36,7’si ile büyük çoğunluğunu oluşturan 18 firma ortakların servetini maksimize etme amacının kendileri için kısmen önemli, %34,7’sini oluşturan 17 firma önemli ve 7 tanesi ise çok önemli olduğunu belirtmiştir. 7 şirket ise ortakların kârını maksimum düzeye ulaştırmak firma amacının önemsiz olduğunu söylemiştir.

Tablo : 41
Satış ve Pazar Payını Arttırmak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	40	78,4	78,4	78,4
Önemli	9	17,6	17,6	96,1
Kısmen Önemli	2	3,9	3,9	100,0
Önemsiz	-	-	-	-
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Toplam	51	100,0	100,0	

İşletmeler için özellikle büyüme gayesi olanların öncelikli amaçların biri satış ve pazar paylarını arttırmaktır. Katılımcı firmaların büyük bir çoğunluğunu oluşturan %78,4 pay ile 40 firma için bu amaç çok önemlidir. 9 firma bu amacı önemli bulurken, 2 tanesine satış ve pazar payının arttırma amacının kendileri için kısmen önemli olduğunu belirtmiştir (Tablo 41). Elde edilen sonuçlar ışığında farklı önem düzeylerinde de olsa tüm firmalar

satış ve pazar paylarını arttırma çabasıdır. Bu sebeple bazı firmalar bu amaca yabancı bir ortakla işbirliğine giderek ulaşmaya çalışmaktadır. Yabancı sermayenin bu yönde önemli bir araçtır.

Tablo : 42
Maliyetlerin Minimize Etmek

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	29	56,9	56,9	56,9
Önemli	15	29,4	29,4	86,3
Kısmen Önemli	7	13,7	13,7	100,0
Önemsiz	-	-	-	-
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Toplam	51	100,0	100,0	

Maliyetlerin minimize edilmesi de birçok işletmenin temel amaçlarından biridir. Ürettikleri ya da sattıkları malın maliyetini azaltarak daha fazla kâr sağlamaya veya ürünün satış fiyatını düşürmeye çalışmaktadırlar. Özellikle rekabetin yoğun olduğu sektör ya da alanlarda firmalar maliyetleri bir rekabet aracı olarak kullanmaktadır. Bu sebeple bazı işletmeler ürünün kalitesinden bir miktar taviz vermek uğruna maliyetleri düşürmeye ve diğer rakiplerine göre pazarda avantaj sağlamaya çalışabilmektedir. Çalışma dahilinde firmaların %56,9'unu teşkil eden 29 şirketin verileri doğrultusunda maliyetlerin minimum seviyeye düşürülmesinin çok önemli bir amaç olduğu belirlenmiştir. Bununla beraber, 15 firma için maliyet minimizasyonu önemli, 7 tanesi için de kısmen önemli bir hedef olduğu görülmüştür(Tablo 42). Anlaşıldığı gibi firmaların tamamı maliyetlerini düşürme gayesinde ve bunu sağlamaya yönelik çalışmalar içersindedir. Yabancı ortaklık veya yabancı sermaye de bu anlamda önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Tablo : 43
Yeni Yatırım Sermayesi Bulmak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	9	17,6	18,4	18,4
Önemli	19	37,3	38,8	57,1
Kısmen Önemli	14	27,5	28,6	85,7
Önemsiz	6	11,8	12,2	98,0
Tamamen Önemsiz	1	2,0	2,0	100,0
Boş	2	3,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Bazı dönemlerde firmalar yeni yatırım alanlarına girmek istemekte veya bulunduğu piyasada daha da büyüebilmek ya da daha fazla kazanç sağlamak adına yeni yatırımlar yapmayı amaçlamaktadır. Bunun için ekstra sermayeye gereksinim duymakta ve bu sebeple yabancı sermayeyi ya da yabancı bir ortakla işbirliğine gitmeyi hedeflemektedirler. Tablo 43'de sunulan verilerden anlaşıldığı üzere çalışmaya katılan firmaların %38,8'i ile 19 firma kendileri için yeni yatırım sermayesi bulma amacının önemli, 9 firma ise çok önemli olduğunu belirtirken, 14 firmada kısmen önemli olduğunu vurgulamıştır. 6 firma yeni yatırım sermayesi bulmayı önemsiz, 1 tanesi ise tamamen önemsiz bir amaç olarak görmüştür.

Tablo : 44
Yeni Teknolojiler Oluşturmak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	18	35,3	37,5	37,5
Önemli	16	31,4	33,3	70,8
Kısmen Önemli	10	19,6	20,8	91,7
Önemsiz	3	5,9	6,3	97,9
Tamamen Önemsiz	1	2,0	2,1	100,0
Boş	3	5,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Firmalar kendi sektöründeki rakiplerinden geri kalmamak, maliyetleri düşürmek, verimliliği arttırmak vb. amaçlarla teknolojiye gelişmeleri takip edip en yeni teknolojiyi kullanmak istemektedirler. Bazen yeni teknolojileri getirmenin maliyeti firmanın bütçesini aşabilir ancak işletmeler kendilerine en uygun teknolojiyi hedefler. Bu açıdan bakıldığında, katılımcıların %37,5'ini teşkil eden 18 firma yeni teknolojiler oluşturma amacının kendileri için çok önemli, %33,3'lük kısmı için önemli ve 10 tanesi için de kısmen önemli olduğu görülmüştür. 3 firma bu amacın önemsiz, 1 tanesi de tamamen önemsiz olduğunu söylemiştir(Tablo 44). Bu verilerden de anlaşılacağı gibi katılımcıların çok büyük kısmı yeni teknolojiyi işletmelerinde kullanmak istemektedirler.

323. Firmaların Yabancı Ortaklığa Gitmelerinde Etkili Olan Faktörlerle İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları

İşletmeler farklı farklı nedenlerle yabancı bir ortakla işbirliğine gitme kararı alabilmektedir. Bununla beraber benzer amaçları olmasına rağmen işletmelerin böyle bir ortaklığı gerçekleştirmesinde öncelikli sebeplerinde de farklılıklar olabilmektedir. Sonuçta işletmeler hedeflerine ulaşabilmek için yabancı sermayeyi de kullanabilmektedirler. Çalışmanın bu bölümünde de firmalara yabancı ortaklığa gitme nedenleri olarak teknoloji transferi sağlama, ekstra yatırım sermayesi bulma, maliyetlerin azaltma, yeni yatırım alanlarına girme, faaliyet riskini paylaşma, know-how (teknik bilgi) sağlama ve ihracat artışı gibi temel 7 sebep sunulmuş ve bu sebeplerin kendileri için ne derece etkili olduğu sorulmuştur. 1 → Çok etkili ve 5 → Tamamen etkisiz olmak üzere değişkenleri değerlendirmeleri istenmiştir.

Tablo : 45
Teknoloji Transferi Sağlamak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Etkili	19	37,3	39,6	39,6
Etkili	10	19,6	20,8	60,4
Kısmen Etkili	10	19,6	20,8	81,3
Etkisiz	7	13,7	14,6	95,8
Tamamen Etkisiz	2	3,9	4,2	100,0
Boş	3	5,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Firmalar genellikle yeni ve son teknolojileri edinmeye çalışmaktadırlar. Bazen işletme için maliyetlin yüksek olması ya da alınmak istenen teknolojinin ülkede henüz kullanılmaması gibi sebeplerle firmalar teknoloji transferi sağlamak amacıyla yabancı ortaklığa gidebilmektedirler. Çalışma kapsamında firmaların %39,6'sı yabancı firmayla işbirliğine gitmelerinde teknoloji transferi amacının çok etkili, 10'ar firmada etkili ve kısmen etkili olduğunu belirtmiştir. Toplamda katılımcıların %18,8'i ise teknoloji faktörünü ortaklığa gitmelerinde etkisiz bir değişken olarak görmüştür (Tablo 45). Anlaşıldığı üzere firmaların %81,3 için tesir düzeyleri farklı seviyelerde olmasına rağmen teknoloji, yabancı ortaklığa gitmelerinde etkili bir sebep olmaktadır.

Tablo : 46
Ekstra Yatırım Sermayesi Bulmak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Etkili	16	31,4	33,3	33,3
Etkili	23	45,1	47,9	81,3
Kısmen Etkili	8	15,7	16,7	97,9
Etkisiz	1	2,0	2,1	100,0
Tamamen Etkisiz	-	-	-	-
Boş	3	5,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Bazı dönemlerde işletmeler yeni yatırım ya da faaliyetleri finanse etmek amacıyla ekstra yatırım sermayesine ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç kredi kuruluşları vasıtasıyla veya başka yollarla giderilebileceği gibi yeni bir ortaklıkla da bu ihtiyacı karşılanabilmektedir. Bu faktör göz önüne alındığında katılımcıların %33,3'ü yabancı ortakla işbirliğine gitmelerinde ekstra yatırım sermayesi bulma amacının çok etkili, %47,9'u ile çoğunluğu etkili ve 8 firmada kısmen etkili olduğunu belirtmiştir. Sadece 1 firma yatırım sermayesi değişkenin etkisiz bir faktör olarak görmüştür (Tablo 46). Anlaşıldığı gibi firmaların %97,9'u ile tamamına yakını yabancı bir ortakla işbirliğine gitmelerinin önemli sebeplerinden bir tanesinin ekstra yatırım sermayesi elde etmek olduğunu belirtmiştir.

Tablo : 47
Maliyetlerin Azaltılması

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Etkili	10	19,6	20,8	20,8
Etkili	17	33,3	35,4	56,3
Kısmen Etkili	15	29,4	31,3	87,5
Etkisiz	5	9,8	10,4	97,9
Tamamen Etkisiz	1	2,0	2,1	100,0
Boş	3	5,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Firmaların bir kısmının öncelikli amacı maliyetleri düşürmek olabilmekte ve bu hedefe ulaşabilmek için ortaklığa gidebilmektedir. Tablo 47'de yer alan verilere göre, çalışma dahilinde firmaların %35,4'ü ile büyük çoğunluğu yabancı firma ile ortak girişimi (joint venture) gerçekleştirmelerinde maliyetleri düşürebilmenin etkili, %31,3'ü kısmen etkili ve

10 firmada çok etkili bir sebep olduğunu söylemiştir. 6 şirkette maliyet minimizasyonunu etkisiz bir faktör olduğu vurgulamıştır.

Tablo : 48
Yeni Yatırım Alanlarına Girmek

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Etkili	17	33,3	35,4	35,4
Etkili	15	29,4	31,3	66,7
Kısmen Etkili	10	19,6	20,8	87,5
Etkisiz	6	11,8	12,5	100,0
Tamamen Etkisiz	-	-	-	-
Boş	3	5,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

İşletmeler daha fazla kâr elde edebilmek ya da büyümek için farklı alanlara yönelmek isteyebilmekte ve bunu gerçekleştirebilmek amacıyla bu alanlarda faaliyet gösteren yabancı şirketlerle işbirliği kararı alabilmektedir. Bu etken göz önüne alındığında araştırmaya katılan firmaların %35,4'ü yerli-yabancı ortaklığına gitmelerinde yeni yatırım alanlarına girme amacının çok etkili, 15 firma etkili ve 10 tanesi de kısmen etkili olduğunu söylerken, 6 işletme de etkisiz olduğunu belirtmiştir(Tablo 48).

Tablo : 49
Faaliyet Riskinin Paylaşmak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Etkili	14	27,5	29,2	29,2
Etkili	15	29,4	31,3	60,4
Kısmen Etkili	15	29,4	31,3	91,7
Etkisiz	4	7,8	8,3	100,0
Tamamen Etkisiz	-	-	-	-
Boş	3	5,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Bazı firmalar kendileri için riskli gördükleri yatırımları yaparken faaliyetin riskini azaltmak ve işlerin ters gitmesi durumunda daha az etkilenmek için yabancı işletmelerle ortaklığa gitmeyi isteyebilmektedirler. Çalışmada elde edilen ve Tablo 49'de düzenlenen veriler doğrultusunda firmaların %29,2'si yabancı ortaklığa gitmelerinde faaliyet riskinin paylaşılması amacının çok etkili, 15'er firma ise etkili ve kısmen etkili olduğunu

söylemiştir. Sadece 4 firma faaliyet riski değişkeninin etkisiz olduğunu belirtmiştir. Sonuçlardan da görüldüğü gibi katılımcıların %91,7'si ile çok büyük kısmı joint venture biçiminde bir oluşum içine girmelerinin nedenlerinden biri olarak faaliyet riskini paylaşmak olduğunu söylemiştir.

Tablo : 50
Know-How Sağlamak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Etkili	23	45,1	46,9	46,9
Etkili	11	21,6	22,4	69,4
Kısmen Etkili	9	17,6	18,4	87,8
Etkisiz	5	9,8	10,2	98,0
Tamamen Etkisiz	1	2,0	2,0	100,0
Boş	2	3,9		
Toplam	51	100,0	100,0	

Know-how, sözleşmeye dayalı, direkt bütünleşmiş bir pazarlama sistemidir. Bu sistemde know-how ve markanın imtiyaz hakkı sahibi, belirli süre, koşul ve sınırları kapsayan anlaşmayla bağımsız yatırımcılara sistemini ve markasını kullanırmaktadır. Bazı firmalar bu şekilde piyasalara girebilmek ya da farklı pazarlara ulaşabilmek için yabancı ortaklığa giderek bu yöntemi kullanabilmektedirler. Çalışma dahilinde firmaların %46,9'u ile yarıya yakını yabancı bir firma ile işbirliği içine girmelerinde know-how sağlama amacının çok etkili, 11 firma etkili ve 9 tanesi de kısmen etkili olduğunu belirtirken, 6 firma ise etkisiz olduğunu söylemiştir(Tablo 50).

Tablo : 51
İhracat Artışı Sağlamak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Etkili	18	35,3	40,9	40,9
Etkili	13	25,5	29,5	70,5
Kısmen Etkili	5	9,8	11,4	81,8
Etkisiz	4	7,8	9,1	90,9
Tamamen Etkisiz	4	7,8	9,1	100,0
Boş	7	13,7		
Toplam	51	100,0	100,0	

Firmalar yabancı ortağın etkin olduğu ülke ya da piyasalara ulaşabilmek veya ortağın itibarını, güvenilirliğini kullanarak ihracatlarını arttırmak için de yabancı şirketlerle işbirliğine gidebilmektedir. Araştırma kapsamında bunu belirleyebilmek amacıyla anket formunda yer alan soru neticesinde elde edilen veriler Tablo 51’de ortaya koyulmuştur. Buna göre, katılımcıların %40,9’u yerli yabancı ortaklığına gitmelerinde ihracat artışı sağlamak hedefinin çok etkili, %29,5’i etkili ve 5 tanesi kısmen etkili söylerken, 4’er firma etkisiz ve tamamen etkisiz olduğunu belirtmiştir.

Firmaların yabancı ortakla işbirliğine gitme nedenlerinin neler olduğu ve bu sebeplerin ne derece etkili olduğunun belirlenmeye çalışıldığı bu bölümde, ele alınan tüm sebeplerin ayrı ayrı olarak en azından katılımcıların %80’i için etkili birer faktör olduğu belirlenmiştir. Yani yukarıda sıralanan nedenlerin tamamı çalışmaya katılan firmaların en azından %80’inin yabancı ortaklığa gitmelerinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu veriler ışığında; sıralanan sebeplerin sadece bir veya iki tanesi değil hemen hemen hepsi firmaların yabancı yatırımı kendi bünyelerine katmalarında etkili olmuştur. İşletmelerin bir kısmı için bir faktör daha etkiliyken, diğer bir kısmı için başka bir faktör önem teşkil etmiştir. Ancak etki düzeyi ne olursa olsun tüm bu faktörler firmalara belirli seviyede yarar sağlayacak değişkenlerdir ve bu avantajdan faydalanmak için firmalar yabancı ortaklığa gitmişlerdir.

324. Türkiye’ye Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelmesinde Etkili Olan Faktörlerle İlgili Verilerin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Çalışmanın son bölümünde de Türkiye’ye doğrudan yabancı sermayenin gelmesinde hangi faktörlerin ne derece etkili olduğunu belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamındaki firmaların tamamının yabancı şirketlerle ortaklık içinde olmaları ve onlarla fikir alışverişi içersinde bulunmaları ve sürekli iletişim halinde olmaları sebebiyle yabancı şirketlerin Türkiye’deki yatırım ortamıyla ilgili düşüncelerini genel olarak bilmektedirler. Bu nedenle anket formunda Türkiye’ye ve genel anlamda tüm ülkelerde yabancı sermayenin gelmesinde etkili olabilecek 12 temel değişken sıralanmıştır. Bu değişkenler; bürokratik işlemlerin azaltılması, vergi mevzuatının düzenlenmesi, ekonomik istikrarın sağlanması, politik istikrarın sağlanması, iç talebin artması, özelleştirmede yapılan ilerleme, bölgesel piyasalara yakınlık, enflasyonda istikrar, yabancı sermaye kanunundaki

düzenlemeler, ucuz işçilik, doğal kaynaklara yakınlık ve AB uyum programıdır. Bu faktörlerin çoğu sadece Türkiye için değil tüm ülkeler için geçerlidir. Katılımcılara, bu faktörleri 1 → Çok önemli ve 5 → Tamamen Önemsiz olmak üzere 1'den 5'e kadar önem düzeylerine göre değerlendirmeleri istenmiştir. Aşağıda bu 12 değişken ile ilgili katılımcı firmaların vermiş olduğu cevapların frekans ve yüzde dağılımları yer almaktadır.

Tablo : 52
Bürokratik İşlemleri Azaltmak

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	27	52,9	52,9	52,9
Önemli	20	39,2	39,2	92,2
Kısmen Önemli	4	7,8	7,8	100,0
Önemsiz	-	-	-	-
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Toplam	51	100,0	100,0	

Girişimcilerin yeni bir işletme kurması, başka şirketlerle ortaklığa gitmesi veya yabancı bir şirketin başka ülkelerde faaliyete başlaması gibi işlemlerin tamamının belirli bir yasal süreci bulunmaktadır. Gerekli izinlerin gerekli kurumlardan alınması veya yeni firmanın kurulmasıyla ilgili gerekli yerlerin bilgilendirilmesi gibi işlemler yerine getirilmelidir. Bazı ülkelerde bu işlemler çok uzun zaman alırken bazılarında ise yapılan düzenlemelerle bu süre çok daha kısa süreye çekilmeye çalışılmaktadır. Genel olarak tüm bu işlemler bürokratik işlem olarak düşünülebilmektedir.

Çalışma kapsamında firmalara işlemlerin azaltılmasının doğrudan yabancı sermayenin ülkeye gelmesinde ne derece önemli olduğu sorulmuştur. Tablo 52'de düzenlenen verilere göre, katılımcıların %52,9'u ile çoğunluğu işlemlerin azaltılmasının çok önemli, %39,2'si ise önemli olduğunu belirtirken ve 4 firmada kısmen önemli olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Hiçbir katılımcı ise bu konuyu önemsiz şeklinde değerlendirmemiştir. Elde edilen verilerin doğrultusunda firmaların tamamı doğrudan yabancı yatırımın Türkiye'ye gelmesinde ya da yatırımların artış göstermesinde bürokratik işlemlerin azaltılmasının önemli bir etki sağlayacağını belirtmiştir. Bu işlemler ne kadar az süreye indirgenirse, yabancı girişimcinin herhangi bir ülkeye yatırım kararı alması aynı düzeyde kolaylaşabilecektir.

Tablo : 53
Vergi Mevzuatının Düzenlenmesi

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	29	56,9	56,9	56,9
Önemli	16	31,4	31,4	88,2
Kısmen Önemli	6	11,8	11,8	100,0
Önemsiz	-	-	-	-
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Toplam	51	100,0	100,0	

Vergi oranları ve vergilerle ilgili düzenlemeler de yabancı girişimcilerin veya firmaların farklı ülke piyasalarına girme kararı almasında etkili rol oynayabilmektedir. Çalışmada da bu doğrultuda sonuçlara ulaşılmış ve bu veriler Tablo 53’de düzenlenmiştir. Katılımcı firmaların %56,9’luk kısmı vergi mevzuatının düzenlenmesinin doğrudan yabancı yatırımların Türkiye’ye akışı üzerinde çok önemli, 16 firma önemli ve 6 firma da kısmen önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtirken, hiçbir katılımcı vergi mevzuatının önemsiz bir etken olduğunu söylememiştir. Vergi oranlarının düşük olması ya da vergilerle ilgili mevzuatın kolaylıklar sağlaması ve sistemin düzgün işlemesi, yabancı firmaların o ülkeye yatırım kararı almasında, bakış açısını olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Tablo : 54
Ekonomik İstikrarın Sağlanması

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	37	72,5	72,5	72,5
Önemli	12	23,5	23,5	96,1
Kısmen Önemli	2	3,9	3,9	100,0
Önemsiz	-	-	-	-
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Toplam	51	100,0	100,0	

Çokuluslu firmaların yabancı piyasalara girme kararlarında en fazla dikkat ettikleri konulardan biri o ülkenin ekonomik istikrarı olmaktadır. Eğer bir ülkede belirli aralıklarla ekonomik krizler ya da durgunluklar oluyorsa, ekonomi istikrarsız bir seyir izliyorsa bu piyasa fazla riskli olduğunu düşündürebilmektedir. Riskli piyasalar karşısında girişimciler yatırım konusunda çekimser davranmakta veya yatırım yapmayı düşünmemektedirler. Sonuçta önemli bir kaynak aktaracak olan yabancı firma bu yatırımını, ülkenin içinde

bulunduğu ekonomik koşullar nedeniyle riske etmek istememektedir. Analiz sonucunda elde edilen veriler de katılımcı firmaların aynı yönde düşündüklerini göstermiştir. Çalışma dahilinde firmaların %72,5'i ile yaklaşık 4'te 3'ü yabancı firmaların Türkiye'ye doğrudan yatırım yapma kararı vermelerinde ekonomik istikrarın olmasının çok önemli, 12 firma önemli ve 2 firma da kısmen önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir(Tablo 54).

Görüldüğü üzere hiçbir firma ekonomik istikrarın önemsiz bir faktör olduğunu söylememiştir. Bu duruma en güzel örnek Türkiye'de yaşanan 2001 Ekonomik Krizi'dir. Krizden önce yaklaşık 3,5 milyar dolar olan doğrudan yabancı sermaye yatırımı kriz sonrasında 2002 yılında 1,1 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Bu durumun en önemli nedeni yabancı yatırımcının gözünde Türkiye'nin ekonomik olarak istikrarsız hale gelmesi sebebiyle güvensizlik duygusuna sebep olmasıdır. Krizden sonra Türkiye'de özellikle 2005 yılı ve sonrasında ekonomik alanda istikrarın yakalanmasıyla yabancı firmalar daha fazla doğrudan yatırım yapmaya başlamış ve her yıl da bu yatırım miktarı artış eğilimi içinde olmuştur.

Tablo : 55
Politik İstikrarın Sağlanması

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	31	60,8	60,8	60,8
Önemli	14	27,5	27,5	88,2
Kısmen Önemli	6	11,8	11,8	100,0
Önemsiz	-	-	-	-
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Toplam	51	100,0	100,0	

Ekonomik istikrarla birlikte politik istikrarın varlığı da yabancı doğrudan yatırımın ülkeye çekilmesinde önemli bir faktördür. Çokuluslu firmalar yatırım yapacakları ülkelerde politik istikrarın olmasını istemektedir. Bir ülkede sürekli darbeler ya da iç çekişmeler oluyorsa, sürekli farklı politikaları benimseyen yönetim değişiklikleri oluyorsa ve gelen yönetimler yabancı sermaye veya ekonomiyle ilgili farklı politikalar uyguluyorsa yabancı girişimciler bu gibi ülkelere yatırım yapmakta çekimser davranırlar. Çünkü bir belirsizlik vardır ve gelecekte politik ortamın yatırımlarını olumsuz yönde etkilemesini istemezler. Araştırma içerisinde bu konu ele alındığında, katılımcıların %60,8'i doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesinde politik istikrarın çok önemli, 14 firma önemli ve 6

firma da kısmen önemli bir etken olduğunu belirtirken, hiçbir katılımcı politik istikrarın önemsiz olduğunu söylememiştir(Tablo 55). Örneğin; Türkiye’de 2001 Ekonomik Krizi üzerinde yönetimdeki politik çekişmelerin, siyasi faktörlerin çok etkili olduğu ve krizi tetiklediği birçok kişi ve kurum tarafından belirtilmiştir.

Tablo : 56
İç Talebin Artması

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	11	21,6	22,0	22,0
Önemli	26	51,0	52,0	74,0
Kısmen Önemli	10	19,6	20,0	94,0
Önemsiz	3	5,9	6,0	100,0
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

İç talebin artması yabancı firmaların Türkiye’ye yatırım yapma kararları üzerinde etkili olup olmadığının belirlenmeye çalışıldığında, çalışmaya kapsamındaki firmaların 11’i iç talebin artmasının çok önemli, %52’si önemli ve 10 firma da kısmen önemli bir faktör olduğunu söylerken, sadece 3 firma iç talep artışını önemsiz olarak görmüştür(Tablo 56). Yabancı şirketlerin bazıları bir ülkeyi öncelikli olarak üretim üssü şeklinde kullanmak için yatırım yapabilmektedir. Ama çoğu yabancı firma bir bölgeye doğrudan yatırım yaptıklarında o piyasada söz sahibi olmak ve kâr elde etmek istemektedir. Bu sebeple iç talebin artması firmaların yatırım kararı almasında olumlu bir etkiye neden olmaktadır. Elde edilen veriler incelendiğinde de firmaların %94’ü ile çok büyük kısmı farklı etki düzeylerine sahip olsa da aynı şekilde düşünmektedir.

Tablo : 57
Özelleştirmede Yapılan İlerleme

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	10	19,6	20,0	20,0
Önemli	8	15,7	16,0	36,0
Kısmen Önemli	22	43,1	44,0	80,0
Önemsiz	9	17,6	18,0	98,0
Tamamen Önemsiz	1	2,0	2,0	100,0
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Özelleştirme bir ülkeye yabancı sermayenin çekmenin yollarından biri olarak düşünülebilmektedir. Türkiye’de de son dönemde birçok kuruluşun özelleştirilmesi ve özelleştirmede yaşanan gelişmeleri de dikkate alarak çalışmada bu konu üzerinde de durulmuş ve katılımcılara özelleştirmenin Türkiye’ye yabancı yatırımı çekmede ne derece etkili olduğu yönündeki düşünceleri sorulmuş ve elde edilen veriler Tablo 57’de ortaya koyulmuştur. Firmaların %20’si özelleştirmede sağlanan ilerlemenin çok önemli, %16’sı ise önemli olduğunu vurgularken, firmaların %44’ü ile çoğunluğu kısmen önemli olduğunu belirtmiştir. 9 firma ise özelleştirmedeki ilerlemenin önemsiz ve bir firma da tamamen önemsiz bir etken olduğunu söylemiştir. Görüldüğü üzere katılımcıların %80’i ile çoğu özelleştirmeyi yabancı yatırımın artmasında önemli bir değişken olarak görmekle birlikte bu firmaların yarısı önemlilik seviyesini en alt düzeyde tutmuş yani özelleştirmenin kısmen önemli bir değişken olduğunu vurgulamıştır.

Tablo : 58
Bölgesel Piyasalara Yakınlık

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	13	25,5	26,0	26,0
Önemli	17	33,3	34,0	60,0
Kısmen Önemli	17	33,3	34,0	94,0
Önemsiz	3	5,9	6,0	100,0
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Bazı dönemlerde yabancı şirketler öncelikli amaç olarak bölgesel piyasalara yakın olmayı hedefleyebilmekte ve bu sebeple belirli ülkelere yatırım kararı alabilmektedir. Çalışmaya katılan firmalara Türkiye’ye doğrudan yabancı yatırımın gelişinde bölgesel piyasalara yakınlık faktörünün ne derece önemli olduğunu sorulmuştur. Tablo 58’de sunulan verilere göre, firmaların %26’sı bölgesel piyasalara yakın olmanın Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artması açısından çok önemli, 17’şer firma önemli ve kısmen önemli olduğunu vurgularken, 3 firma ise önemsiz olduğunu belirtmiştir. Sonuçlardan da anlaşıldığı üzere katılımcıların %94’u ile hemen hemen hepsi bölgesel piyasalara yakın olmanın doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekmede önemli bir değişken olduğunu savunmuştur.

Tablo : 59
Enflasyondaki İstikrar

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	25	49,0	50,0	50,0
Önemli	17	33,3	34,0	84,0
Kısmen Önemli	7	13,7	14,0	98,0
Önemsiz	1	2,0	2,0	100,0
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Aslında enflasyon oranları daha önce ele aldığımız ekonomik istikrarla birlikte düşünülebilir. Bir ülkenin ekonomik istikrarı denilince ilk akla gelen verilerden biri enflasyon oranıdır. Bunun dışında GSMH, bütçe açığı ya da fazlası gibi kavramlarda ekonominin durumu hakkında bilgi vermektedir. Çoğunlukla bir ülkede enflasyon istikrarlı ise ekonominin de istikrar içinde olduğu düşünülmektedir. Tek başına ele alındığında fiyatların genel seviyesinin istikrarlı olması yabancı girişimcilerin yatırım kararını olumlu etkileyecektir. Bu doğrultuda araştırma sürecinde firmalara enflasyonun doğrudan yatırımlar üzerindeki etkisini sorulmuştur. Katılımcı firmaların %50'si doğrudan yabancı yatırımın Türkiye'ye gelmesinde enflasyonun istikrarlı olmasının çok önemli, %34'ü önemli ve %14'ü de kısmen önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. 1 firma ise enflasyonun önemsiz bir faktör olduğunu söylemiştir (Tablo 59). Sonuçlar enflasyonun yabancı yatırımcıların yatırım kararları üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo : 60
Yabancı Sermaye Kanunundaki Düzenlemeler

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	22	43,1	44,0	44,0
Önemli	25	49,0	50,0	94,0
Kısmen Önemli	3	5,9	6,0	100,0
Önemsiz	-	-	-	-
Tamamen Önemsiz	-	-	-	-
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Yabancı sermaye kanunundaki düzenlemeler yalnızca yabancı girişimcileri birebir olarak ilgilendirmektedir. Ülkeye yatırımda bulunmak isteyen yabancı firmaların yapmaları gereken işlemler ve yükümlülükleri ile ilgili yasal düzenlemeler bu kanun ile belirlenmektedir. Yabancı girişimciler, kanunun işlerini düzene sokmasını ve onlara kolaylık sağlamasını, yükümlülüklerinin azalmasını isterler. Yabancı sermaye kanununun anlaşılır olması, ihtiyaçlara yeterli seviyede cevap vermesi, yabancı yatırımcının haklarını uluslararası standartlarda koruması, yatırımın gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesi girişimcilerin yatırım kararını olumlu şekilde etkileyecektir. Çalışma kapsamındaki firmaların %44'ü Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımın gelmesine yabancı sermaye kanunundaki düzenlemelerin çok önemli, %50'si önemli ve 3 firma da kısmen önemli bir etkiye sahip olduğunu söylemiştir. Hiçbir firma bu değişkenin önemsiz olduğunu belirtmemiştir(Tablo 60).

Tablo : 61
Ucuz İşçilik

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	9	17,6	18,0	18,0
Önemli	20	39,2	40,0	58,0
Kısmen Önemli	16	31,4	32,0	90,0
Önemsiz	4	7,8	8,0	98,0
Tamamen Önemsiz	1	2,0	2,0	100,0
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Globalleşmenin etkisiyle artık birçok firma farklı piyasalarda faaliyette bulunabilmekte ve bunun sonucunda çok yoğun rekabet yaşanmaktadır. Bu yoğun rekabet içerisinde firmalar kalitelerinden ödün vermeden bir adım daha öne çıkıp rakiplerini geride bırakabilmek için maliyetlerini düşürmeye çalışmaktadır. Özellikle işçilik ücretleri bu konuda önemli bir yer teşkil etmektedir. Dünyanın önde gelen birçok firması ucuz işçilik sebebiyle başta Çin olmak üzere Uzak Doğu'da ve farklı bölgelerde üretim tesisleri kurmaktadır. Böylece işçilik maliyetlerini düşürerek üretilen malın fiyatını düşürme yoluyla rekabet etme yöntemini tercih etmektedir. Tabii ki tüm sektörler için bu geçerli olmayabilir. Çalışmanın katılımcılarına bu doğrultuda yöneltilen soru doğrultusunda Tablo 61'de elde edilen verilere göre, firmaların %18'i Türkiye'ye doğrudan yatırım yapmak için yabancı girişimcilerin gelmesinde ucuz işçiliğin çok önemli, %40'ı ise önemli olduğunu

savunurken, %32'si kısmen önemli olduğunu belirtmiştir. Dört firma önemsiz ve sadece bir firma da tamamen önemsiz olduğunu söylemiştir. Sonuçta firmaların %90'ı ile çok büyük bir kısmı ucuz işçiliğin doğrudan yatırım için önemli bir değişken olduğunu belirtmiştir.

Tablo : 62
Doğal Kaynaklara Yakınlık

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	7	13,7	14,0	14,0
Önemli	15	29,4	30,0	44,0
Kısmen Önemli	17	33,3	34,0	78,0
Önemsiz	9	17,6	18,0	96,0
Tamamen Önemsiz	2	3,9	4,0	100,0
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Doğal kaynaklara yakınlık özellikle imalat sanayi içerisinde hammadde olarak ham petrol, kömür, demir, çelik vb. doğal kaynaklara ihtiyaç duyan firmaların yatırım kararları üzerinde etkili olan bir değişkendir. Bu işletmeler maliyetleri en az düzeye çekebilmek için doğal kaynakların yakınında tesisler kurma yoluna gitmektedir. Araştırmaya katılan firmaların %34'ü ülkeye doğrudan yatırımların gelmesinde doğal kaynaklara yakınlık faktörünün kısmen önemli, %30'u önemli ve 7 firma da çok önemli olduğunu söylerken 9 firma doğal kaynaklara yakınlığın önemsiz ve 2 katılımcı da çok önemsiz bir etken olduğunu belirtmiştir(Tablo 62).

Tablo : 63
AB Uyum Programı

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
Çok Önemli	9	17,6	18,0	18,0
Önemli	8	15,7	16,0	34,0
Kısmen Önemli	22	43,1	44,0	78,0
Önemsiz	6	11,8	12,0	90,0
Tamamen Önemsiz	5	9,8	10,0	100,0
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

AB adayı bir ülke olarak Türkiye'nin AB uyum programı çerçevesinde yaptığı değişikliklerin ülkeye yabancı yatırımların gelmesinde etkisi olup olmadığını belirlemek için katılımcı firmalara bu konu da sorulmuştur. Firmaların %44'ü ile çoğunluğu AB uyum programının Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımların gelişinde kısmen önemli, 8 firma önemli ve 9 firma da çok önemli olduğunu belirtmiştir. 6 firma önemsiz ve 5 tanesi ise AB uyum programının tamamen önemsiz olduğunu söylemiştir(Tablo 63).

Anket formunun sonunda yer alan 3 soru ise firmalarla ilgili daha genel bilgileri içermektedir. Bu aşamada katılımcı firmaların faaliyet gösterdikleri sektör sorulmuştur. Bununla birlikte firmaların çalışan sayıları ve en çok satış yaptıkları piyasa da katılımcılara soru olarak yöneltmiştir.

Tablo : 64
Firmaların Sektörel Dağılımı

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
İmalat Sanayi	30	58,8	58,8	58,8
Toptan ve Per. Tic, Motorlu Taşıt San	13	25,5	25,5	84,3
İnşaat Sanayi	2	3,9	3,9	88,2
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyet	4	7,8	7,8	96,1
Mali Aracı Kurumlar	1	2,0	2,0	98,0
Tarım, Hayvancılık, Avcılık	1	2,0	2,0	100,0
Toplam	51	100,0	100,0	

Katılımcı firmaların faaliyet gösterdiği sektörler 6 ana başlık altında toplanmıştır. Bu dağılım T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın verileri doğrultusunda oluşturulmuştur. Tablo 3.8'de sunulan verilere göre, çalışmaya katılan firmaların %58,8'i ile yarıdan fazlası imalat sanayi, %25,5'i toptan ve perakende ticaret ve motorlu taşıt sanayi, 2 firma inşaat sanayi içerisinde faaliyet gösterirken, 4 firma gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri, 1'er firma da mali aracı kurumlar ve tarım, hayvancılık, avcılık alanında faaliyette bulunmaktadır.

Tablo : 65
Firmaların Satış Yaptığı Piyasaların Dağılımı

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
İç Piyasa	34	66,7	68,0	68,0
Yabancı Ortağın Menşei Ülke	3	5,9	6,0	74,0
AB Ülkeleri	7	13,7	14,0	88,0
AB Dışı Ülkeler	6	11,8	12,0	100,0
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Araştırma dahilindeki firmalara en çok satış yaptıkları piyasayı sorulmuş ve iç piyasa, yabancı ortağın menşei ülke, AB ülkeleri ve AB dışı ülkeler olmak üzere 4 seçenek sunulmuştur. Buna göre firmaların %68'i ile çoğunluğu en fazla iç piyasaya satış yaptığını belirtirken, 3 firma yabancı ortağın menşei ülke, 7 firma AB ülkeleri ve 6 katılımcı ise en çok satışı AB dışı ülkelere yaptıklarını söylemiştir (Tablo 65).

Tablo : 66
Firmaların İstihdam Sayılarının Dağılımı

	<i>Frekanslar</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
1-9 Kişi	11	21,6	22,0	22,0
10-49 Kişi	17	33,3	34,0	56,0
50-99 Kişi	12	23,5	24,0	80,0
100-150 Kişi	4	7,8	8,0	88,0
150'den Fazla	6	11,8	12,0	100,0
Boş	1	2,0		
Toplam	51	100,0	100,0	

Firmaların istihdam sayılarını belirlemek amacıyla çalışma kapsamındaki firmalara 5 seçenek sunulmuş ve bunun sonucunda Tablo 3.10'da düzenlenen bilgiler doğrultusunda firmaların %22'sinde 10 kişiden daha az, %34'ünde ise 10-49 kişi çalışırken, 12 firmada 50-99 kişi, 4 firmada 100-150 kişi ve 6 firmada ise 150'den fazla sayıda kişi çalıştığı belirlenmiştir.

33. Önemlilik Analizi

Çalışma kapsamında, anket formunda daha önce de belirtildiği gibi 10 ana soru başlığı altında 60 değişken kullanılmıştır. Önceki bölümde araştırma kapsamındaki firmaların cevapları doğrultusunda tüm bu değişkenlerin ayrı ayrı frekans ve yüzde dağılımları verilmiş ve yabancı ortaklık ya da sermaye ile değişkenler arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ise anket formunda birden fazla değişken içeren bazı soru başlıkları incelenmiş ve firmalar için hangi değişkenin daha önemli olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Anket formunda yer alan 4 soru başlığında birden fazla değişken sıralanmış ve katılımcı firmalar için bu değişkenlerin ne derece önemli olduğunu belirleyebilmek için 1’den 5’e kadar bir puan ile notlandırmaları istenmiştir. Önceki bölümde bu 4 soru başlığında yer alan değişkenler tek tek incelenirken, burada değişkenler kendi içinde değerlendirilerek hangi değişkenin genel olarak katılımcılar için daha önemli olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo : 67

Yabancı Ortaklığın Getirdiği Avantajların Önem Düzeyi

	Ortalama
1 Yabancı ortaklıkla birlikte firma itibarımız arttı.	1,94
2 Yabancı ortaklık ürün çeşitlendirmemize sebep olmuştur.	2,12
3 Ortaklık sonucunda firma organizasyon yapısı daha etkin hale gelmiştir.	2,22
4 Ortaklıktan sonra çalışma koşulları ve çalışan ücretlerinde iyileştirme yapılmıştır.	2,34
5 Yabancı ortaklık sayesinde krizlerden daha az etkilendik.	2,54
6 Yabancı ortakla işbirliğinden sonra borçlarımızı vadesinde ödemede sıkıntı yaşamadık.	2,61
7 Yabancı ortaklığın etkisiyle bankalardan daha kolay kredi temin etmekteyiz.	2,63
8 Yabancı ortaklığın etkisiyle teşviklerden daha fazla yararlanıyoruz.	3,47

Burada ilk olarak araştırma kapsamında firmalara, yabancı ortaklığın sağlayabileceği bazı temel avantajlar sıralanmış ve “1 → Kesinlikle Katılıyorum , 2 → Katılıyorum , 3 → Kararsızım , 4 → Katılmıyorum , 5 → Kesinlikle Katılmıyorum“ olmak üzere likert tipi 5’li ölçek sunularak, bu avantajları kendi firmaları için ayrı ayrı değerlendirip uygun seçenekleri belirtmeleri istenmiştir. Tüm katılımcıların bir değişkene vermiş olduğu puanlar toplanıp ortalaması alınarak Tablo 67 oluşturulmuştur. Burada elde edilen en küçük ortalamalı değişken katılımcıların en fazla desteklediği ifadedir. Anlaşıldığı üzere

katılımcıların en fazla katıldığı görüş 1,94 ortalama ile yabancı ortaklıkla birlikte firma itibarlarının arttığı ifadesi olmuştur. Yabancı ortaklığın ya da sermayenin getirdiği en önemli avantajın firma itibarı arttırmak olduğu belirlenmiştir. En önemli ikinci avantaj yabancı ortaklık sonucu firmaların ürün çeşitlendirmesine gitmiş olmasıdır. Sırasıyla diğer avantajlar; firma organizasyon yapısının daha etkin hale gelmesi, çalışma koşulları ve çalışan ücretlerinde iyileştirilmeye gidilmesi, ortaklık sonrasında krizlerden daha az etkilenilmesi, borçların vadesinde ödenmesinde yaşanan sıkıntıların azalması veya tamamen ortadan kalkması ve banka ya da diğer kredi kuruluşlarından daha kolay kredi temin edilebilmesi olmuştur. En az savunulan görüş 3,47 ortalama değer ile yabancı ortaklığın etkisiyle teşviklerden daha fazla yararlanıyoruz ifadesidir. Burada yabancı bir ortakla işbirliğine başladıktan sonra firmaların hangi yönden ve ne ölçüde gelişim gösterdiği görülmektedir.

Tablo : 68
Firma Amaçlarının Önem Düzeyi

	Ortalama
1 Satış ve pazar payını arttırmak	1,25
2 İstikrarlı bir büyüme sağlamak	1,27
3 Şirket kârını arttırmak	1,41
4 Maliyetleri minimize etmek	1,56
5 Yeni teknolojiler oluşturmak	2,02
6 Yeni yatırım sermayesi bulmak	2,40
7 Ortakların servetini maksimize etmek	2,51

Bu analizde ele alınan diğer bir konu da firma amaçlarının katılımcılar için ne derece önemli olduğunun belirlenmesidir. Bu doğrultuda belli başlı yedi firma amacı sıralanmış ve “ 1 → Çok Önemli , 2 → Önemli , 3 → Kısmen Önemli , 4 → Önemsiz , 5 → Tamamen Önemsiz “ olmak üzere katılımcı firmalar için bu amaçların ne derece önemli olduğunu gösterecek şekilde değerlendirme yapmaları ve uygun seçenekleri belirtmeleri istenmiştir. Verilen tüm puanlar toplanıp ortalaması alınmıştır. En düşük ortalama puana sahip firma amacı en önemlisi olmaktadır. Yapılan değerlendirme sonucunda Tablo 68 elde edilmiştir. Araştırma kapsamındaki firmalar için 1,25 ortalama ile en önemli firma amacının satış ve pazar payını arttırmak olduğu anlaşılmıştır. Bunun dışında 1,27 ile istikrarlı bir büyüme sağlamak ve 1,41 ile şirket kârını arttırmak en önemli amaçlardandır. Ortakların servetini

maksimize etmek amacı 2,51'lik ortalama değerle katılımcı firmaların en az önem verdikleri amaç olarak göze çarpmaktadır.

Tablo : 69

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Üzerinde Etkili Faktörlerin Önem Düzeyi

	Ortalama
1 Ekonomik istikrarın sağlanması	1,31
2 Politik istikrarın sağlanması	1,51
3 Bürokratik işlemleri azaltmak	1,55
4 Vergi mevzuatı düzenlemesi	1,55
5 Yabancı sermaye kanunundaki düzenlemeler	1,62
6 Enflasyondaki istikrar	1,68
7 İç talebin artması	2,10
8 Bölgesel piyasalara yakınlık	2,20
9 Ucuz işçilik	2,36
10 Özelleştirmede yapılan ilerleme	2,66
11 Doğal kaynaklara yakınlık	2,68
12 AB uyum programı	2,80

Çok uluslu firmalar hangi ülkeye doğrudan yabancı yatırım yapmaya karar verirse versin ilk olarak bu ülkenin koşullarını incelemektedirler. Bu koşullar doğrultusunda firmalar yatırım yapıp yapmamaya karar vermektedirler. Araştırmada kapsamında anket formu içersinde katılımcı firmalara bu konu doğrultusunda Türkiye’ye doğrudan yabancı yatırımlarının gelmesinde etkili olabilecek belli başlı temel faktörler sıralanmış ve “ 1 → Çok Önemli , , 5 → Tamamen Önemsiz “ olmak üzere katılımcıların bu faktörleri değerlendirmeleri istenmiştir. Böylece hangi faktörün ne derece önemli olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda yabancı firmaların Türkiye’de yatırım yapıp yapmama kararı verirken en önemli faktörün 1,31 ortalama değer ile ekonomik istikrara ulaşılması, ikinci en önemli faktörün politik istikrarın sağlanması olduğu belirlenmiştir (Tablo 69). Sırasıyla bürokratik işlemlerin azaltılması, vergi mevzuatı ve yabancı sermaye kanunundaki düzenlemeler en önemli diğer faktörlerdir. Yabancı firmaların Türkiye’ye yatırım kararı almasını etkileyen en az önemli sebebin AB uyum programı olduğu anlaşılmıştır. Diğer önemsiz sebepler özelleştirmede yapılan ilerleme ve doğal kaynaklara yakınlık olmuştur.

Tablo : 70**Firmaların Yabancı Ortaklığa Gitmelerindeki Sebeplerin Önem Düzeyi**

	Ortalama
1 Ekstra yatırım sermayesi bulmak	1,87
2 Know-how (teknik bilgi) sağlamak	1,98
3 Yeni yatırım alanlarına girmek	2,10
4 İhracat artışı sağlamak	2,16
5 Faaliyet riskinin paylaşılması	2,19
6 Teknoloji transferi sağlamak	2,23
7 Maliyetlerin azaltılması	2,37

Çalışma kapsamında firmalara yabancı bir ortakla işbirliğine gitmelerine neden olabilecek temel yedi sebep sunulmuş ve “ 1 → Çok Etkili , 2 → Etkili , 3 → Kısmen Etkili , 4 → Etkisiz , 5 → Tamamen Etkisiz “ olmak üzere bu sebepleri değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen Tablo 3.11.4’de görüldüğü üzere firmaların yabancı bir ortaklığa gitmelerinde en etkili nedenin 1,87 ortalama değer ile ekstra yatırım sermayesi bulmak olduğu anlaşılmıştır. En etkili ikinci neden 1,98 ortalama ile know-how sağlamak, üçüncü sebep ise 2,10’luk değerle yeni yatırım alanlarına girmek olmuştur. Bu yedi temel değişken içerisinde yabancı ortaklık için en etkisizi maliyetlerin azaltılması değişkeninin olduğu ortaya çıkmıştır.

34. İlişki Analizi

İki değişkenin birbirinden bağımsız olması, aralarında bir ilişki olmaması anlamına gelmemektedir. İlişkinin var olup olmadığının belirlenmesinde ki-kare testi önemli bir araçtır. Ki-kare testi de değişkenlerin bağımsızlığını ölçmede ve değişkenler arasındaki farklılıkların belirlenmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Ki-kare testi, temelde iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin ve birbirinden bağımsız olup olmadığını belirlemede kullanılmaktadır. Bu analiz frekans dağılımları üzerinden hesaplanmaktadır. Çalışmada uygulanan ki-kare testi sonucunda bazı değişkenler arasında önemli ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Aşağıdaki bu değişkenler incelenmiştir.

Tablo : 71
Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre Net Kâr

<i>Frekans</i> <i>Satır %</i> <i>Sütun %</i>	Net Kâr Azalmıştır	Net Kâr Aynı Kalmıştır	Net Kâr Artmıştır	Satır Toplam %
Yabancı Ortağın Payı	--	2	--	2
% 20'den az	--	100,0	--	4,5
Yabancı Ortağın Payı	--	3	5	8
%20 - %50'den az	--	37,5	62,5	18,2
Yabancı Ortağın Payı	4	3	5	12
%50 - %70'den az	33,3	25,0	41,7	27,3
Yabancı Ortağın Payı	--	5	17	22
% 70'den fazla	--	22,7	77,3	50,0
Sütun Toplam	4	13	27	44
%	9,1	29,5	61,4	100,0

İlk olarak firmalarda yabancı ortağın payı ile net kârdaki değişim arasındaki ilişki ele alınmıştır. Ancak bazı hücrelerde kullanılabilir veri elde edilemediğinden yani hücreler boş olduğundan dolayı bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı sağlıklı bir şekilde yorumlanamamaktadır. Bütün veriler Tablo 71'de düzenlenmiştir.

Araştırmada geçerli sayılan verilerden hareketle çalışma kapsamında yabancı bir firma ile ortaklığa gittikten sonra net kârlarının azaldığını belirten 4 firmanın tamamında yabancı ortağın payı %50-%70 arasında olduğu görülmüştür. Ortaklık sonrasında net kâr düzeyleri aynı seviyede kalan toplam 13 firmanın %15,4'ünde yabancı ortağın payı %20'den az iken, %23,1'inde %20-%50 arası, yine %23,1'inde %50-%70 arası ve firmaların %38,5'inde yabancı ortağın payı %70'den fazladır(Tablo 71).

Aynı yöntemle net kâr düzeylerinin yabancı ortaklıktan sonra arttığını belirten toplam 27 firmadan %18,5'inde yabancı ortak payı %20-%50 arası iken, aynı şekilde %18,5'inde de ortaklık payı %50-70 arasındadır. Geriye kalan firmaların %63'ünde yabancı payı %70'den fazladır.

Tablo : 72
Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre İstihdam Miktarı

<i>Frekans</i> <i>Satır %</i> <i>Sütun %</i>	İstihdam Azalmıştır	İstihdam Aynı Kalmıştır	İstihdam Artmıştır	Satır Toplam %
Yabancı Ortağın	--	2	--	2
Payı	--	100,0	--	4,5
% 20'den az	--	18,2	--	
Yabancı Ortağın	--	4	4	8
Payı	--	50,0	50,0	18,2
%20 - %50'den az	--	36,4	13,3	
Yabancı Ortağın	--	2	10	12
Payı	--	16,7	83,3	27,3
%50 - %70'den az	--	18,2	33,3	
Yabancı Ortağın	3	3	16	22
Payı	13,6	13,6	72,7	50,0
% 70'den fazla	100,0	27,3	53,3	
Sütun Toplam	3	11	30	44
%	6,8	25,0	68,2	100,0

Net kâr bağımsız değişkeni yerine firmaların istihdam miktarındaki değişimler ele alındığında, bu iki değişkenle ilgili olarak Tablo 72'de görüldüğü üzere bazı hücrelerde kullanılabilir veri elde edilemediğinden bu iki değişken arasındaki ilişki sağlıklı bir şekilde yorumlanamamaktadır.

Araştırma kapsamında, yabancı bir firma ile ortaklığa gittikten sonra istihdam miktarlarının azaldığını belirten firmaların tamamında yabancı ortak payı %70'den fazladır. Bununla birlikte, istihdamları aynı düzeyde kalan 11 firmanın %18,2'sinde yabancı payı %20'den az, %36,4'ünde %20-%50 arası, %18,2'sinde %50-%70 arasındayken, firmaların %27,3'ünde yabancı ortağın payı %70'in üzerindedir. Yerli yabancı ortaklık sonrasında istihdam düzeyleri artan toplam 30 firmanın %13,3'ünde yabancı payı %20-%50 arasında, %33,3'ünde %50-%70 arasında ve geriye kalan firmaların %53,3'ünde yabancı ortağın payı %70'in üzerindedir(Tablo 72).

Tablo : 73**Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre İhracat Miktarı**

<i>Frekans</i> <i>Satır %</i> <i>Sütun %</i>	İhracat Azalmıştır	İhracat Aynı Kalmıştır	İhracat Artmıştır	Satır Toplam %
Yabancı Ortağın Payı	2 22,2	1 11,1	6 66,7	9 25,7
% 50'den az	100,0	11,1	25,0	
Yabancı Ortağın Payı	--	8 30,8	18 69,2	26 74,3
% 50'den fazla	--	88,9	75,0	
Sütun Toplam %	2 5,7	9 25,7	24 68,6	35 100,0

Firmalarda yabancı ortağın payı ile ihracat miktarları arasında bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan veriler Tablo 73'de ortaya koyulmuştur. Buna göre, araştırmada yabancı ortakla iş birliğine gittikten sonra ihracatı azalan 2 firmada da yabancı payının %50'den az olduğu belirlenmiştir. Ortaklık sonrasında ihracat düzeyi aynı kalan firmaların bir tanesinde yabancı payı %50'nin altındayken %88,9'unda %50'nin üzerindedir. Yabancı ortaklıktan sonra ihracatı artan toplam 24 firmanın %25'inde yabancı ortağın payı %50'den az, firmaların %75'inde ise bu pay %50'den fazladır. Tüm hücrelerde kullanılabilir veri olmadığından bu iki değişken arasındaki ilişkinin varlığıyla ilgili tam bir sonuca ulaşılamamıştır.

Tablo : 74
Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre İthalat Miktarı

<i>Frekans</i> <i>Satır %</i> <i>Sütun %</i>	İthalat Azalmıştır	İthalat Aynı Kalmıştır	İthalat Artmıştır	Satır Toplam %
Yabancı Ortağın	--	8	1	9
Payı	--	88,9	11,1	25,0
% 50'den az	--	44,4	6,3	
Yabancı Ortağın	2	10	15	27
Payı	7,7	37,0	55,6	75,0
% 50'den fazla	100,0	55,6	93,8	
Sütun Toplam	2	18	16	36
%	5,6	50,0	44,4	100,0

Çalışmaya katılan firmalardan yerli yabancı ortaklığa gittikten sonra ithalat miktarı düşen 2 firmada yabancı ortağın payı %50'den fazlayken, ithalat miktarı aynı düzeyde kalan toplam 18 işletmenin %44,4'ünün yabancı sermaye payı %50'de az ve %55,6'sının yabancı sermaye payı %50'den fazladır(Tablo 74).

Ortaklık sonrasında ithalat miktarı artan toplam 16 firmadan bir tanesinde yabancı ortağın payı %50'nin altındayken, geriye kalan 15 firmada ise bu pay %50'nin üzerindedir.

Tablo : 75
Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre Öz Sermaye Kârlılığı

<i>Frekans</i> <i>Satır %</i> <i>Sütun %</i>	Öz Sermaye Kârlılığı Azalmıştır	Öz Sermaye Kârlılığı Aynı Kalmıştır	Öz Sermaye Kârlılığı Artmıştır	Satır Toplam %
Yabancı Ortağın	--	6	4	10
Payı	--	60,0	40,0	23,3
% 50'den az	--	46,2	16,0	
Yabancı Ortağın	5	7	21	33
Payı	15,2	21,2	63,6	76,7
% 50'den fazla	100,0	53,8	84,0	
Sütun Toplam	5	13	25	43
%	11,6	30,2	58,1	100,0

Araştırmaya dahil olan firmalardan %15,2'sinin yabancı ortaklık sonrasında öz sermaye kârlılığı azalmıştır ve bunların tamamında yabancı ortak payı %50'nin üzerindedir.

Ortaklıktan sonra öz sermaye kârlılıkları aynı düzeyde kalan firmaların %46,2'sinde yabancı payı %50'nin altındayken, %53,8'inde bu pay %50'nin üzerindedir.

Araştırma kapsamındaki toplam 25 firmanın ise yabancı bir ortakla iş birliği sonrasında öz sermaye kârlılığı artmıştır. Bu firmaların %16'sında yabancı sermaye oranı %50'den az iken, %84'ünde %50'den fazladır(Tablo 75).

Tablo : 76

Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre “KVB / Toplam Borç” Oranı

<i>Frekans</i>	KVB / TB	KVB / TB	KVB / TB	
<i>Satır %</i>	Azalmıştır	Aynı Kalmıştır	Artmıştır	Satır Toplam
<i>Sütun %</i>				%
Yabancı Ortağın	3	1	6	10
Payı	30,0	10,0	60,0	24,4
% 50'den az	42,9	5,6	37,5	
Yabancı Ortağın	4	17	10	31
Payı	12,9	54,8	32,3	75,6
% 50'den fazla	57,1	94,4	62,5	
Sütun Toplam	7	18	16	41
%	17,1	43,9	39,0	100,0
				P<0.05

Chi-Square	DF	Significance
6,248	2	,044

Kısa vadeli borç / Toplam borç oranı değişkeninin de firmalardaki yabancı ortağın payı ile bağımsız olmadığı söylenebilir. Analiz sonucunda da 0,05 anlamlılık seviyesinde “kısa vadeli borç / toplam borç” oranı ile yabancı ortak payı arasında ilişki olduğu belirlenmiştir.

Çalışma dahilinde Tablo 76'da sunulan verilere göre, yerli yabancı ortaklıktan sonraki dönemlerde kısa vadeli borç / toplam borç oranı azalan firmaların %42,9'unda yabancı payı %50'nin altındayken, %57,1'inde yabancı payı %50'nin üzerindedir. Aynı şekilde yabancı ortaklığa gittikten sonra kısa vadeli borç / toplam borç oranı aynı düzeyde kalan toplam 18 firmadan bir tanesinde yabancı sermaye payı %50'den az, %94,4'ünde ise bu pay %50'den fazladır.

Kısa vadeli borç / toplam borç oranı ortaklık sonrasında artan toplam 16 firmanın %37,5'inde yabancı ortağın payı %50'nin az iken. %62,5'inde %50'nin üstündedir.

Tablo : 77

Firmaların Yabancı Ortakla İşbirliğine Gitmesinde Faaliyet Riskinin Paylaşılması

<i>Frekans</i>		Kısmen		
<i>Satır %</i>	Etkili	Etkili	Etkisiz	Satır Toplam
<i>Sütun %</i>				%
Yabancı Ortağın	2	8	1	11
Payı	18,2	72,7	9,1	23,9
% 50'den az	7,4	53,3	25,0	
Yabancı Ortağın	25	7	3	35
Payı	71,4	20,0	8,6	76,1
% 50'den fazla	92,6	46,7	75,0	
Sütun Toplam	27	15	4	46
%	58,7	42,6	8,7	100,0
				P<0.05

Chi-Square	DF	Significance
11,181	2	,004

Buradaki düşük olasılık ana kütlede bu iki değişkenin birbirinden bağımsız olmasının çok zor olduğunu göstermektedir. Firmaların yabancı bir ortakla iş birliğine gitmelerinde faaliyet riskinin paylaşılması amacının etki seviyesi ile yabancı ortağın firma içersindeki payı arasında 0,005 anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında yabancı ortaklığa gitmelerinde faaliyet riskinin paylaşılması amacı etkisiz olan toplam 4 firmadan bir tanesinde yabancı sermaye payı %50'den az iken, %75'inde %50'den fazladır. Faaliyet riskinin paylaşılması amacının, yabancı bir ortakla iş birliğine gidilmesinde kısmen etkili olan toplam 15 firmanın %53,3'ünde yabancı payı %50'nin altındayken, %46,7'sinde yabancı payı %50'nin üzerindedir(Tablo 77).

Yabancı ortaklığa gitmeyi etkileyen faktörlerden faaliyet riskinin paylaşımı amacının etkili olduğu toplam 27 firmadan %7,4'lük kısmını teşkil eden bölümünde yabancı sermayenin payı %50'nin aşağısındayken, %92,6'lık kısmında ise yabancı sermaye payı %50'nin üstündedir(Tablo 77).

Tablo : 78**Firmaların Yabancı Ortağının Menşei ile Teknik Bilgi Sağlama Amacının İlişkisi**

<i>Frekans</i>		Kısmen		
<i>Satır %</i>	Etkili	Etkili	Etkisiz	Satır Toplam
<i>Sütun %</i>				<i>%</i>
Yabancı Ortağın	28	4	5	37
Menşei AB Ülkesi	75,7	10,8	13,5	77,1
	84,8	44,4	83,3	
Yabancı Ortağın	5	5	1	11
Menşei AB Dışı	45,5	45,5	9,1	22,9
Ülke	15,2	55,6	16,7	
Sütun Toplam	33	9	6	48
<i>%</i>	68,8	18,8	12,5	100,0
				P<0.05

Chi-Square	DF	Significance
6,687	2	,035

Buradaki olasılık ana kütlede bu iki değişkenin birbirinden bağımsız olmadığını göstermektedir. Firmaların yabancı bir ortaklığa gitme sebeplerinden teknik bilgi sağlama amacının etki düzeyi ile yabancı ortağın menşei arasında 0.05 anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında yabancı ortakla iş birliğine gitme nedenlerinden teknik bilgi (know-how) sağlama amacının etkisiz olduğu firmalardan %83,3'ünde yabancı ortağın menşei AB ülkeleri iken, bir tanesinin menşei AB dışı ülkelerdir(Tablo 78).

Çalışmamıza katılan firmalardan teknik bilgi sağlama amacının yabancı ortaklığa gitmelerinde kısmen etkili olan firmaların %44,4'lük kısmında yabancı ortağın menşei AB ülkeleri iken, %55,6'luk kısmını teşkil eden firmada yabancı ortağın menşei ise AB dışı ülkelerdir.

Yabancı bir ortakla iş birliğine gidilmesinde etkili olan faktörlerden teknik bilgi sağlama amacının kendilerinde etkili olduğu toplam 33 firmanın %84,8'lik kısmını oluşturan 28 firmada yabancı ortakların menşei olduğu ülkeler Avrupa Birliği içerisinde yer alırken, %15,2'lik kısmını oluşturan firmalarda ise yabancı ortak Avrupa Birliği dışındaki ülkelerden oluşmaktadır(Tablo 78).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

2. Dünya Savaşı sonrasında yabancı sermayeye karşı oluşan olumsuz hava 1980’li yıllardan itibaren dağılmaya başlamıştır. Kaynak sıkıntısı çekmeye başlayan ülkeler, yaşadıkları borç krizinin de etkisiyle bu kaynak ihtiyacını gidermek için dış piyasalardan borçlanmak yerine, yabancı sermaye yatırımlarına özellikle doğrudan yabancı yatırımlara yönelmenin daha avantajlı olacağını düşünmeye başlamışlardır. Böylece yabancı sermaye karşı tutum değişmeye başlamıştır. Ülkelerin bütçe açıklarının giderilmesi ve gerekli sermaye ihtiyacının giderilmesi açısından yabancı sermaye çok önemli bir kaynak haline gelirken, aynı şekilde firmaların ihtiyaç duyduğu sermayeyi elde etmesi ve firmanın performansının artmasında da yabancı sermaye önemli bir araç haline gelmiştir.

1970’li yıllarda dünyada ortalama doğrudan yabancı yatırımlar 24 milyar dolar, 1980’li yıllarda 94 milyar dolar düzeyindeyken, yabancı sermayeye karşı olan olumsuz tavrın giderek azalması ve olumlu hale dönmesi ile birlikte küreselleşmenin de etkisiyle doğrudan yatırımlar çok yüksek miktarlara ulaşmaya başlamıştır. 1990’larda ortalama yıllık 404 milyar dolarlık yatırımla 80’li yılların 4 katından fazla yabancı yatırım yapılmıştır. 2000 yılında ise bir zirveye ulaşan doğrudan yabancı yatırımlar 1.4 trilyon doları geçmiştir. 2006 yılında 1.3 trilyon dolar civarında yabancı yatırım gerçekleşmiştir. Bu verilerde göstermektedir ki yabancı yatırımların önemi geçmişe oranla çok fazla artmış ve artmaya devam etmektedir. Tüm ülkeler bu yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek adına bir yarış halinde ve rekabet içindedir.

Türkiye’de diğer ülkeler gibi doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek için son yıllarda yabancı girişimciler için cazip imkanlar sunmakta ve bu yönde düzenlemeler yapmaktadır. Günümüzde Türkiye’de 15.000’in üzerinde doğrudan yabancı sermaye firma bulunmaktadır. Uluslararası doğrudan yatırım girişleri sıralamasında 2000 yılında Türkiye 982 milyon dolarlık doğrudan yatırım çekerek 53. sırada yer alırken, 2005 yılında yaklaşık 10 milyar dolarlık yatırım miktarıyla en fazla yabancı yatırım çeken 23. ülke olmuş, 2006’da ise Türkiye 20 milyar dolar yabancı yatırım düzeyini aşarak 16. sıraya yükselmiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasında ise Türkiye 5. sırada yer almıştır. Türkiye,

dünya genelindeki uluslararası doğrudan yatırımlardan aldığı payı 2006 yılı itibari ile % 1,5'e çıkarırken, gelişmekte olan 160 ülke toplamında ise payını % 5'in üzerine çıkarmıştır.

Bu araştırma sonucunda, genel olarak yerli firmaların yabancı sermayeye karşı olumlu bir tavır içinde oldukları ve yabancı sermayenin firmanın finansal performansını olumlu yönde etkilediği düşüncesinin hakim olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan firmaların %84'ünün yabancı bir ortakla işbirliğine gitmelerinden sonra satış miktarlarının arttığı, yine firmaların %63'ünün yerli-yabancı ortaklık sonrasında net kârlarının artmış olduğu görülmüştür.

Araştırma kapsamındaki firmaların yabancı ortaklık sonrasında yaklaşık %70'inin ihracat miktarı artmış, yaklaşık %55'inin öz sermaye kârlılığının, %69'unun kapasite kullanım oranının, yarıdan fazlasının AR-GE giderlerinin artmış olduğu belirlenmiştir.

Ulaşılan en önemli sonuçlardan biri ise, araştırma dahilindeki firmaların yabancı bir ortakla işbirliğine gittikten sonra %91'inin piyasa değeri artarken, geri kalan firmaların piyasa değeri aynı kalmış, hiçbir firmanın değerinde düşüş olmamıştır. Bununla beraber, ortaklık sonrasında firmaların yaklaşık %70'inin istihdam miktarının artmış olduğu sonucu elde edilmiştir.

Bu çalışma sonucunda firmaların %80'inin yerli-yabancı ortak girişimiyle birlikte firma itibarlarının arttığı, %46'sının ortaklık sonrasında krizlerden daha az etkilendikleri görüşünde olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, firmaların %62'sinin ortaklık sonrasında çalışma koşulları ve çalışan ücretlerinde iyileştirme yaptığı, %64'ünün organizasyon yapılarını daha etkin hale getirdikleri ve %63'ünün ürün çeşitlendirmesine gittikleri görülmüştür.

Araştırma sonucunda yerli firmaların tamamı şirket kârını artırma ile satış ve pazar payını arttırmak amaçlarıyla, yine aynı şekilde firmaların hepsi maliyetleri minimize etmek ve istikrarlı bir büyüme sağlayabilmek amaçlarıyla yabancı bir ortakla işbirliğine gitmiş oldukları anlaşılmıştır.

Araştırmada, yabancı girişimcilerin doğrudan yatırım kararları üzerinde bürokratik işlemlerin, vergi mevzuatının, ekonomik ve politik istikrarın çok önemli olduğu belirlenmiştir. Bürokratik işlemlerin kolaylığı ve az olması, vergi ve yabancı yatırım mevzuatının yabancı girişimcilerin haklarını koruması ve onlara dezavantaj sağlamaması, ülkede ekonomik ve politik istikrarın varlığı uluslararası girişimcilerin yatırım kararları üzerinde pozitif bir etkiye sebep olmaktadır. Sonuç olarak, yabancı sermayenin firma performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu, araştırma kapsamında elde edilen verilerden anlaşılmıştır.

Bununla birlikte, bu çalışmada Hazine Müsteşarlığı'nın internet sitesinde Türkiye'de bulunan yabancı sermayeli firmaların listesi kaynak alınmıştır. Ancak bu listede sadece firmaların isimlerinin olması ve adres bilgilerinin yer almaması çalışma için önemli bir zorluk doğurmuştur. Firmaların adres bilgilerinin olduğu kuruluşlara başvurulmasına rağmen kuruluşların bu konuda yardımcı olmaması sebebiyle firmaların bilgilerine ulaşılabilen adına uzun bir araştırma yapılmış ve 1000 kadarının mail adresleri bulunabilmiştir. Bu sebeple gelecekte bu konuya benzer çalışmalar yapılması durumunda ilk olarak yabancı sermayeli firmaların detaylı bilgilerinin olduğu kuruluşların ikna edilerek listelere ulaşılması, araştırma için hem zaman hem de çalışmanın kapsamı açısından önemli avantajlar sağlayacaktır.

Ayrıca, çalışmada doğrudan yabancı sermayenin etkilerini belirleyebilmek için, yabancı sermayeli firmalar içersinden ortak girişim (Joint venture) biçimindeki firmalar incelenmiştir. Böylece firmaların yabancı ortakla işbirliğine gitmeden önceki verileri ile ortaklık sonrası elde edilen verilerin karşılaştırılarak yabancı sermayenin firma üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber ileride yapılabilecek çalışmalarda ortak girişimler yerine doğrudan yabancı sermayeli firmalar ile yabancı sermayesiz firmalar ele alınabilir. Bunun sonucunda, yabancı sermayeli firmalar ile yabancı sermayesiz firmaların verileri karşılaştırılarak yabancı sermayenin etkileri incelenebilir. Böyle bir çalışmada ele alınacak firma sayısı biraz daha geniş bir kitle olacaktır.

Bu çalışmada firmaların katılımını arttırmak amacıyla anket formunda firmaların bilanço değerleri birebir olarak istenmemiş, firma verilerinin ortaklık sonrasında hangi yönde hareket ettiği ya da verilerin artıp artmadığı sorulmuştur. Örneğin; firmanın kârı

veya satış miktarı ortaklık sonrasında artmış mı, azalmış mıdır? Ya da aynı mı kalmıştır? Bu şekilde firmanın bilanço bilgilerini açıklamak veya bu bilgileri paylaşmak istemeyen firmaların çalışmaya katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, gelecekteki çalışmalarda yabancı sermayeli firmaların birkaç yıllık bilanço ve gelir tablolarına ya da diğer mali tablolarına ulaşarak bu veriler üzerinden analiz yapılabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- ALTUNIŐIK, Remzi : Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Geliştirilmiş
BAYRAKTAROĞLU, Bayram 4. Baskı, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2005.
COŐKUN, Recai
YILDIRIM, Engin
- BAYRAKTAR, Fulya : Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Yatırımlar, Ankara,
Ocak, 2003.
- DAYINLARLI, Kemal : Joint Venture Sözleşmesi, Dayınlarlı Hukuk Yayınları,
Ankara, 1999.
- DEMİRCAN, Hayrettin : Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları
ve Stratejileri, Mart, 2003.
- KARLUK, Rıdvan : Ekonomik İstikrar ve Yabancı Sermaye, TCMB
Yayınları, Ankara, 2001.
- SEYİDOĞLU, Halil : Uluslararası Finans, Güzem Yayınları No:16, İstanbul,
2001.
- SEYİDOĞLU, Halil : Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama,
Güzem Yayınları No:16, İstanbul, 1998.
- SKOUSEN, Mark : Modern İktisadin İnşası, Çev: Metin TOPRAK, Mustafa
ACAR, Ekrem ERDEM, Liberte Yayınları No:79,
Ankara, 2003.

ULAŞ, Dilber : Uluslararası Pazarlara Giriş Stratejisi Olarak Ortak Girişimler ve Türkiye’de Uygulamaları, Turhan Yayınları, Ankara, 2003.

VERNON, Raymond : Quartely Journal of Economics, Mayıs, 1966.

b. Makale, Tez ve Bildiriler

BILSEN, Valentijn : Foreign Direct Investment And Enterprise Performance in Transition Countries – Evidence From Russia And Ukraine, University of Cambridge, September, 1999.

BROWN, Ross : Electronics Foreign Direct Investment In Singapore – A Study of Local Linkages In Winchester City, 1998.

CHAKRABARTI, Avik : The Determinants of Foreign Direct Investment - Sensivity Analysesof Cross-Country Regressions, 2001.

CORUPBEKOV, Maksatbek : Kırgızistan’da Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bu Yatırımları Belirleyen Etkenler Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek, 2005.

CÖMERT, Faruk : Yabancı Sermayenin Dünyü, Bugünü ve Geleceği, **Hazine Dergisi**, Sayı 12 (Ekim 1998).

DPT : Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu Mayıs 2000.

- FAHY, John : Motives And Experiences of International Joint
EGAN, Colin : Venture Partners in Hungary, **The Journal of
NEALE, Bill Business & Industrial Marketing**, 2 August 1998
SHIPLEY, David
- GILMORE, Audrey : Factor Influencing Foreign Direct Investment And
CARSON, David : International Joint Ventures – A Comparative Study of
CUMMINS, Darrly : Northern Ireland And Bahrain, January, 2002.
O'DONNELL, Aodheen
- GÖRGÜN, Tuğrul : Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi
Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin
Kurumsal Yapılanmaları, Uzmanlık Tezi, Ankara,
2004.
- GÖVDERE, Bekir : Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının
Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği, Süleyman
Demirel Üniversitesi-İİBF, (<http://www.dtm.gov.tr/>)
- JANG, Dong In : Impact of Foreign Direct Investment On Firm Values :
Test of A Value Creating Hypothesis With
Acquisitions And Joint Ventures Cases, Doktora Tezi,
Oklahoma State University, December, 1994.
- JOHNS, G. Thomas : A Case Study Perspective of Foreign Direct
Investment : Influences And Impacts On A State,
Doktora Tezi, Walden University, September, 2005.
- KARAMUSTAFA, Osman : Türkiye'de 500 Büyük Firmada Döviz Kuru Riski
Yönetimine İlişkin Bir Saha Araştırması, Yüksek
Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-SBE, İstanbul, 1995.

- KHAWAR, Mariam : Productivity And Foreign Direct Investment – Evidence From Mexico, New York, 1995.
- MERTER, Vahit : Joint Venture (Ortak Girişim) Sözleşmeleri ve Türk Mevzuatındaki Durumu, (<http://www.muhasabetr.com>) (12.01.2007).
- OECD : Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Third Edition, 1999
- OKSAY, Suna : Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi **Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi**, Sayı: 8 (Ocak 1998).
- ÖĞÜTÇÜ, Mehmet : “Bir Dünya Devi Çin”, **Radikal Gazetesi**, (6 Şubat 2005), (<http://www.radikal.com.tr/haber.php>)
- ÖZYILDIZ, R.Hakan : Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü, **Hazine Dergisi**, Sayı: 11 (Temmuz 1998).
- SAATÇIOĞLU, Cem : Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye, İstanbul Üniversitesi-İktisat Fakültesi, (www.ceterisparibus.net)
- SOYDAL, Haldun : Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi-Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama, Selçuk Üniversitesi-SBE, Konya, 2006.
- TANG, Yueting : Foreign Direct Investment, Exports And Firm Performance in Southeast Asia, University of California, San Diego, 2000.

- UNCTAD : World Investment Report 2007.
- VENKATACHALAM, Padma : A Study of Foreign Direct Investment In India, Doktora Tezi, Howard University, Washington, May, 2000.
- WTO : WTO Working Group On The Relationship Between Trade And Investment, 1998.
- YUAN, Jian : Foreign Direct Investment in China – A Study of the Four Largest Investors, Dalhousie University, Halifax/Canada, August, 2005.

c. İnternet

<http://www.dtm.gov.tr/>

<http://www.hazine.gov.tr/>

<http://www.ktu.edu.tr/>

<http://www.radikal.com.tr/>

<http://www.tcmb.gov.tr/>

<http://www.unctad.org/>

<http://www.yased.org.tr/>

<http://www.invest.gov.tr/>

<http://www.kobitek.com>

<http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/vahit/001/>

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=142684> (6 Şubat 2005)

<http://www.ceterisparibus.net/turkiye/guncel.htm>

<http://www.invest.gov.tr/textPage.aspx?pID=2#>

<http://www.unctad.org/wir>

EKLER

Ek 1 : Anket Formu

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

Sayın yönetici ;

Yürütmekte olduğumuz “ **Yabancı sermayenin firmaların performansına etkileri**” adlı yüksek lisans çalışmasına veri teşkil edecek ekte sunduğumuz anket formunu cevaplamanızı istiram ediyoruz. Anketin amacı “**Yabancı sermayeli firmaların yaptıkları ortaklık sonucunda sağlanan yabancı sermayenin firma üzerinde olumlu etkileri olduğunu**” kanıtlamaktır. Anketteki veriler kümülatif olarak değerlendirilecektir. Kesinlikle firma ismi kullanılmayacaktır. İsteğiniz doğrultusunda sonuçlar size de ulaştırılacaktır. İlginize teşekkür eder ve saygılar sunarız.

DANIŞMAN: Doç. Dr. Osman Karamustafa (okaramustafa@ktu.edu.tr)

TEZİ HAZIRLAYAN: Uğur Uzun (uguruzunktu@gmail.com)

1- Firmanızda yabancı ortağın payı ne kadardır? Uygun şıkkı (x) şeklinde işaretleyiniz.

() % 20'den az () %20 - % 50'den az () %50 - % 70'den az () % 70'den fazla

2- Firmanız yabancı ortağı hangi ülke menşelidir?

Yabancı ortakla işbirliğine başladıktan sonra eski durumunuzu da göz önüne alarak aşağıda listelenen verileriniz nasıl bir değişiklik göstermiştir? Uygun kutucukları (X) ile işaretleyiniz.

	Büyük Miktarda Azalmıştır	Azalmıştır	Hemen Hemen Aynı Kalmıştır	Artmıştır	Büyük Miktarda Artmıştır
3-Sabit Yatırım Miktarı					
4-Satış düzeyi					
5-Net Kâr					
6-İhracat Miktarı					
7-İthalat Miktarı					
8-Mal Alış İskontosu					
9-Mal Satış İskontosu					
10-Öz Sermaye Karlılığı					
11-Kapasite Kullanım Oranı					
12-AR-GE Giderleri					
13-Reklam Harcamaları					
14-Yönetim Giderleri					
15-Kısa Vadeli Borçlar					
16-Çalışma Sermayesi					
17-Toplam Borç / Toplam Aktifler					
18-Kısa Vadeli Borç / Toplam Borç					
19-Firmanın Piyasa Değeri					
20-İstihdam Miktarı					
21-Kredili Satışlar					
22-Çevre Duyarlılığı					
23-Vergi					

Aşağıdaki ifadelere hangi ölçüde katılıyorsunuz? (1.Kesinlikle Katılıyorum , 2.Katılıyorum , 3.Kararsızım , 4.Katılmıyorum , 5.Kesinlikle Katılmıyorum)

	1	2	3	4	5
24-Yabancı ortaklık sayesinde krizlerden daha az etkilendik.					
25-Yabancı ortaklıkla birlikte firma itibarımız arttı.					
26-Yabancı ortakla işbirliğine gittikten sonra borçlarımızı vadesinde ödemedeki sıkıntı yaşamadık.					
27-Yabancı ortaklıktan sonra çalışma koşulları ve çalışan ücretlerinde iyileştirme yapılmıştır.					
28-Ortaklık sonucunda firma organizasyon yapısı daha etkin hale gelmiştir.					
29-Yabancı ortaklık ürün çeşitlendirmemize sebep olmuştur.					

30- Yabancı ortaklığın etkisiyle bankalardan daha kolay kredi temin etmekteyiz.					
31-Teşviklerden daha fazla yararlanıyoruz.					

32- Aşağıdaki firma amaçları sizin için ne derece önemlidir? Uygun kutucukları (X) ile işaretleyiniz.

	Çok Önemli	Önemli	Kısmen Önemli	Önemsiz	Tamamen Önemsiz
Şirket kârını arttırmak					
İstikrarlı bir büyüme sağlamak					
Ortakların servetini maksimize etmek					
Satış ve pazar payını arttırmak					
Maliyetleri minimize etmek					
Yeni yatırım sermayesi bulmak					
Yeni teknolojiler oluşturmak					
Diğer (.....)					

33- Firmanızın yabancı bir ortakla işbirliğine gitmesinde aşağıda sıralanan sebepler sizin için ne derece etkilidir? Uygun kutucukları (X) ile işaretleyiniz.

	Çok Etkili	Etkili	Kısmen Etkili	Etkisiz	Tamamen Etkisiz
Teknoloji transferi sağlamak					
Ekstra yatırım sermayesi bulmak					
Maliyetlerin azaltılması					
Yeni yatırım alanlarına girmek					
Faaliyet riskinin paylaşılması					
Know-how (teknik bilgi) sağlamak					
İhracat artışı sağlamak					
Diğer (.....)					

34- Türkiye'ye doğrudan yabancı sermayenin gelmesinde aşağıda listelenen faktörler ne derece önemlidir? Uygun kutucukları (X) ile işaretleyiniz.

	Çok Önemli	Önemli	Kısmen Önemli	Önemsiz	Tamamen Önemsiz
Bürokratik işlemleri azaltmak					
Vergi mevzuatı düzenlemesi					
Ekonomik istikrarın sağlanması					
Politik istikrarın sağlanması					
İç talebin artması					
Özelleştirmede yapılan ilerleme					
Bölgesel piyasalara yakınlık					
Enflasyondaki istikrar					
Yabancı sermaye kanunundaki düzenlemeler					
Ucuz işçilik					
Doğal kaynaklara yakınlık					
AB uyum programı					
Diğer (.....)					

35- Firmanız hangi sektörde faaliyet göstermektedir?

- () Gıda , İçecek () Tekstil , Deri () Orman , Kağıt , Basım () Kimya , Petrol , Plastik
() Taş , Toprak () Diğer (.....)

36- Firmanız en çok satışı hangi piyasada yapmaktadır?

- () İç Piyasa () Yabancı ortağın menşei ülke () AB ülkeleri () AB dışı ülkeler

37- Firmanızın çalışan sayısı ne kadardır?

- () 1-9 () 10-49 () 50-99 () 100-150 () 151-250 () 250'den fazla

Firma Adı :

E-Posta :

Cevaplayanın İşletmedeki Pozisyonu :

Cevaplayanın Mesleki Deneyimi :

Cevaplayanın Eğitim Düzeyi :

ÖZGEÇMİŞ

Uğur UZUN, 30.01.1983 tarihinde Trabzon'da dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu İsmetpaşa İlköğretim Okulunda tamamladıktan sonra 1997 yılında Trabzon Lisesinde lise eğitimine başladı. 2000 yılında Trabzon Lisesini başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin İşletme bölümünü kazandı. 4 yıllık lisans eğitimini başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra 2004 yılında işletme bölümünden mezun oldu. Mezun olduktan hemen sonra K.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümünde Tezli Yüksek Lisans yapma hakkı kazandı. 1 yıllık İngilizce hazırlık aşamasından sonra 1 yılda bölüm derslerini başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra, yüksek lisans tez aşamasına başladı.

